

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Dan Urban

Srovnání volebních kampaní KSČ v letech 1925, 1929 a 1935

Comparison of Election Campaigns of the Communist Party of Czechoslovakia
in 1925, 1929 and 1935

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Luboš Velek, Ph.D.

Rád bych poděkoval vedoucímu práce PhDr. Luboši Velkovi, Ph.D. za vstřícnost, trpělivost a podnětné rady a připomínky.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 29.7.2010

Dan Urban

Anotace:

Diplomová práce pojednává o volebních kampaních komunistické strany v meziválečném Československu. Autor sleduje vývoj komunistické volební propagandy a agitace před parlamentními volbami v letech 1925, 1929 a 1935. Práce se věnuje zejména měnícímu se postoji komunistické strany k politickému systému a ostatním politickým stranám.

Klíčová slova: KSČ, volební kampaň, Československá republika, antisystémová strana

Annotation:

This thesis describes election campaigns of the Communist Party of Czechoslovakia in interwar Czechoslovakia. The author examines the development of Communist electoral propaganda and agitation before parliamentary elections in 1925, 1929 and the 1935. This paper deals mainly with the changing attitudes of the Communist Party to the political system and the other political parties.

Keywords: The Communist Party of Czechoslovakia, election campaign, Czechoslovak Republic, anti-system party

Obsah

Úvod.....	6
Stranický systém První republiky	11
Teorie antisystémové strany.....	17
Vnitrostranický vývoj KSČ.....	22
Formování levicové platformy v sociální demokracii	22
Rozkol v sociální demokracii a prosincová stávka	25
Ustavující a slučovací sjezd	28
Vnitřní spory o aplikaci taktiky jednotné fronty.....	29
Bolševizace strany.....	31
Gottwaldův puč	35
Politika KSČ v době hospodářské krize.....	37
Postavení KSČ v politickém systému První republiky	41
Vnitrostranická organizace.....	47
Stranické organizace	50
Členská základna a její sociální složení.....	52
Stranický tisk.....	55
Kouzlo komunistické ideologie.....	57
Program KSČ	63
KSČ a její postoj ke státu	63
Komunisté a ostatní politické strany.....	66
Návrhy na zlepšení životní úrovně.....	71
Volební agitace.....	75
Financování volební kampaně.....	77
Metody agitace	79
Obraz SSSR jako nástroj volební propagandy	82
Volební schůze	84
Závěr	88
Prameny a literatura	93
Archivy.....	93
Tisk.....	93
Edice a tištěné prameny	93
Literatura	94
Internetové zdroje.....	97

Úvod

„A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutit krk. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistři!“¹

Památný projev Klementa Gottwalda z 21. prosince 1929 je odcitován snad v každé práci zabývající se historií meziválečného Československa. Jeho předpověď se bohužel o dvacet let později vyplnila a Klement Gottwald měl společně se svými soudruhy možnost realizovat svou vizi v praxi. Není však náš pohled na dějiny Komunistické strany Československa v éře První republiky zkreslen naplněním tohoto temného proroctví a zkušeností se čtyřiceti lety komunistické nadvlády? Byla opravdu KSČ partou hrdlořezů již od svého vzniku, nebo šlo o jakýsi „prehistorický“ socialismus s lidskou tváří, který deformovali až ambiciózní a všehoschopní bolševizátoři v roce 1929. Byl by bez roku 1929 vůbec rok 1948?

Méně znalí zájemci o historii možná meziválečné komunisty spíše než vážené politiky vnímají jako bizarní figurky, jejichž slovník se hemžil v dnešní době poněkud zdiskreditovanými výrazy jako levičák, oportunista, likvidátor či sociálfašista. Při bližším studiu lze však odhalit až fascinující, dnes jen stěží pochopitelnou oddanost straně.

Stimulem k podrobnějšímu seznámení s komunistickou stranou jsou například paměti Stanislava Budína, novináře, jenž byl z komunistické strany vyloučen v roce 1936 jako pravicový oportunista po de facto vykonstruovaném procesu. Budín v nich popisuje, jak, již po svém vyloučení, šel navštívit svou přítelkyni Milenu Jesenskou: *„Jednou jsem měl jakousi cestu kolem jejího bytu a rozhodl se neohlášen ji navštívit. Zazvonil jsem, ona otevřela a rozevřenými dveřmi do obývacího pokoje jsem spatřil Guttmana, Kalandru, redaktora Rudého práva Třešňáka a Kurta Konrada (který tehdy koketoval s trockismem, ale potom obrátil). Když mě uviděla, usmála se obvyklým způsobem a řekla: ‚Když mě chceš navštívit, prosím tě, napřed zavolej.‘ A zabouchla mi dveře před nose. Odešel jsem jako opařený. Ale měla pravdu. Nepatřil jsem mezi ně...“²* Jak silná to musí být přitažlivost, když člověk vyloučený ze strany po pomlouvačné očerňovací kampani si zachová tolik víry v neomylnost strany, že odmítá vzít na milost jiného člověka vyobcovaného za stejně smyšlený prohřešek, jen o tři

¹ Cit. dle *Projev Klementa Gottwalda na půdě Národního shromáždění 21.12.1929*. Stenoprotokoly Národního shromáždění RČS. Dostupné z WWW: < <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm> >.

² Cit. dle BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha, 2007. s. 111.

léta dříve? Funkcionáři a členové v tvrdém jádru strany tvořili specifickou subkulturu s vlastním jazykem, rituály i chováním. Šlo v podstatě o uzavřené ghetto, ovšem KSČ měla ambice ovlivňovat mnohem širší spektrum lidí, než jen své nejzavrtzelejší příznivce. Snažila se proto propagandisticky působit i na politicky indiferentní dělníky či dokonce příznivce ostatních politických stran. Právě volební kampaně byly jedním z nejvhodnějších způsobů, jak mobilizovat vlastní příznivce či získat nové. To bylo ostatně jejich hlavním cílem .

Analogicky k vývoji v jiných evropských zemích vznikla v Československu komunistická strana rozštěpením socialistického hnutí na reformní a revoluční část pod výrazným vlivem Říjnové revoluce v Rusku, poválečné bídy a deziluze z politiky sociálních demokratů. Byť se KSČ ustanovila jako jedna z posledních komunistických stran v Evropě, patřila mezi relativně největší komunistické strany na světě. Existence silné komunistické strany s tak výraznou členskou základnou i voličskou podporou výrazně ovlivňovala politickou situaci v meziválečném Československu. Strana představovala radikální opoziční sílu, která zaujímalá více či méně negativní postoj k československému státu. Jejím cílem bylo dosažení diktatury proletariátu revoluční cestou, přesto se alespoň zpočátku nedokázala oprostít od svého sociálně demokratického dědictví a zcela se vzdát tradičních forem politického boje. Nesmíme také zapomenout na to, že KSČ nebyla samostatnou a nezávislou politickou stranou, ale jako lokální sekce Komunistické internacionály byla podřízena direktivám moskevského centra světového komunistického hnutí.

Ve své práci bych se tedy chtěl zaměřit zejména na to, zda se v kampaních před jednotlivými parlamentními volbami v letech 1925, 1929 a 1935 měnily postoje komunistické strany ke státu, a pokud ano, co bylo jejich příčinou a jak konkrétně se projevíly v předvolební agitaci. V úvodu své práce krátce představím a popíšu stranický systém První republiky. Poté se budu věnovat teorii antisystémové strany italského politologa Giovanni Sartoriho,³ kterou dále rozvinul další italský politolog Giovanni Capoccia.⁴ Ten dle postoje politických subjektů k aktuálnímu politickému zřízení a ostatním politickým stranám rozlišil dvě možné roviny antisystémovosti, podle nichž můžeme komunistickou stranu klasifikovat. V další části práce bych rád ve stručnosti zrekapituloval bouřlivý vnitrostranický vývoj, popsal organizační strukturu KSČ a pokusil se také na základě memoárů o malou sondu do vnitřního života strany. To vše proto, aby byla volební agitace komunistů zasazena jak do kontextu tuzemského politického vývoje, tak i mezinárodní vývoje komunistického hnutí. Bez

---

³ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy : schéma pro analýzu*. Brno, 2005.

⁴ CAPOCCIA, Giovanni. Anti-system parties : A conceptual reassessment. *Journal of Theoretical Politics*. 2002, č.1, s. 9–35.

bližšího zkoumání aktuální politické strategie a taktiky by totiž některá volební hesla mohla být velmi lehce dezinterpretována. Budu se zabývat i proměnami předvolební agitace v oblasti vztahů komunistů k Československu a ostatním politickým stranám. Zaměřím se i na to, zda KSČ v jednotlivých kampaních kladla důraz spíše na revoluční cíle strany, či lákala voliče na sliby konkrétních ekonomických a sociálních opatření. Na závěr se budu věnovat i metodám agitačně propagační práce a jejich vývoji v průběhu deseti let, které od sebe dělí první a poslední volby, jichž se KSČ zúčastnila..

Ačkoliv je existence a fungování předválečné komunistické strany zajímavým tématem, polistopadová literatura se mu příliš nevěnovala. Badatel má k dispozici několik monografií o dějinách KSČ, přičemž dvě z nich můžeme považovat za díla oficiální komunistické historiografie. Všechny se jmenují *Dějiny Komunistické strany Československa* a pod dvěma z nich je podepsán Pavel Reiman. První *Dějiny* vyšly už v roce 1931 a jde o vůbec první dílo zabývající se historií KSČ.⁵ Druhé jsou dílem kolektivu autorů z Ústavu dějin KSČ vedeného právě Pavlem Reimanem a byly vydány v roce 1961.⁶ Nejnovější práce s podtitulem *Od počátku do převzetí moci* pochází z pera francouzského politologa Jacquesa Rupnika a v češtině vyšla v roce 2002, jde však o překlad Rupnikovy dizertace ze 70. let minulého století.⁷ I přesto dobře poslouží jako základní přehled o tématu. Až na dosti problematický nástin historie KSČ v útlé knížce Martina Nechvátala⁸ však chybí moderní monografie o dějinách strany. Jakoby snad historici měli za to, že téma KSČ se vyčerpalo již za socialismu, kdy se početní badatelé zaměřovali primárně na prvorepublikové dějiny strany. Kvalita zpracování a míra ideologické zátěže se samozřejmě různí podle data vydání, přesto v nich může poučený čtenář najít řadu zajímavých informací. Hodny pozornosti jsou např. biografie Bohumíra Šmerala od Jana Galandauera⁹ a Jana Švermy od Věry Holé.¹⁰ Nedávno vyšel i životopis Václava Kopeckého,¹¹ autorka Jana Páková však věnuje více pozornosti Kopeckého činnosti po II. světové válce.

Velice užitečná je studie Miloše Hájka *Jednotná fronta*,¹² v podstatě jediná relevantní publikace o dějinách Kominterny dostupná v českém jazyce. Ve věci vztahů Komunistické

---

⁵ REIMAN, Pavel. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha, 1931.

⁶ REIMAN, Pavel. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha, 1961.

⁷ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002.

⁸ NECHVÁTAL, Martin. *15.5.1921 Založení KSČ : Ve službách Kominterny*. Praha, 2002.

⁹ GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral 1914–1941*. Praha, 1986.

¹⁰ HOLÁ, Věra. *Jan Šverma 1901– 1944*. Praha, 1985.

¹¹ PÁKOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha, 2008.

¹² HÁJEK, Miloš. *Jednotná fronta : K politické orientaci komunistické internacionály v letech 1921–1935*. Praha, 1969.

internacionály a národních komunistických stran mi byla cenným pomocníkem monografie britských historiků Kevina McDermotta a Jeremyho Agnewa.¹³

Za zmínky nepochybně stojí i některé studie v pěti svazcích sborníku *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*¹⁴ a také kapitoly věnované komunistické straně v Klimkových¹⁵ a Kárníkových monografiích¹⁶ o První republice. Tématu práce se blízce dotýká i zajímavá studie Jakuba Rákosníka¹⁷ o problematice nezaměstnanosti v meziválečného Československa. Relativně probádanou je i oblast politického stranictví¹⁸ a politického systému První republiky.¹⁹

Cenným zdrojem informací jsou i memoáry, např. nedávno vydané, již zmiňované paměti Stanislava Budína *Jak to vlastně bylo?*²⁰ Velice zajímavé a čtivé jsou i vzpomínky Fritze Beera *...a tys na Němce střílel, dědo?*²¹ Notoricky známé jsou paměti Václava Kopeckého,²² a byť jde spíše o soubor drbů, legend a polopravd, lze v nich najít i zajímavé postřehy k historii komunistického hnutí. Užitečné mohou být i memoáry Pavla Reimana *Ve dvacátých letech*.²³

Co se týče primárních pramenů, při psaní své práce jsem hojně využíval fondů umístěných v Národním archivu, kde jsou ve fondu Ústřední výbor KSČ uloženy archiválie z provenience ústředních orgánů strany – ústředního výboru, sekretariátu a organizačního a agitačně-propagačního oddělení. Řada plakátů, letáků a dalších volebních materiálů je uložena ve fondu *Letáky ÚV*. Ve fondu Prezidium policejního ředitelství je pak možné najít policejní hlášení o situaci uvnitř KSČ a také záznamy z veřejných schůzí pořádaných

---

¹³ McDERMOTT, Kevin – AGNEW, Jeremy. *The Comintern : A History of International Communism from Lenin to Stalin*. Basingstoke, 1996.

¹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. sv. 1–5. Praha, 2003–2005.

¹⁵ KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české - díl XIII. (1918–1929)*. Praha, 2000 a KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české - díl XIV. (1929–1938)*. Praha, 2002.

¹⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938) : Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha, 2000 a KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938) : Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha, 2002.

¹⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*. Praha, 2008

¹⁸ MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004 I. Díl : období 1861–1938*. Brno, 2005.

¹⁹ např. BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie : Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha 1992, či další četné politologické příručky a publikace.

²⁰ BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha, 2007.

²¹ BEER, Fritz. *...a tys na Němce střílel, dědo?* Praha, 2008.

²² KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ : Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha, 1960.

²³ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých letech : Vzpomínky*. Praha, 1966.

komunisty. Snadno dostupné jsou i edice protokolů ze stranických sjezdů, edice dokumentů i některá periodika.

Stranický systém První republiky

První československá republika bývá často označována za modelový příklad tzv. státu stran či partokracie, přičemž autoři, kteří se touto problematikou zabývají, se neshodují v tom, zda to bylo meziválečnému Československu ku prospěchu či nikoliv.²⁴ Tradice politického stranictví měla v českých zemích pevné kořeny z éry rakouské monarchie. Pro národ, který se cítil ze strany Vídně utlačovaný, se strany staly jednou z možností politické seberealizace nikoliv v rámci ústavních institucí rakouského mocnářství, ale jaksí vedle nich. Výjimečné postavení stran bylo potvrzeno v souvislosti se vznikem samostatného státu v roce 1918, kdy politické strany suplovaly zhrouťivší se autoritu státní moci a dohodou o vzniku nevoleného Revolučního národního shromáždění si nárokovaly vedoucí pozici ve státě.²⁵

Rovněž silná segmentace politického prostoru byla dědictvím politického systému habsburské říše, v němž se zrodily první české politické strany. Na základě štěpení²⁶ centrum – periferie se v opozici k vídeňskému centru vytvořily ryze české politické strany a tento vzniklý regionální subsystém se dále strukturoval dle dalších štěpení stát – církev, město – venkov a zaměstnavatelé – dělníci a jejich vzájemného křížení.²⁷

Po vzniku samostatného Československa se vítězná periferie proměnila v centrum, etnické rozdíly však zůstaly základní štěpnou linií nového - teď už československého - stranického systému, jehož jádrem se staly české politické strany, proti nimž stály v opozici stranické subsystémy jednotlivých národnostních menšin - Slováků, Němců, Poláků, Maďarů, Rusínů a Židů. Právě z tohoto hlubokého rozdělení občanské společnosti plynul nadsazený význam politických stran, které se staly prostředkem vyjádření identity jednotlivých

---

²⁴ Mezi kritiky partajničení a příliš velkého vlivu stranických aparátů na chod státu patří zcela jistě Eva Broklová: „V předmnichovské republice byl stát stran doveden až na nejvyšší mez. Ve prospěch této charakteristiky byly do určité míry potlačeny rysy československé republiky jakožto parlamentní demokracie. První republika byla sice parlamentní demokracií, avšak tento systém vykazoval vážné nedostatky a v ČSR se dospělo k jakési ‚diktatuře stran‘. Systém, který se vytvořil v ČSR, byl sám o sobě nebezpečný, neshodoval se zcela s myšlenkou pravidel ústavních a parlamentních, přesto však ‚pražská zkušenost‘ nebyla naprostou překážkou národní politice a kontinuitě úsilí, jímž se na pevných základech organizují nové státy. Nicméně bylo zřejmé, že převaha stran, by ve veřejném životě vyvolala na jiné půdě následky více znepokojující než tomu bylo v Československu.“ Cit. dle BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie : Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha 1992. s. 74. Oproti tomu obhájcem politických stran je Josef Harna viz. HARNA, Josef. *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 I. Díl : období 1861-1938*. Brno, 2005. s. 535-553 případně Jiří Kunc viz. KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstruaci : Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. Praha, 2000. s. 164-182.

²⁵ HARNA, J., *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938*, s.535-536.

²⁶ Pojem štěpení (v originále cleavages) zavedl do politologického a historického diskursu norský politolog Stein Rokkan. Podle něj vedly dvě revoluce – národní a průmyslová - v evropské společnosti ke vzniku štěpících linií a to vždy ve dvou liniích – teritoriální a funkční. Národní revoluce dala vzniknout štěpení centrum versus periferie a církev versus stát, revoluce průmyslová pak vytvořila konflikt město versus venkov a zaměstnavatelé versus dělníci, viz LIPSET, Seymour M. – ROKKAN, Stein. *Party Systems and Voter Alignments : Cross-National Perspectives*. New York 1967.

²⁷ K aplikaci Rokkanovy teorie na vznik politických stran v českých zemích viz. KOPEČEK, Lubomír. *Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky. Středoevropské politické studie* [online]. 2002, IV., 2-3, [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <www.cepsr.com/clanek.php?ID=36>.

sociálních skupin obyvatelstva a ovlivňovaly i sféru běžného života svých přívrženců. Vytvořením odborových, kulturních či sportovních organizací, vydáváním vlastních tiskovin k sobě jednotlivé strany připoutávaly své sympatizanty a došlo k vytváření oddělených stranických táborů.²⁸

Notoricky známým paradoxem je fakt, že přes nesporný význam politických stran ve veřejném životě neexistovala za celou éru První republiky právní úprava jejich postavení.²⁹ Volební systém mocenskou dominanci politických stran podtrhoval. Systém vázaných kandidátek, na nichž volič nemohl měnit pořadí kandidátů, a způsob přidělování mandátů, kdy v prvním skrutiniu byla použita Hareova formule pro výpočet volebního čísla, mandáty neobsazené v tomto skrutiniu byly převedeny do druhého skrutinia na celostátní úrovni, v němž mohly stranické sekretariáty libovolně měnit pořadí kandidátů, výrazně posiloval moc stranických elit a vzdaloval volené reprezentanty jejich voličům.³⁰

Ačkoliv československá ústavní listina výslovně stanovila, že „členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně; nesmějí od nikoho přijímati příkazy“,³¹ de facto byl mandát majetkem strany, nikoliv poslance. Institut reversů, které poslanci podepisovali před volbami a v nichž se zavazovali věrností ke straně a k odstoupení, pokud by pozbyli její důvěry, v praxi posvětil volební soud, a přestože často terčem kritiky, byl všemi parlamentními stranami využíván po celou dobu existence První republiky.

Všechny tyto okolnosti posilovaly moc stran a přesouvaly těžiště politického rozhodování mimo parlamentní půdu. Tento přesun byl potvrzen vytvořením tzv. Pětky, výboru zástupců koaličních stran (agrárníků, lidovců, sociálních demokratů, národních socialistů a národních demokratů), v němž se projednávaly zásadní otázky politického

---

²⁸ Analogický, byť intenzivnější proces segmentace společnosti proběhl např. v Belgii a dostalo se mu názvu „pilířování“ (z holandského originálu verzuiling) viz. KUNC, J., Stranické systémy v re/konstrukci, s. 40– 48. O vzniku a vývoji stranickopolitických táborů v 90. letech 19. století píše Jiří Malíř: „Rozestupování obyvatel do protilehlých ideověpolitických táborů úzce souviselo se stranickým parcelováním takřka všech oblastí každodenního života běžného občana. Vstup každého jedince do určitého úvěrového, konzumního družstva...a využití dalších oblastí nepolitické infrastruktury určité strany znamenalo volbu konkrétního politického tábora a stávalo se výrazem přijetí politické subkultury. Kolem každé strany či tábora se totiž vytvářelo určité sociálněmorální milieu. Tato sociomentální prostředí jednotlivých politických táborů se od sebe navzájem lišila nejen svou základní politickou orientací, ale především také jiným žebříčkem hodnot, životním stylem, jiným katalogem mentálních, sociálněekonomických a církevněpolitických postojů i jiným zaměřením a formou politických aktivit....Tento proces bývá v historické a politologické literatuře označován jako proces vytváření „sloupové struktury“ společnosti.“ Cit. dle MALÍŘ, Jiří. Systém politických stran v českých zemích do roku 1918. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004 I. Díl : období 1861–1938*. Brno, 2005. s. 24–25.

²⁹ MATEŠ, Pavel. Právní úprava postavení politických stran v první republice. In VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.). *Československo 1918 -1938 : Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha, 1999. s. 152–154.

³⁰ K volebnímu systému ČSR a jeho proměnám NOVOTNÁ, Tereza. Volební systém první Československé republiky a jeho reformy. In NOVÁK, Miroslav; LEBEDA, Tomáš a kol. *Volební a stranické systémy : ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda, 2004. s. 165–196; případně KREJČÍ, Oskar. *Nová kniha o volbách*. Praha, 2006. s. 202–214.

³¹ *Zákon č.121/1920 Sb ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky*. Dostupný z WWW: < http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

směřování země. Za těchto okolností se Národní shromáždění proměnilo v pouhý hlasovací stroj. Pětku, která byla později s rozšířením vládních koalic změněna na Šestku, Osmu a Desítku, můžeme samozřejmě vnímat jako mimoústavní oligarchický orgán, jehož činnost obcházela standardní parlamentní postupy a byla projevem diktatury stran resp. stranických elit.³²

Na druhou stranu můžeme na Pětku nahlížet jako na úspěšný pokus státotvorných politických sil o obranu mladé republiky před národnostním a sociální extremismem. Konsensus politických elit na základních principech směřování státu se stal stabilizujícím prvkem československého státu v bouřlivých meziválečných časech. Na čas se k této dohodě připojily i elity národnostních menšin, které tak uznaly existenci Československa. Bohužel zejména zástupci německých aktivistických stran ztratili v 30. letech podporu svých voličů, což vedlo v důsledku společně s dalšími vnitřními i vnějšími vlivy ke zhroucení celého politického systému.³³

V duchu Sartoriho klasické typologie systémů politických stran³⁴ bývá První republika označována za klasický model polarizovaného pluralismu.³⁵ Mezi charakteristické znaky tohoto typu stranického systému patří.³⁶

1. Formát extrémního pluralismu, tedy více než pět až šest relevantních stran - volební systém výrazně přispíval k tříštění politického spektra, na druhou stranu opravdu relevantních stran bylo v českém stranickém subsystému něco kolem šesti, jejich počet zvyšovaly strany národnostních menšin. Jejich existence však byla dobově podmíněna štěpeními, o nichž již bylo pojednáno výše.³⁷

2. Přítomnost relevantních antisystémových stran – v prostoru stranické soutěže operují takové strany, které neusilují o vládní angažmá a podkopávají legitimitu režimu, vůči němuž stojí v opozici. Takovéto strany nesporně existovaly, ať už to byly strany národnostních menšin, které odmítaly existenci Československa, či strana komunistická.

---

³²BROKLOVÁ, E., *Československá demokracie*, s.46.

³³HLOUŠEK, Vít; KOPEČEK, Lubomír. Česká republika - konsenzuální nebo majoritní model demokracie. *Politologická revue*. 2002, č. 1, s. 13-14.

³⁴Sartoriho typologie stranických systémů je založena na dvou proměnných – počtu relevantních politických stran (takových, které mají buď koaliční nebo vyděračský potenciál) a ideologické vzdálenosti jednotlivých stranických subjektů více viz. SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy : schéma pro analýzu*. Brno, 2005.

³⁵BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848–1989*. 2. vyd. Brno, 2007. s. 68-69.

³⁶SARTORI, G., *Strany a stranické systémy*, s.135-146

³⁷HARNA, J., *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938*, s. 543.

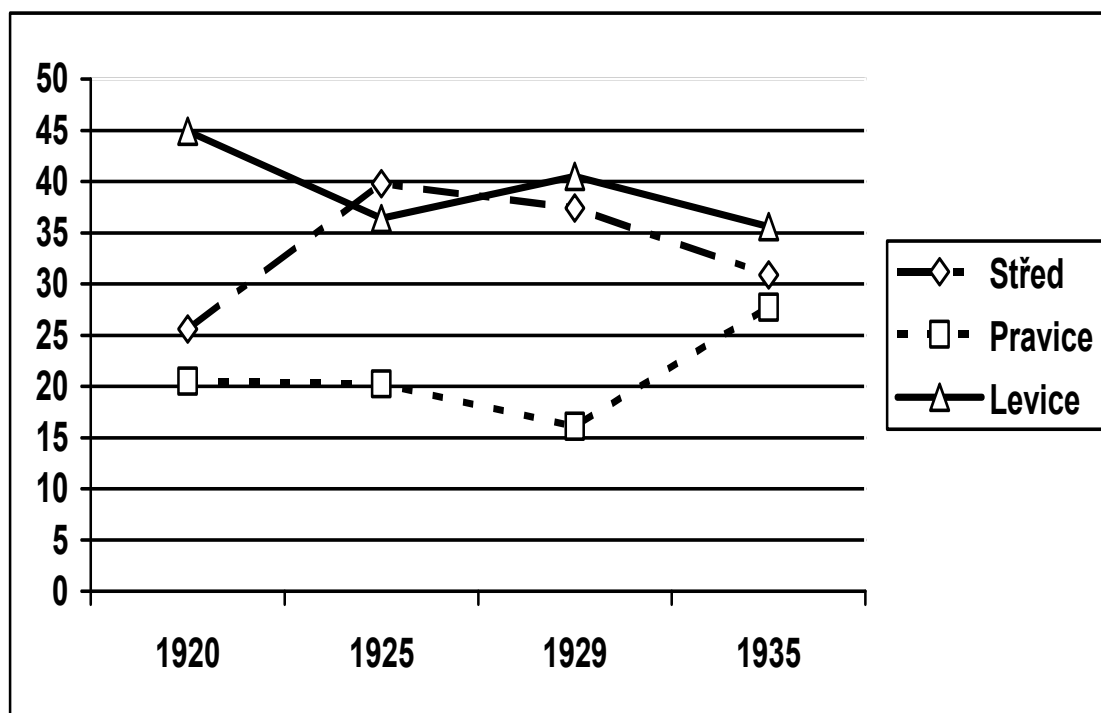
3. Existence oboustranné opozice – opoziční strany jsou navzájem nekompatibilní a nemohou spojit své síly.

4. Snaha o obsazení středu – střed stranického systému je dlouhodobě obsazen jednou stranou či skupinou stran, v případě Československa by se jednalo o stranu agrární.

5. Ideologická vzdálenost jednotlivých subjektů – jak již byl zmíněno výše, československý stranický systém byl silně fragmentovaný, na druhou stranu ani značná ideologická vzdálenost nebránila dohodám mezi stranickým elitami.

6. Odstředivé tendence, zvyšující polarizaci systému – charakteristickým rysem polarizovaného multipartismu je ztráta hlasů středových stran ve prospěch jednoho či obou extrémních konců stranické soustavy. Tato podmínka dle mého nebyla naplněna. Pokud bychom za střed stranické soustavy považovali Republikánskou stranu československého venkova (agrárníky), Československou stranu lidovou, německý Svaz zemědělců, Německou křesťansko-sociální stranu lidovou a Československou živnostenskou stranu, na pravici by stála Československá národní demokracie (v roce 1935 kandidovala v rámci Národního sjednocení), Slovenská ľudová strana, Slovenská národná strana (kandidovala jen v letech 1920 a 1925), Německá národní strana a Německá národně-socialistická strana dělnická, které byly ve volbách 1935 nahrazeny Sudetoněmeckou stranou, a konečně levice by byla tvořena Československou sociální demokracií, Československou stranou (národně) socialistickou, Německou sociální demokracií a Komunistickou stranou Československa, vypadalo by schéma stranické soutěže, v němž jsou zisky vyjádřeny v procentech, takto:

Graf 1: Trendy volebních výsledků v ČSR v letech 1920 - 1935³⁸

Je patrné, že odstředivé trendy nebyly nijak výrazné, k největšímu výkyvu došlo v roce 1935, ale přesun hlasů od německých aktivistických stran byl spíše než mechanismem soutěže způsoben vnějšími vlivy. Spíše než o odstředivých tendencích můžeme mluvit o „zamrznutí“ stranického systému, neboť stabilita voličské podpory etablovaných politických stran svědčí o neměnnosti propojení sociálních skupin s jednotlivými politickými stranami.³⁹

7. Přítomnost ideologických mentalit ve společnosti – strany nesouhlasí nejen s politikami, ale také s principy a základy společnosti, ideologie se pro jednotlivé strany stává způsobem, jak se odlišovat. Eva Broklová o situaci za První republiky píše: „*Vlastní cíle, které strany sledují, zůstávají někdy skryty i v předvolebních kampaních. Souvisí to pravděpodobně s určitými tradicemi populace, jejím vztahem k řešení metafyzických otázek. Tímto duchem bývaly nesený předvolební agitace a diskuze i v Československu... Konkrétní otázky daňové reformy, vojenské služby, poměru k tomu či onomu státu nebyly u nás nikdy klíčem předvolebních sporů, jež byly vždy vztaženy k vyšším cílům. ‚Kapitalisté‘ bojovali proti těm, kteří chtěli ‚podminovat státní*

³⁸ Podle výpočtů autora, volební výsledky převzaty z MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany*, s. 550.

³⁹ KOPEČEK, L., *Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky*, s. 6.

pokladnu, *pacifisté* proti *militaristům*, *slovansky věrně smýšlející národovci* proti *bolševikům* a *marxistům*.⁴⁰

8. Absence zodpovědné opozice a pouze periferní obměna vládních koalic - mimo vlád úřednických byly vlády Československé republiky sestaveny na základě tří typů koalic: rudozelené, kterou tvořili agráři, sociální demokraté a národní socialisté, občanské (či panské), v níž zasedaly všechny nesocialistické strany včetně německých, a konečně široké, jejímiž členy byly mimo slovenských ľudáků a německých křesťanských socialistů všechny ostatní „prosystemové strany“. Jádrem koalic byla tedy vždy agrární strana a koalice se obměňovaly jen na okrajích politického spektra, zatímco opozici většinou tvořily pouze strany antisystemové – KSČ a strany iredentistické.

9. Politika trumfování – „uchazeči si navzájem snaží odlákat podporu pomocí větších výzev a slibů“.⁴¹ Vzhledem k segmentaci stranického systému byly možnosti agitace mimo vlastní politický tábor velice omezené. Účelem předvolební agitace byla spíše mobilizace vlastních příznivců a socioprofesionálních skupin, jejichž zájmy strana hájila, než působení na sympatizanty jiných stran ve snaze je přesvědčit.⁴²

---

⁴⁰ BROKLOVÁ, E., *Československá demokracie*, s. 89.

⁴¹ SARTORI, G., *Strany a stranické systémy*, s. 146

⁴² BRADOVÁ, Eva. *Od lokálních mítinků k politickému marketingu : teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno, 2005. s. 28–30.

Teorie antisystémové strany

Jedním z nejdůležitějších znaků polarizovaného pluralismu představených v předchozí kapitole je právě přítomnost relevantních antisystémových stran. Sartori rozlišuje mezi širokou a přísnou definicí antisystémovosti. V té širší variantě dochází k proměnám „antipostoje“ v průběhu času a negace zahrnuje široké rozpětí nejrůznějších postojů od „odcizení“ až po „protest“. Rozlišení však není jednoznačné, neboť velké elektoráty mohou pokrývat v podstatě všechny tyto postoje. V užším smyslu znamená antisystémovost „opozici ohledně principů“. V tomto případě antisystémová opozice reprezentuje cizí ideologii, která nesdílí hodnoty politického řádu, v němž operuje. Takováto strana by neměnila vládu, pokud by měla možnost, ale samotný systém vlády. Obecně mají ale antisystémové strany společný delegitimizační vliv, což znamená, že zpochybňují legitimitu režimu, k němuž jsou v opozici.⁴³

Antisystémová strana se nutně nemusí uchýlovat k násilným formám politického boje. Revoluční strana je jen podmnožinou stran antisystémových. Nezáleží také na tom, zda antisystémová strana operuje uvnitř nebo vně systému, hlavním kritériem je výše zmiňovaná delegitimizace režimu. Antisystémové strany je možno rozdělit na „*extremistické, extrémní a izolované*“. *Veskrze antisystémové jsou extremistické strany, které obhajují (alespoň v rétorice) revoluční dobytí moci, odmítají a neuznávají 'ten jejich' politický systém a chovají se aktivisticky. Extrémní strany předpokládají politickou obec vyznačující se širokým spektrem politických postojů; jde o strany nacházející se na jednom z jeho krajních konců. Extrémní strana tedy nemusí být extremistická. A konečně izolované strany jsou zkrátka a dobře ty, které panující veřejné mínění (zejména z hodnotových důvodů) neakceptuje a ostrakizuje.*⁴⁴

Poslední definice celou problematiku trochu zamlžuje, neboť z ní jasně neplyne, proč by strany extrémní a izolované nutně musely mít delegitimizační vliv. Jistě si dokážeme představit situaci, kdy strana, ač neprosazuje principy, které jsou v rozporu se stávajícím režimem, může být ostatními aktéry opomíjená a ostrakizovaná, např. z důvodu jiné zahraničněpolitické orientace.⁴⁵

---

⁴³ SARTORI, G., *Strany a stranické systémy*, s. 137-138.

⁴⁴ SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*, Praha, 2001. s. 79-80.

⁴⁵ „Říká-li Sartori, že široké pojetí zahrnuje celou řadu postojů od odcizení přes protest až po celkové odmítání, pak není zcela jasné, proč by musela mít odcizená nebo protestní strana delegitimizační vliv, resp. proč by měla podkopávat základy režimu... Takováto strana může být politicky velmi radikální, vzhledem k postavení na politické škále extrémní (krajní) tj. zvyšuje polarizaci stranického systému (je ideologicky vzdálena ostatním) a také izolovaná, ale nemusí se z nejrůznějších důvodů nutně stavět proti politickému systému jako celku. Taková strana se může stavět buď proti nějaké části politického systému (třeba se jí nelíbí některé pravidlo hry, ale ne všechna pravidla), nebo ani to ne, její protest či odcizení pak může být

Jedním z problémů v teorii antisystémové strany je způsob jak definovat onen delegitimizační vliv. Jak můžeme rozlišit mezi jednáním, které opravdu delegitimizuje určitý politický režim, a jednáním, které pouze upozorňuje na jeho nešvary, aniž by ho chtělo změnit? Obtížné může být už nalezení jednoznačné definice onoho stávajícího režimu.⁴⁶ Měli bychom se tedy ptát, kdo vládne a jaké kvalitativní vlastnosti tento režim má. Pokud na tyto otázky najdeme odpověď, můžeme se teprve zajímat o to, jaká je konkrétní činnost strany, o kterou se zajímáme, a zda jsou tyto aktivity opravdu v rozporu se stávajícím režimem a jde o cizí ideologii.

Je zde ještě jeden aspekt celé Sartoriho teorie, který stojí za povšimnutí, a to význam interakce mezi politickými stranami navzájem a politickými stranami a voliči. Sartori totiž zmiňuje ještě jeden způsob, jak zkoumat antisystémovost politické strany mimo obsahové analýzy jejich činnosti: „*Mezi extrémistickými, extrémními a izolovanými stranami není samo sebou jasná hranice a nejsou všechny odmítány stejnou měrou a stejně prudce. Všem je ale společný ten handicap, že u nich nepřipadá v úvahu přesun hlasů od jiných. V systému dvoukolového hlasování převádějí voliči, kteří přišli o svého nejvíce preferovaného kandidáta, v druhém kole svůj hlas na kandidáty sice méně preferované, nicméně stále ještě přijatelné. Posuny v hlasování ale končí v bodě, za který už volič odmítá jít a žádný převod není možný. A extremistické, extrémní a izolované strany stojí právě na takové neprůchodné hranici voličské pružnosti. Svého nejvyššího výsledku dosahují hned napoprvé. Ve druhém kole mohou jejich hlasy přejít na jiné strany, samy však žádné hlasy navíc nedostanou.*“⁴⁷

Nabízí se tedy otázka, zda se může antisystémovost zakládat i na něčem jiném než konkrétním obsahu politických aktivit a postojů konkrétní strany a sice na postoji veřejnosti a ostatních politických stran. Není tedy možné, že se strana stává antisystémovou ve chvíli, kdy ji za takovou veřejnost a ostatní aktéři politické soutěže začnou označovat, i když k takovému

---

výrazem pouhého nadmíru rozvinutého populismu či například excentrických vlastností jejich vůdců.“ cit. dle KUBÁT, Michal. Teorie antisystémové strany. *Politologický časopis*. roč. 2007, č. 2, s. 117.

⁴⁶ V tomto směru Sartoriho teorii kritizuje Maxmilián Strmiska, v jehož interpretaci je patrný silný normativní nádech. Podle něj je třeba nalézt konkrétní hodnotový rámec režimu, v němž se strany pohybují, abychom mohli jejich antisystémovost posoudit. Osobně onen stávající režim ztotožňuje s demokracií, přičemž dodává, že pokud bychom ji definovali pouze jako konsensus na rozhodovacích procedurách, jediným způsobem delegitimizace by bylo zpochybňování demokratických „pravidel hry“, což by vedlo ke zhroutilí celého konceptu. Zdůrazňuje „*nutnost komplexního přístupu k problematice antisystémovosti a jejich projevů či ztělesnění, přístupu zohledňujícího mimo jiné pluralitu hodnotových orientací a s nimi spojených politických postojů a praxe ve vztahu k legitimitě moci a nároku na reprezentaci univerzálního zájmu.*“ Nálepka antisystémovosti podle něj dokonce může sloužit k vyřazení legitimních oponentů ze soutěže, a proto nepovažuje tento koncept za zcela vhodný při studiu pluralitních demokratických režimů. STRMISKA, Maxmilián. *Demokracie, extremismus, antisystémová orientace*. In FIALA, Petr. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno, 1998. s. 32 -40

⁴⁷ SARTORI, G., *Srovnávací ústavní inženýrství*, s.80.

tvrzení nemusí být racionální důvod? Existuje antisystémovost sama o sobě a zároveň antisystémovost jako „nálepka“, nebo jde o dvě strany téže mince?⁴⁸

Při klasifikaci politické strany vzhledem k teorii antisystémovosti tedy musíme vzít v potaz i vnímání této strany ostatními stranami a veřejným míněním, úroveň jejich spolupráce na různých úrovních rozhodovacího procesu, zastoupení představitelů strany ve vysokých ústavních funkcích, proto nelze tuto otázku redukovat pouze na obsahovou stránku politického programu.

Italský politolog Giovanni Capoccia⁴⁹ rozlišil dvě možné roviny zkoumání antisystémových stran. V rovině zkoumání stran a stranických systémů se podle něj můžeme opřít o širší Sartoriho definici pojmu a hlavní roli hraje ideologická vzdálenost a mechanismus stranické soutěže.⁵⁰ V rovině druhé jde o empirickou analýzu fungování demokratické politické obce a Capoccia zde vychází ze Sartoriho užší definice. Rozhodujícím kritériem je ideologická charakteristika strany a chápání antisystémové strany jako ohrožení demokracie.⁵¹ Můžeme tedy rozlišovat mezi vztahovou antisystémovostí a ideologickou antisystémovostí.⁵²

Na základě této modifikace původního Sartoriho pojmu můžeme tedy dle korelace těchto dvou charakteristik vytvořit typologii antisystémových stran (viz tabulka 1).

---

⁴⁸ Sartori sám svou práci psal v době, kdy byla v západní Evropě velice živá otázka antisystémovosti komunistických stran a jejich možné integrace do politického systému. Sartori v souvislosti s procesem delegitimizace a relegitimizace komunistických stran (ale lze říci, že jsou tato tvrzení obecně platná pro integraci všech antisystémových stran – pozn. aut.) říká, že každá revoluční strana nakonec ztratí svou původní hnací sílu přizpůsobí se režimu, který nebyla schopna svrhnout. Pro účely možnosti integrace antisystémových stran rozlišuje mezi viditelnou a neviditelnou politikou. Viditelná politika, to jsou sliby pro voliče a masová média, zatímco ta neviditelná odpovídá „*obchodům a slovům určeným jen pro komunikaci mezi čtyřma očima*“. V praktické rovině toto rozlišení znamená: „*čím menší jsou ideologické sklony, tím méně nezodpovědná je opozice a tím menší je politika triumfování, tím větší je (relativní) blízkost a převoditelnost mezi rétorikou a uskutečnitelností, mezi sliby a činy. Naopak čím více se politické zřízení oddá triumfování (nabízení stále více než druhí), nezodpovědné opozici a ideologickému stanovování cílů, tím větší bude neslučitelnost a propast mezi viditelnou politikou, tj. tím, co se říká na veřejnosti, a neviditelnou politikou, tj. tím, co se dělá v soukromí.*“ V souvislosti s tím Sartori ukazuje, že proces relegitimizace antisystémových stran probíhá rychleji na úrovni elit a v oblastech tzv. neviditelné politiky, zatímco na úrovni veřejného mínění může zůstat ideologické roztržité stálo stejné. Cit. dle SARTORI, G., *Strany a stranické systémy*, s. 149–150.

⁴⁹ CAPOCCIA, Giovanni. Anti-system parties : A conceptual reassessment. *Journal of Theoretical Politics*. 2002, 1, s. 9–35.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 13–18.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 19–23.

⁵² V anglickém originále „relational anti-systemness“ a „ideological anti-systemness“, překlad dle KUBÁT, M. *Teorie antisystémové strany*, s. 114.

Tabulka 1: Typologie politických stran vzhledem k jejich antisystémovosti podle Capoccii⁵³

		vztahová antisystémovost	
		ano	ne
ideologická antisystémovost	ano	typická antisystémová strana	irelevantní antisystémová strana vstřícná antisystémová strana
	ne	polarizační strana	typická prosystémová strana

Typická antisystémová strana (v orig. Typical Anti-system Party – pozn. aut.) v ideologické rovině odmítá stávající politický systém a zároveň svou činností zvyšuje polarizaci stranického systému. Typická prosystémová strana (v orig. Typical Pro-system Party – pozn. aut.) naopak nepředstavuje problém ani pro demokracii ani pro stranický systém. Polarizační strana (v orig. Polarizing Party – pozn. aut.) sice nevykazuje příznaky ideologické antisystémovosti, ale svou populistickou rétorikou zvyšuje polarizaci celého stranického systému, navíc má nulový koaliční potenciál. Stranu, která v ideologické rovině zpochybňuje legitimitu demokratického režimu, avšak je příliš malá a bezvýznamná, můžeme nazvat irelevantní antisystémovou stranou (v orig. Irrelevant Anti-system Party – pozn. aut.). Naopak strana v ideologické rovině antisystémová, dostatečně silná, aby mohla celý stranický systém polarizovat, která tak ovšem z důvodů taktických či snahy adaptovat se v systému nečiní, je označována jako vstřícná antisystémová strana (v orig. Accommodating Anti-system Party).⁵⁴

⁵³ převzato z *tamtéž*, s. 115.

⁵⁴ CAPOCCIA, G., *Anti-system parties*, s. 26–29.

Ačkoliv tato typologie potažmo Capocciova východiska mohou být terčem kritiky,⁵⁵ představují výrazný metodologický posun, který umožňuje studovat vývoj antisystémové strany a jejich vztahů k ostatním subjektům systému i politickému systému jako takovému.⁵⁶

---

⁵⁵ Michal Kubát nesouhlasí s oddělením roviny systému politických strana a roviny politického systému jako celku: „*Stranický systém přitom chápu jako nedílnou součást politického systému v tom smyslu, že základní povaha stranického systému je závislá na povaze politického systému. Je-li politický systém demokratický, pak bude stranický systém v důsledku hlavně svobodných voleb až na výjimky soutěživý... když bude tato antisystémová strana nesouhlasit se základním principem stranického systému (soutěživý/nesoutěživý), pak bude muset současně nesouhlasit se základním principem politického systému (demokratický/nedemokratický), protože tyto dvě kategorie jsou spolu nerozlučně spjaty. Vyplývá z toho, že ideologická antisystémovost je obsažena ve vztahové antisystémovosti. Je-li strana antisystémová v rámci stranického systému, současně je antisystémovou ve vztahu k politickému systému jako celku. Rozlišovat mezi těmito kategoriemi je proto meritorně zbytečné.*“ a navrhuje svou vlastní typologii antisystémových stran. Cit. dle KUBÁT, M., *Teorie antisystémové strany*, s. 117

⁵⁶ V tomto směru kritizuje Sartoriho teorii v souvislosti s jeho popisem situace v poválečné Itálii Maxmilián Strmiska: „...*na polarizovaný pluralismus nelze a priori pohlížet jako na souhrn interakcí aktérů-stran, jejichž identita a systémové role jsou neměnné, jednoznačně určené jednou pro vždy. Sartoriho způsob pojednání problematiky italského polarizovaného pluralismu však naznačoval spíše orientaci na jakési substanciální pojetí ‚antisystémovosti‘, která se v zásadě nemění, ať se uvnitř dané stranicko-politické soustavy děje cokoliv. Pokud se však jednotlivé politické strany-články systému pokládají za jakési figurky s neměnnými vlastnostmi (reprezentující příslušné sektory politického mínění v dané politické obci a nic více), pak je ovšem značně úžen i horizont představ, co se vlastně může v příslušné soustavě vůbec odehrát: černé zůstává černé a bílé je stále bílé.*“ Cit. dle FIALA, Petr - STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*. Brno, 2009. s.165.

Vnitrostranický vývoj KSČ

Formování levicové platformy v sociální demokracii

Kouzlo bolševické revoluce v Rusku bylo v českém prostředí zastíněno kouzlem revoluce národní, která rezultovala ve vznik samostatného československého státu. Internacionálnímu komunismu se mezi českým dělnictvem příliš nedařilo, ze sociální demokracie přihlásivší se k nově vzniklému státu se stala opora nového režimu a základní kámen vládních koalic. Vládní angažmá však sociálním demokratům bránilo v době poválečné hospodářské krize reagovat na vzrůstající radikalismus dělníků, jejichž očekávání nových pořádků se nevyplnila.⁵⁷

Prvními Čechy, kteří se dostali do přímého kontaktu s revolučními myšlenkami, byli čeští vojáci na ruském území. Pod vlivem bolševické propagandy byla dokonce založena Československá komunistická strana na Rusi, jejíž ustavující sjezd se konal v květnu roku 1918. Strana ovšem byla pouze národnostní sekcí KSR(b) a její hlavní činnost spočívala v agitaci mezi válečnými zajatci, aby vstoupili do řad Rudé armády a podíleli na obraně revoluce.⁵⁸ Její zástupce Jaroslav Handlíř byl také jediným českým zástupcem na I. ustavujícím sjezdu Komunistické internacionály v roce 1919.⁵⁹

Ruští bolševici byli přesvědčeni o tom, že z poválečného kvasu vzejde revoluční vlna, která se přežene Evropou a rozvrátí ztrouchnivělé základy skomírajícího kapitalismu. Napomoci tomu měly i skupinky v Moskvě vyškolených revolucionářů, jež by se postavily do čela mas a vedly je do boje. Jednou ze zemí, kde měla myšlenka komunismu zvítězit, bylo i Československo, takže už od listopadu 1918 byli čeští komunisté vysíláni zpět do vlasti, kde měli agitovat ve prospěch revolučního vystoupení dělníků. Vůdce československých

---

⁵⁷ Pamětník František Mach vzpomíná: „Vůbec jsme si představovali, alespoň my, sociální demokraté, tu novou republiku jinak, než jak vypadala. Vždyť se změnilo tak málo. Tu a tam místo německého fabrikanta a německého pohůnka český fabrikant a český pohůnek, tu a tam zmizel německý nápis nebo se k německému přidal také český, a někdy ani to ne. Dražota byla pořád stejná jako za války, keřasení pokračovalo, a jestli měl člověk platit nekřesťanské peníze Němci nebo Čechovi, to zůstávalo nakonec stejné...Lidé začínali cítit, že tohle není ta republika, o jakou jsme bojovali, že to je republika kapitalistů, a my přece bojovali za republiku dělníků, pracujících rolníků, pracujících inteligence. Jako se lámala víra v republiku, tak se lámala víra v mnohé naše sociálně demokratické vůdce. Viděli jsme, jak jedni splývají s měšťáky, a to byl proud Tusarův, Stivínův, Hamplův, Habrmanův a jiných. Ti měli činžáky, vily, velkostatky, akcie, vysoké státní funkce. A pak tu byli jiní: Šmeral, Vrbenský, Landová-Štychová a další, ochotní bojovat za skutečný socialismus.“ Cit. dle HOLÁ, Věra – DOSKOČILOVÁ, Růžena (eds.). *Zápasy KSČ očima pamětníků*, Praha, 1971. s. 30–32. Více k hospodářské a sociální situaci v Československu bezprostředně po válce viz. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938) : Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha, 2000. s. 49–60.

⁵⁸ RUPNÍK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002. s. 43 - 44.

⁵⁹ SKILLING, H. Gordon. The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia. *American Slavic and East European Review*. roč. 14, 1955, č. 3. s. 347.

komunistů v Rusku Alois Muna však narazil na nepochopení a předáci rodící se opozice v sociálně demokratické straně jej od založení avantgardní komunistické strany zrazovali s tím, že v československých podmínkách jde o předem ztracenou věc. Muna a jeho komunističtí souputníci se proto rozhodli ke vstupu do sociální demokracie.⁶⁰

I někteří domácí členové však byli příznivci radikální změny, v tomto směru vynikala zejména sociální demokraté z rudého Kladna (tamější organizace mj. poskytla azyl Munovi), jejichž mluvčím se stal Antonín Zápotocký, který s kritikou vystoupil již v prosinci 1918 na XII. sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické. Když pak v únoru 1919 začínají příznivci levice vydávat vlastní časopis Sociální demokrat, je cesta k rozkolu nastoupena.⁶¹

Napětí mezi oběma názorovými frakcemi se zvýšilo v souvislosti s plánovanou účastí československé armády na intervenci proti Maďarské republice rad, proti níž levice ve straně protestovala. Jeden z jejích čelních představitelů Václav Houser dokonce nechal vytisknout třicet tisíc letáků vyjadřujících otevřenou podporu maďarskému proletariátu, které měly být kolportovány mezi československými vojáky. Tuto akci odhalila policie a tzv. Houserova letáková aféra byla odsouzena jako vážné porušení stranické disciplíny.⁶²

Úspěšné tažení maďarské Rudé armády, jež v květnu 1919 dobyla velkou část východního a jižního Slovenska, výrazně zesílilo revoluční nálady a na konci května došlo k velkým hladovým demonstracím takřka ve všech větších městech. Díky sociální demokracii, která se ujala organizace demonstrací a jejíž důvěrníci tlumili radikalismus účastníků, naštěstí nemusela zasáhnout armáda.⁶³

V Prešově byla 16. července vyhlášena Slovenská republika rad, v jejímž čele stanul paradoxně Čech Antonín Janoušek. Existence tohoto státního útvaru, plně závislého na budapeštské vládě, byla pouhou třítydenní epizodou, Maďaři byli pod vojenským i diplomatickým tlakem donuceni uzavřít příměří a Slovensko v červenci opustit.⁶⁴ Pro ČSDSD bylo velmi nepříjemné, když vyšlo najevo, že někteří představitelé sociálně demokratické levice, mezi nimi i Muna a Zápotocký, byli v kontaktu s maďarskými komunisty. De facto se

---

⁶⁰ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky : Díl první*, s. 58.

⁶¹ CABADA, Ladislav. *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938*. Plzeň, 2005. s. 35–37.

⁶² GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral 1914–1941*. Praha, 1986. s. 232

⁶³ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky : Díl první*, s. 62.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 47.

tedy členové vládní strany paktovali s nepřítelem. Vedení sociální demokracie proto ani příliš neprotestovalo, když byli výše jmenovaní zatčeni a postaveni před soud.⁶⁵

Maďarská invaze navíc poskytla výrazný stimul pro rozvoj slovenského komunistického hnutí, které bylo oproti svému českému protějšku výrazně radikálnější a více orientované na proletářský internacionalismus. Ostatně tomu odpovídá i rozmanité národnostní složení tamějších komunistů, mezi nimiž najdeme Slováky, Maďary, Němce i Židy. Většinou byli velice mladí a na rozdíl od svých českých soupeřů neměli sociálně demokratickou minulost, což jejich radikalismus ještě posilovalo. Proto snad nepřekvapí, že slovenští komunisté se jako první přihlásili ke Komunistické internacionále. Už v září 1920 žádal sjezd Slovenské socialistické mládeže připojení ke Kominterně a 16. – 19. ledna 1921 (tedy pět měsíců před ustavujícím sjezdem KSČ) se v Ľubochni konal I. sjezd slovenské komunistické strany, který schválil jedenadvacet podmínek pro vstup do Internacionály.⁶⁶

Na základě výsledků obecních voleb v červnu 1919, v nichž ČSDSD získala 32,5% hlasů⁶⁷ a stala se nejsilnější českou stranou, došlo k obměně vlády, v jejímž čele stanul sociální demokrat Vlastimil Tusar. Levice, ač zpočátku vítala pád Kramářovy vlády pokládajíc ji za protisovětskou, už na zasedání zastupitelstva strany 5. – 6. října vystoupila s protikoaličním prohlášením a požadovala demisi sociálně demokratických ministrů. Dne 7. prosince se pak uskutečnila první samostatná konference levice v sociální demokracii, na níž se prohlásila za „přechodný útvar“ v rámci strany, přihlásila se k programu III. internacionály a vystoupila s radikálními sociálními požadavky. Její příznivci brzy ovládli více než polovinu krajských vedení strany a do prvních parlamentních voleb vypsaných na konec dubna 1920 šla „marxistická levice“, jak se začala opoziční platforma nazývat, s vlastním programovým prohlášením. Přesto vyzvala své stoupence, aby před volbami agitovali ve prospěch sociální demokracie.⁶⁸

Podíl marxistické levice na volebním vítězství sociální demokracie byl nemalý, přesto většina zvolených poslanců patřila k pravici, která ovládala i zastupitelstvo strany. Došlo k obnovení rudozelené koalice a ministerským předsedou byl opět jmenován Vlastimil Tusar. Proti koaličnímu angažmá sice vystoupili se samotným prohlášením poslanci sympatizující

---

⁶⁵ CABADA, L., *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938*, s. 43.

⁶⁶ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 45–47

⁶⁷ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad : Hrad a Pětka (1918–1926)*. Praha, 1996. s. 55.

⁶⁸ „Ohledně nastávajících voleb prohlašujeme, že všichni stoupenci marxistické levice jsou povinni, jakožto organizovaní členové strany sociálně demokratické, její agitátoři a řečníci svou soudružskou povinnost splnití a o největší volební úspěch ve prospěch své strany se zasaditi.“ Cit. dle Předvolební prohlášení levice Československé sociálnědemokratické strany dělnické vydané den 7. března 1920. In *Založení Komunistické strany Československa : Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917–1924)*. Praha, 1954. s. 51.

s levicí, nakonec se však podřídili rozhodnutí zastupitelstva strany a hlasovali pro vládu. Odměnou jim byl příslib svolání mimořádného sjezdu strany na 25. září 1920, na němž mělo padnout rozhodnutí o konečném směřování strany.⁶⁹

Rozkol v sociální demokracii a prosincová stávka

Až dosud se obě znesvářené strany vyhýbaly konečné konfrontaci a snažily se zabránit rozštěpení strany. Levicová opozice se zatím necítila sdostatek silná, aby stranu ovládla, situace se však nyní měla změnit. Marxistická levice rozběhla na úrovni místních organizací rozsáhlou kampaň, aby byli na sjezd vysláni s ní spříznění delegáti a zdálo se, že bude mít na sjezdu rozhodující většinu.⁷⁰

Levici nahrávala i mezinárodní situace, v létě roku 1920 došlo k obratu v polsko – ruské válce, která byla zahájena v květnu polským útokem na Ukrajinu, a Rudá armáda útočící na Varšavu stanula jen několik desítek kilometrů od československých hranic. Českoslovenští železničáři odmítli přepravovat pomoc pro ohrožené Polsko. Pod dojmem úspěchů Rudé armády se otázka vývozu revoluce z Ruska stala opět aktuální. V Lomu u Mostu došlo k ustanovení Svazu komunistických skupin, jehož jádro tvořili anarchisté soustředění kolem časopisu S. K. Neumanna Červen. Svaz se přihlásil ke Kominterně a volal po brzkém založení komunistické strany.⁷¹ Když se v srpnu 1920 vrátil do vlasti dvacátý transport českých legionářů z Ruska ověčený rudými prapory, propukaly stávky a na mnoha místech vznikaly dělnické rady, mohlo se zdát, že Československo stojí na prahu revoluce.⁷²

Bohumír Šmeral, který se 3. června vrátil domů po několika měsíčním pobytu v Rusku a stanul v čele marxistické levice, však nehodlal dopustit, aby došlo k násilnému řešení, a dokonce prezidenta Masaryka ubezpečil, že levice nehodlá využít příznivé situace ke státnímu převratu.⁷³

Ve dnech 19. července až 7. srpna se konal II. Kongres Komunistické internacionály, na němž bylo vyhlášeno proslulých jedenadvacet podmínek pro vstup do Kominterny.⁷⁴ Za

---

⁶⁹ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky : Díl první*, s. 129.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 134

⁷¹ Více ke Svazu komunistických skupin viz. CABADA, L., *Komunismus, levicová kultura a česká politika*, s. 47–52.

⁷² Zpravodajci prý dokonce prezidentu Masarykovi hlásili, že komunisté navázali styky s vyššími armádními důstojníky, kteří měli zajistit vyzbrojení dělníků. Viz KLÍMEK, A., *Boj o Hrad*, s. 137.

⁷³ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 134.

⁷⁴ Splnění těchto podmínek, mezi něž patřil např. požadavek vylučovat reformisty a centristy či naprostou poslušnost rozhodnutí kongresu či exekutivy Kominterny, upevňovalo vůdčí postavení ruských bolševiků v rámci celého komunistického hnutí. Jednotlivé národní komunistické strany se staly pouhými sekcemi KI.

marxistickou levici se jednání zúčastnili Antonín Zápotocký, Břetislav Hůla a Miloš Vaněk. Z dalších Čechů byli ještě přítomni Ivan Olbracht a Emanuel Vajtauer jako zástupci československých komunistů v Rusku a Hugo Sonnenschein a Helena Malířová za Svaz komunistických skupin. Kongres se přímo československou otázkou nezabýval, ale po jeho skončení adresovala exekutiva Kominterny marxistické levici a ostatním sympatizantům komunistů v ČSR dopis, v němž požadovala urychlení vytvoření jednotné komunistické strany.⁷⁵

Pravice si byla vědoma toho, že ztrácí půdu pod nohama, a začala jednat. Dne 12. července se sešli zástupci pravice na Smíchově a vydali prohlášení Na obranu sociálně demokratických zásad, v němž levici obvinili z hazardérské politiky. Zároveň byl vytvořen koordinační výbor, jenž měl organizovat postup proti opozičníkům. Jeho členy se stali Tusar, Meissner, Bechyně a Habrman.⁷⁶ Pravicové vedení hledalo podporu i u ostatních politických stran a prezidenta Masaryka. Poté, co s porážkou Rudé armády u Varšavy pominulo i bezprostřední nebezpečí, rozhodlo se vedení přejít do protiútoků. Dne 5. září konference marxistické levice rozhodla, že se na nadcházejícím sjezdu bude diskutovat i otázka vstupu do Komunistické internacionály. Prezident Masaryk proto svolal schůzku vedoucích představitelů německé i české sociální demokracie, na níž se dohodlo, že sociálně demokratičtí ministři podají demisi a odejdou z vlády, aby si uvolnili ruce k boji proti levicové frakci. Stalo se tak 14. září a již o den později jmenoval prezident novou úřednickou vládu v čele s Janem Černým.⁷⁷

Zastupitelstvo strany poté rozhodlo o odložení sjezdu na prosinec a jako důvod uvedlo nutnost prodiskutovat podmínky Kominterny v místních organizacích. Zároveň stanovilo, že sjezdu se smí zúčastnit jen ten, kdo se předem zaváže, že s nimi nesouhlasí. Vedení zjevně spoléhalo na to, že levice nedokáže sjezd v původním termínu zorganizovat. Ovšem přepočítali se, levice zabrala sídlo strany Lidový dům společně s redakcí a tiskárnou Práva lidu. Na jeho stránkách (název se musel po zásahu soudu změnit a 21. října vyšel deník pod novým názvem Rudé právo) vyzvala ke konání sjezdu v původním termínu a nakonec se v Praze ve Smetanově síni Obecního domu sešlo přes 70% zvolených delegátů. Usnesli se na změně názvu strany, za ten původní přibylo slůvko (levice), zvolili nové vedení – předsedou

---

McDERMOTT, Kevin – AGNEW, Jeremy. *The Comintern : A History of International Communism from Lenin to Stalin*. Basingstoke, 1996. s. 16–18.

⁷⁵ GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral*, s. 264.

⁷⁶ ŠLEHOFER, Lukáš. *Gustav Habrman : cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“*. Praha, 2009. Rigorózní práce. FF UK. s. 132.

⁷⁷ KLIMEK, A., *Boj o Hrad*, s. 140–144.

strany se stal Bohumír Šmeral, nedošlo však k přijetí jedenadvaceti podmínek pro vstup do Komunistické internacionály.⁷⁸

Jak již bylo výše řečeno, jako první se pro vstup do III. internacionály vyslovili mladí socialisté na Slovensku v září 1920. Jejich čeští kolegové je následovali na II. řádném sjezdu sociálně demokratické mládeže na konci října 1920 v Praze a poté, co je napodobila i německá mládež, začaly všechny národnostní skupiny připravovat vznik internacionální organizace – Svazu komunistické mládeže Československa.⁷⁹

Ačkoliv se levice snažila tvářit, že jednota strany byla zachována a sjezd byl právoplatný, rozkol byl prakticky dokonán. Pravice prohlásila sjezd za neplatný a vyloučila všechny jeho účastníky, levicovní poslanci a senátoři naopak vytvořili vlastní poslanecký klub. Mezi oběma se následně rozhořel boj o jednotlivé krajské sekretariáty a stranický majetek. A byl to právě spor u ústředí strany, který výrazně popohnal levici, jež v době ještě nebyla zcela komunistickou stranou, na cestě do Kominterny.⁸⁰

Vhledem k tomu, že politické strany za první republiky de iure neexistovaly, nemohly ani vlastnit jakýkoliv majetek, jenž byl proto zapsán na konkrétní osoby. V případě Lidového domu jimi bylo reformistické vedení, budova byla ovšem obsazena sympatizanty levice, pracovalo zde její vedení a redakce Rudého práva. Vedení strany se proto obrátilo na policii, která nechala 9. prosince Lidový dům vyklidit. Spontánně se začaly šířit výzvy k vyhlášení generální stávky, na něž vedení reagovalo o den později, kdy výzvu ke stávce vydalo oficiálně a připojilo i další požadavky.⁸¹

Šmeralovo vedení si však bylo vědomo toho, že ke střetu se statní mocí byli v podstatě donuceni ze strany pravice a nehodlali hnát konflikt na ostří nože. Na mnoha místech se konaly hromadné demonstrace, někde dokonce došlo ze strany demonstrantů k násilným pokusům uchvátit moc.⁸²

---

⁷⁸ K průběhu sjezdu GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral*, s. 268–280.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 158.

⁸⁰ Oficiální historiografie nešetří vůči směřování levice po XIII. sjezdu ČSDSD kritikou: „*Teoretická a organizační slabost levice způsobily, že i v dalších bojích, k nimž se schylovalo mezi buržoazií a proletariátem, nestálo vedení levice v čele hnutí revolučních mas, aby je vedlo, ale pokulhávalo za nimi.*“ Cit. REIMAN, Pavel. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha, 1961. s. 157.

⁸¹ Výkonný výbor levice požadoval okamžité zastavení perzekuce dělnického hnutí, vyklizení Lidového domu a jeho předání do rukou dělnictva, propuštění zatčených, odstoupení Černého úřednické vlády, zastavení konfiskací tisku a zákazů shromáždění, dále zvýšení dělnických platů o 30% a dělnickou kontrolu výroby, zásobování a trhu s byty. KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 143.

⁸² Obzvláště aktivně si počínali dělníci na „rudém“ Kladensku, kteří založili Ústřední revoluční výbor. Na Oslavansku zase dělníci obsadili vodní elektrárnu a pokoušeli se ji bránit i před zasahující armádou. Na druhou stranu nestávkovali zdaleka všichni dělníci, např. v Praze se ke generální stávce připojila jen třetina dělníků, ve

Státní orgány reagovaly velice energicky, policii, četnictvu a armádě se podařilo velmi rychle dostat situaci pod kontrolu. V některých oblastech bylo vyhlášeno stanné právo, byla zakazována shromáždění a demonstrace, ve velké míře byl konfiskován tisk, zatčeny byly stovky funkcionářů a agitátorů. Pod tak silným tlakem se rozhodlo vedení levice generální stávkou 16. prosince odvolat.

Ustavující a slučovací sjezd

Přestože se stávka ukázala neúspěšnou, výrazně urychlila posun celého socialistického hnutí směrem ke komunismu – „*Draze zaplacená lekce prosincové porážky urychlila uvědomovací proces v řadách levice.*“⁸³ V lednu se sešla celostátní konference levice, které se účastnili zástupci všech národností. Shodli se na nutnosti společného postupu, jehož cílem mělo být ustavení jednotné komunistické strany. Jak bylo výše řečeno, jako první se ke Kominterně přihlásila levice sociální demokracie na Slovensku, 20. února byl dokončen sjednocovací proces mládeže, když vznikl Komunistický svaz mládeže Československa jako sekce Komunistické internacionály mládeže. V souvislosti s prosincovou stávkou došlo i k dovršení rozkolu v německé sociální demokracii. Radikální liberecká organizace v čele s Karlem Kreibichem se připojila ke generální stávce a po obvinění z porušení stranické disciplíny byla vyloučena z německé sociální demokracie. Nato se 15. března ustavila jako německé oddělení Komunistické strany Československa.⁸⁴

Tlaku německých i slovenských soudruhů, Kominterny a jejích domácích příznivců se nakonec podřídil i Šmeral a do karlínského Národního domu byl na 14. a 15. května svolán XIV. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické. Delegáti se na něm v poměru 562 : 7 usnesli na založení Komunistické strany Československé a přijali rezoluci o přistoupení KSČ ke Komunistické internacionále. Předsedou strany byl zvolen Václav Šturm, místopředsedou Bohumír Šmeral. Nedošlo však ke spojení s německou sekcí, Šmeral se snažil sloučení v obavách z radikalismu německých soudruhů odložit a navrhoval, aby byly jednotlivé stranické aparáty zachovány a spojeny společným výkonným výborem koordinujícím jejich činnost.⁸⁵

Šmeralova politika byla na III. kongresu Kominterny v Moskvě v létě 1921, na němž bylo projednáno přijetí KSČ, označena levičáky z řad německých a maďarských komunistů za

---

většinu velkých podniků nebyla vůbec zastavena výroba a nebylo narušeno zásobování a dodávky vody, plynu a elektřiny. Viz GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral*, s. 268–280.

⁸³ Cit. dle REIMAN, P., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 165.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 167

⁸⁵ NECHVÁTAL, Martin. *15.5.1921 Založení KSČ : Ve službách Kominterny*. Praha, 2002. s. 28–32.

oportunistickou. Nakonec se za Šmerala postavil přímo V. I. Lenin a KSČ i její německá sekce byl přijaty za členy Komunistické internacionály s podmínkou, že do 1. listopadu 1921 proběhne jejich sloučení.⁸⁶

Slučovací sjezd se konal od 30. října do 2. listopadu v Národním domě na Smíchově. Delegáti sjezdu pod dohledem bust Karla Marxe a Vladimira Iljiče Lenina uposlechli hesla „Proletáři všech zemí, spojte se!“, jehož zněním ve všech jazycích národů republiky bylo vyzdobeno čelo sálu, a schválili rezoluci o vytvoření jednotné internacionální komunistické strany, jediné svého druhu v celé historii meziválečného Československa. Rovněž byly schváleny nové stanovy strany a započala práce na vytvoření akčního programu.⁸⁷

Vnitřní spory o aplikaci taktiky jednotné fronty

Ačkoliv sjezd dovršil integrační proces celého československého komunistického hnutí, KSČ měla do ideálu bolševické strany daleko. Ač byl pouze řadovým členem výkonného výboru strany, zůstával vůdčí postavou strany i nadále Bohumír Šmeral. Proti němu se zformovala opoziční skupina kolem Bohumila Jílka a Václava Bolena, která držela ve výkonném výboru většinu. Hlavním důvodem byly spory o aplikaci taktiky jednotné fronty, kterou stanovil III. kongres Komunistické internacionály.⁸⁸

Šmeralova snaha působit i na nekomunistické dělníky a soustředit se spíše než na přípravu revoluce na snahu o prosazení konkrétních požadavků hospodářského a politického rázu se setkávala s odporem a nesouhlasem ze strany „ultralevých“, jejichž tribunou se stal časopis Komunist. Prvním zásadním sporem mezi oběma křídly se stala otázka působení komunistických dělníků v odborech.

---

⁸⁶ Na ostrou kritiku Šmerala ze strany Karla Kreibicha prý Lenin reagoval tak, že Šmeral by měl učinit tři kroky doleva a Kreibich jeden doprava. GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral*, s. 321.

⁸⁷ I když tím byly de facto splněny všechny požadavky Kominterny, ta nemohla být zcela spokojena. V diskuzi o aktuální politické situaci se totiž Šmeral musel zpovídat ze svého postoje k mobilizaci čs. armády v souvislosti s pokusem excísáře Karla zmocnit se vlády v Maďarsku. Šmeral nepřímou podporou vlády a deklaroval ochotu československých komunistů bránit stát před nebezpečím habsburské restaurace. Setkal se však s odporem některých levičáků (Emanuel Vajtauer, Václav Štern), kteří žádali, aby KSČ vyzvala dělníky, aby nenastupovali k vojsku. *Tamtéž*, s. 326.

⁸⁸ Odeznění poválečné revoluční vlny postavilo před komunisty otázku, jak si udržet a prohloubit svůj vliv v situaci, kdy není reálné brzké uchopení moci revoluční cestou a vedle komunistických stran existují i masové strany sociálně demokratické. Na III. Kongresu KI se střetli příznivci tzv. teorie ofenzivy, kteří volali po strnutí pasivní dělnické většiny hrstkou iniciativních revolucionářů, se zastánci tzv. Otevřeného dopisu, jehož autoři Paul Lévi a Karl Radek jej adresovali ostatním socialistickým stranám a vyzvali je ke společném boji za hospodářská a politická práva dělnické třídy. Spor nakonec ve prospěch těch druhých rozhodl zásah V.I. Lenina, díky němuž se prosadila pod heslem „K masám“ nová politická linie spolupráce s ostatními socialisty, jenž se začala později nazývat „taktika jednotné fronty“. Více viz. HÁJEK, Miloš. *Jednotná fronta : K politické orientaci komunistické internacionály v letech 1921–1935*. Praha, 1969. s. 21–27.

Největší odborovou centrálou bylo Odborové sdružení československé, dosud nedotčené rozkolem v socialistickém hnutí. Pokud by se komunistům podařilo OSČ ovládnout, výrazně by posílili svůj vliv na úkor sociálních demokratů a získali by možnost agitovat mezi sociálně demokratickými sympatizanty či politicky indiferentními odboráři. Právě Šmeral byl jeden ze zastánců pokusu o ovládnutí OSČ a i v případě, že by se to nepodařilo, souhlasil se setrváním komunistů v rámci OSČ. Naproti tomu Bolen s Jílkem razantně volali po odchodu a vytvoření vlastních revolučních odborů. Sjezd Odborového sdružení československého na konci ledna 1922, na němž se rozhodovalo o jeho příštím směřování, pro komunisty i díky postupu levičáků skončil debaklem. Na sjezd totiž nebylo připuštěno 43 delegátů Svazu zemědělců vedeného právě Václavem Bolenem, kteří odmítli zaplatit členské příspěvky. Většina delegátů se vyslovila pro připojení k Amsterdamské internacionále namísto k Rudé odborové internacionále. Následovalo vyloučení několika desítek tisíc komunistických příznivců z OSČ, kteří následně vytvořili Mezinárodní všeodborový svaz.⁸⁹

Bezprostředním důsledkem krachu komunistů na sjezdu OSČ byl odchod Václava Bolena a Bohumila Jílka z výkonného výboru strany. Na jejich místa nastoupili Antonín Zápotocký a Alois Muna, kteří patřili spíše k přívržencům Šmeralovy umírněné politiky. Kritika ze strany opoziční levicové frakce však neustala. Pohár trpělivosti přetekl v září 1922, když opozičníci rozeslali všem organizacím strany memorandum, v němž obviňovali Šmerala z oportunistu a tvrdili, že dokonce jednal o vstupu KSC do buržoazní vlády. Celostátní konference rozhodla o vyloučení všech signatářů ze strany kvůli porušení stranické disciplíny.⁹⁰

Sporem v Komunistické straně Československa se zabýval i IV. kongres Komunistické internacionály. Kongres sice posoudil levicovou kritiku Šmerala jako neodůvodněnou, ovšem rozhodnutí o vyloučení Jílka a spol. ze strany zrušil. Program levice, který na kongresu představil Emanuel Vajtauer, byl Kominternou odmítnut jako anarchosyndikalistický, ale kritice se nevyhnulo ani Šmeralovo vedení. Vytýkána mu byla pasivita a malý důraz na budování jednotné fronty „zdola“.⁹¹

---

⁸⁹ GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral*, s. 340.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 350–354.

⁹¹ „Strany musí dobře vědět, že dělnická vláda v Československu je možná jen tehdy, jestliže se s podaří rozsáhlou agitací přesvědčit široké masy národněsocialistického, sociálnědemokratického a nestranického dělnictva o nutnosti rozejít se s buržoasií, jestliže se podaří část rolnictva a některé městské vrstvy maloburžoasie, která trpí drahotou, odloučit se od buržoasie a připojit se k protikapitalistické frontě.“ Cit. dle Resoluce československé otázky přijatá na IV. světovém kongresu III. Komunistické internacionály, konaném ve

Ve složité mezinárodní i vnitropolitické situaci⁹² se konal na začátku února v Holešovicích I. řádný sjezd KSČ. V hlavní referátu kritizoval Šmeral opozici a obhajoval svou umírněnou politiku touhou zachovat KSČ ráz masové politické strany. Sjezd také schválil rezoluci o dělnické vládě, v níž byla dělnická vláda definována jako: „*pokus dělnické třídy prováděti dělnickou politiku v rámci a po vítěze prostředky buržoazní demokracie za podpory proletářských orgánů a proletářských masových hnutí.*“⁹³ Ač byl tento krok vpravo zcela v souladu s direktivami Kominterny, ostatně text rezoluce se příliš nelišil od rezoluce přijaté na lipské konferenci Komunistické strany Německa, stal se o pár měsíců později terčem kritiky jako příznak pravicového oportunismu.⁹⁴

V důsledku okupace Porúří francouzskou armádou a vyvrcholení hospodářské krize padla v Německu Cunova vláda, kterou nahradila vláda široké koalice, do níž vstoupila i sociální demokracie. V zemi panovala obrovská nespokojenost a němečtí komunisté i vůdci Kominterny usoudili, že nastal opět čas jednat.⁹⁵ Komunisté měli vstoupit do zemských vlád v Sasku a Durynsku a svých pozic využít k přípravě ozbrojeného povstání. V říjnu vydalo vedení KPD výzvu ke generální stávce, jež by se rozvinula v ozbrojené povstání. Sociální demokraté se odmítli připojit, a proto ji vedení KPD odvolalo. Boj zahájili pouze komunisté v Hamburku vedení Ernstem Thälmannem, ovšem tento pokus byl utopen v krvi.⁹⁶

Bolševizace strany

Porážka komunistů v Německu znamenala pro světové komunistické hnutí výrazný šok a donutila Kominternu přehodnotit politiku jednotné fronty. Neúspěšné říjnové povstání ukázalo, že evropský proletariát ještě nedozrál ke svému historickému úkolu a provedení revoluce nebude otázkou několika měsíců, ale spíše let. Po opadnutí revoluční vlny nastalo období „dočasné kapitalistické stabilizace“. Krizi Kominterny ještě prohlubovaly spory o nástupnictví uvnitř ruské komunistické strany po Leninově smrti. Teoretické otázky taktiky a

---

dnech 5. listopadu–5. prosince 1922. In *Založení Komunistické strany Československa : Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917–1924)*. Praha, 1954. s. 148.

⁹² Na začátku roku 1923 vrcholila hospodářská deprese, bez práce bylo téměř půl milionu občanů, zároveň se snižovaly mzdy. V lednu byl zavražděn ministr financí Alois Rašín a bezprostřední reakcí na tento atentát bylo schválení zákona na ochranu republiky. Belgická a francouzská vojska obsadila Porúří a situace v Německu se stala velice výbušnou. Více viz. KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 226–238.

⁹³ Stanovisko strany o jednotné frontě a dělnické vládě. In *Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 2.– 5. února 1923*. Praha, 1989. s. 30.

⁹⁴ SKILLING, H. Gordon. The Comintern and Czechoslovak Communism : 1921–1929. *American Slavic and East European Review*. roč. 19, 1960, č. 2. s. 236.

⁹⁵ Do Německa byla vyslána pětičlenná komise v čele s Karlem Radkem, která měla připravovanou akci řídit, němečtí komunisté také obdrželi více než čtyři sta tisíc dolarů na finanční zabezpečení celé akce. McDERMOTT, K.– AGNEW, J., *The Comintern*, s. 37.

⁹⁶ HÁJEK, M., *Jednotná fronta*, s. 60–66.

strategie komunistického hnutí se staly nástrojem ve vnitrostranických půtkách jak na půdě Internacionály tak i v KSR(b) a jednotlivých národních sekcích. Klikatá cesta generální linie se v letech 1924–1925 stáčela nejprve do leva, pod Bucharinovým vedením se v letech 1925–1926 Kominternu vrátila mírně vpravo a rok později následoval opět obrat vlevovrcholící sektářskou a dogmatickou politikou v době hospodářské krize. Vnitřní roztržky skončily jednoznačným vítězstvím stalinismu na jednání VI. Komunistické internacionály v roce 1928. Na něm byl stanoven jasný cíl – diktatura proletariátu, již se mělo dosáhnout pomocí politické koncepce „třída proti třídě“, která se opírala o Zinověvovu formulaci sociálfašismu z roku 1923: „Fašisté jsou pravou rukou a sociální demokraté levou rukou buržoazie!“ Sociálnědemokratické strany i odbory podle této teorie pouze rozšiřují vliv buržoazie uvnitř dělnické třídy. Odmítají diktaturu proletariátu, zasedají se stranami fašistickými ve vládě, a tak se přímo podílejí na fašistických útocích na proletariát. Po vytyčení této linie tedy již dále nešlo pokračovat v politice spolupráce s „oportunisty a reformisty“. Zvláště nebezpečnými pro komunismus se stali ti, kteří mohli působit coby svorník mezi sociálními demokraty a komunisty, tedy levice v sociální demokracii a pravice v komunistické straně, proti nimž měly být vedeny nejostřejší útoky.⁹⁷

Soustavné změny kursu ještě více posílily vliv ruských bolševiků na vnitřní život jednotlivých komunistických stran. Důsledkem boje proti pravičáckým úchylnkám (brandlerismu a později šmeralismu), který šel ruku v ruce s tažením proti trockismu, bylo postupné vylučování osobností s pevným politickým přesvědčením, až zbylo jen jádro funkcionářů, kteří se dokázali pružně přizpůsobit a na jejichž loajalitu se mohla Kominternu i ruští bolševici spolehnout.⁹⁸

Praktické dopady této politiky lze vypořádat i na vývoji KSČ v druhé polovině dvacátých let. V červenci 1924 vyhlásil V. kongres Kominterny program bolševizace⁹⁹ jednotlivých národních sekcí. Vedení KSČ stihla kritika za postoj k národnostní otázce, za nesprávné pojetí taktiky jednotné fronty a v neposlední řadě za pomalý postup při očišťování strany od sociálně demokratických přežitků. Na kongresu vystoupila s kritikou vedení i nově

---

⁹⁷ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 96–97

⁹⁸ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 44–49.

⁹⁹ „Bolševizace sekcí Komunistické internacionály je shrnutí a použití zkušeností KSR(b) ze tří ruských revolucí, rozumějí se i zkušenosti každé jiné sekce mající za sebou vážné bitvy. Bolševizace je umění aplikovat obecné zásady leninismu na danou konkrétní situaci té či oné země.“ Cit dle. ČADA, Václav. *KSČ v období 1921–1948 : Strategie a taktika*. Praha, 1988. s. 97.

se formující levice tvořená mladými straníky bez sociálně demokratické minulosti, kteří později v roce 1929 bolševizaci strany úspěšně dokončí.¹⁰⁰

Opozice, i díky zásahu zástupce Kominterny Dmitrije Manuilského, uspěla na II. řádném sjezdu KSČ na přelomu října a listopadu 1924, kde získala většinu v nově zvoleném ústředním výboru. Sjezd přijal i nový organizační řád založený na principu demokratického centralismu. V čele strany nyní stál ústřední výbor, jemuž podléhaly všechny stranické orgány včetně tisku. Předpokládal se vznik komunistických frakcí v nekomunistických organizacích. Základní organizační jednotkou strany se měly stát závodní buňky.¹⁰¹

Samotná bolševizace KSČ měla tři základní cíle: příslušnost k mezinárodnímu komunismu musí být nadřazena zařazení do československého vnitropolitického systému, KSČ se musí zcela oddělit od sociálně demokratických tradic, KSČ bude útočit na československou státnost podněcováním separatismu jednotlivých národností žijících na území ČSR.¹⁰²

Situace ve straně po II. sjezdu byla následující, ve středu stáli Šmeral, Zápotocký a Kreibich, nalevo od nich pak funkcionáři odstavení v roce 1922 (Bolen, Jílek) a představitelé nastupující „stalinské“ generace (Gottwald, Šverma, Fried). Přímé zásahy Kominterny do života strany i absence demokratické vnitrostranické diskuse však vzbudily nevoli i na pravici u části straníků v čele Josefem Bubníkem, představitelem pražské organizace. Bubník byl za své kritické postoje vyloučen ze strany, což bylo zdůvodněno tím, že údajně sabotoval protestní akce proti drahotě. Za Bubníka se postavily některé krajské organizace, zejména v Praze a Brně. Ze strany byli následně vyloučeni i jeho přívrženci (mezi nimi devět poslanců a dalších třicet prominentních členů strany), kteří založili Nezávislou komunistickou stranu, jež však ve volbách v roce 1925 naprosto propadla.¹⁰³

Krise v KSČ byla předmětem jednání rozšířeného pléna exekutivy Komunistické internacionály na přelomu března a dubna 1925. K české otázce vystoupil s příspěvkem „O

---

¹⁰⁰ „Mladí příslušníci strany měli přednost v tom v tom, že usilovali o teoretické pochopení a zdůvodnění politiky strany v duchu leninismu. Začínali chápat, že kořenem zla v našem dělnickém hnutí se stal úzký praktikismus, že zde nebyla ještě vytvořena tradice teoretického myšlení a ideologické práce. Osvojili si proto většinou mnohem širší znalosti marxistické teorie než přecházející generace. Do diskuze ve straně vnesli otázky, o nichž se předtím nikdy vážně nediskutovalo.“ Cit. dle REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých letech : Vzpomínky*. Praha, 1966. s. 177. Více viz RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 66–68.

¹⁰¹ CABADA, L., *Komunismus, levicová kultura a česká politika*, s. 98.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 87.

¹⁰³ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 70.

pravícovém nebezpečí v KSČ¹⁰⁴ samotný Stalin.¹⁰⁴ Podle něj převládají mezi československými komunisty reformistické iluze, většina československých dělníků je spokojena se existencí samostatného československého státu, konflikt mezi pravíci a levíci proto nabývá národnostního rázu. Šmeral společně s Kreibichem a Zápotockým brzdí proces bolševizace a podporují a hájí pravé křídlo strany.¹⁰⁵ Šmeral se těmto nařčením bránil a obvinil levicové křídlo z nekompetentnosti.¹⁰⁶ Exekutiva Kominterny nakonec přinutila obě znesvářené strany ke kompromisu a byl vytvořen blok levicové většiny a tzv. „historického středu“, jak byla skupina okolo Šmerala nazývána. Toto spojení bylo ovšem kritizováno jak zleva těmi, kteří chtěli v očistě strany pokračovat a považovali tento pakt za vítězství „šmeralismu“,¹⁰⁷ tak zprava těmi, kteří považovali vývoj po zasedání EKI za Šmeralovu kapitulaci.¹⁰⁸

Na III. řádném sjezdu KSČ v září 1925¹⁰⁹ byl na základě dohody bloku střed – levice zvolen nový ústřední výbor, v němž kromě Šmerala zasedá i hlavní mluvčí levice Alois Neurath, do vedení se vrací i dvojice Bolen, Jílek a poprvé se objevuje i jméno Klementa Gottwalda. Zdálo se, že vnitrostranická krize je zažehnána, zvláště když volby v listopadu 1925 dopadly pro komunisty více než dobře. Vnitrostranické rozpory zjevně voliče neodradily, neboť KSČ se stala se ziskem 934 223 000 hlasů (13,1%) a 41 poslaneckých mandátů druhou nejsilnější politickou stranou v Československu.¹¹⁰

Na základě složitých povolebních vyjednávání nakonec vznikla vláda tzv. panské koalice a socialistické strany se ocitnuly v opozici.¹¹¹ To byla pro KSČ zcela nová situace, neboť ji v sociální demokracii zbavené tíže vládní zodpovědnosti vyrostl na levici zdatný

---

¹⁰⁴ Šlo o jeden z jeho prvních zásahů do záležitostí Kominterny, až do roku 1924 se v otázkách mezinárodního komunistického hnutí příliš neangažoval. Jeho vliv v KI však postupně rostl s tím, jak posiloval svou mocenskou pozici v rámci ruské komunistické strany. McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 49.

¹⁰⁵ Asi nejvíce byl kritizován Karl Kreibich, a to za svůj vstřícný postoj k Trockému. SKILLING, H. G., *The Comintern and Czechoslovak Communism*, s. 238.

¹⁰⁶ „Jsem v tomto okamžiku ještě bezradným. Celkově mám pocit, že my nemůžeme vést stranu proti vůli, bez podpory a naprosté důvěry exekutivy. Ale soudruzi, kteří jsou dnes u vedení, nemohou stranu vést dokonce ani s podporou exekutivy.“ Cit. dle GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral*, s. 388.

¹⁰⁷ Kritikou Šmerala nešetřili zejména slovenští komunisté. Nejsystematičtější kritikou byla brožura „Leninismus nebo?“, jejímž autorem byl mladý německý komunist Pavel Reiman, člen Komsomolu. Šmeral v ní obvinil z podceňování avantgardní úlohu strany, přijímání koncepce československého národa a státu, zanedbávání problematiky národnostních menšin. „Šmeralismus“ se pro něj stal symbolem sociálnědemokratických přežitků v KSČ. RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 73–76.

¹⁰⁸ ČADA, V., *KSČ v období 1921–1948*, s. 103.

¹⁰⁹ Na sjezdu byl do KSČ přijata i skupina anarchistů kolem Bohuslava Vrbenského, kteří byli v roce 1923 odejiti z Československé strany socialistické a založili Nezávislou socialistickou stranu. CABADA, L., *Komunismus, levicová kultura a česká politika*, s. 91–94.

¹¹⁰ MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany*, s. 550.

¹¹¹ Vládu vytvořily české a německé občanské strany a byli v ní zastoupeni i slovenští lidovci. Více viz KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 387–392.

soupeř v boji o přízeň dělnické třídy. Komunistickým záměrům příliš nepřála ani hospodářská konjunktura a pozvolný růst mezd a životní úrovně dělníků.¹¹² Strana se orientovala spíše na boj za konkrétní požadavky, především se výrazně angažovala v boji proti celním a kongruovným zákonům navrhovaných vládní koalicí a vcelku realisticky oponovala vládním návrhům v oblasti reforem sociálního systému.¹¹³ Docházelo dokonce i ke spolupráci s ostatními socialistickými stranami při organizaci některých protestních akcí.¹¹⁴

Gottwaldův stranický puč

Čistky v KSCŠ pokračovaly i po III. sjezdu, nejprve byl hlavní mluvčí levice Alois Neurath obviněn z trockismu a zbaven vedoucích funkcí a několik dalších komunistů bylo ze strany vyloučeno. Následně byli do pozic v Exekutivě Kominterny „povýšeni“ představitelé „historické pravice“ Bohumír Šmeral a Karl Kreibich. Oba odjeli do Moskvy a pozbyli možnost výrazněji ovlivňovat dění ve straně. Vedoucími představiteli KSCŠ se stali bývalí „ultralevičáci“ Bolen s Jílkem, kteří na IV. sjezdu v roce 1927 zcela ovládli sekretariát strany. Zárodkem opozičního centra se stalo agitačně propagační oddělení, v jehož čele stanul Klement Gottwald.

Ačkoliv umírněnější politika, kterou KSCŠ diktovala nerevoluční situace hospodářského rozmachu, straně prospívala,¹¹⁵ Kominternu nebyla s její politikou spokojena a tlačila Jílkovo vedení do organizace masových akcí, ty se ale nesetkávaly s úspěchem. Aby své nezdary vedení napravilo, pokusilo se zorganizovat na 6. červenec 1928 tzv. Rudý den jako náhradu za zakázanou II. spartakiádu. Akce měla proběhnout přes zákaz policie ilegálně, byla však velmi špatně organizačně připravena a vedení ji na poslední chvíli odvolalo, ovšem ani tak nezabránilo obrovskému komunistickému fiasku. Neúspěch Rudého dne se stalo Gottwaldovým přívržencům záminkou k prvnímu otevřenému opozičnímu vystoupení proti Jílkově vedení na zasedání ústředního výboru strany 9. a 10. července.¹¹⁶

---

¹¹² *Tamtéž*, s. 509–518.

¹¹³ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*. Praha, 2008. s. 175–177.

¹¹⁴ „Přechod reformistických stran do opozice vyvolával u mnohých členů KSCŠ oživení reformistických iluzí, že by se v boji proti Švehlově vládě mohla KSCŠ s reformistickými stranami sblížit, takže věnovali větší pozornost dosažení spolupráce špiček než vedení masových bojů. Úspěchy, jichž proletariát dosáhl v roce 1926 v boji za jednotnou frontu, vyvolávaly u mnohých členů KSCŠ nálady sebeuspokojení, které snižovalo bdělost proti vnitřními nebezpečí.“ Cit. dle REIMAN, P., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 237.

¹¹⁵ Od roku 1925 do roku 1928 vzrostl počet členů z 92 000 o necelých 60 000 na 150 000. RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 85.

¹¹⁶ NECHVÁTAL, M., *Založení KSCŠ*, s. 63.

Spor se přenesl na půdu VI. kongresu Komunistické internacionály, kde Klement Gottwald vystoupil s referátem „Materiál k diskuzi o československé otázce“, ve kterém zkritizoval dosavadní vedení strany v čele s Bohumilem Jílkem a Václavem Bolenem za opuštění radikálního programu likvidace buržoazní ČSR a zaujetí „oportunistického“ postoje. V souvislosti s krachem Rudého dne navíc obvinil vedení strany z neschopnosti. Kominternu se postavila za Gottwalda a otevřeným listem nazvaným „Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě“ vyzvala KSC k očištění se od „oportunistických živlů brzdících bolševizaci KSC“.¹¹⁷

Podpora Internacionály umožnila Gottwaldovi a jeho přívržencům ovládnout ústřední sekretariát strany. V režii „karlínských kluků“, jak se jim pro jejich mládí přezdívalo (Rudolf Slánský, Jan Šverma, Pavel Reimann, Josef Guttmann, Václav Kopecký), pak proběhl v únoru 1929 V. sjezd KSC.¹¹⁸ Gottwald na něm opětovně kritizoval vedení strany a zároveň označil situaci v Československu za nástup fašismu, na který strana nedokázala reagovat, neboť je plná oportunistických úchylek a zcela odtržená od mas. Novým tajemníkem strany se stal sám Gottwald a také politbyro zcela ovládli jeho stoupenci. Do budoucna Gottwald slíbil prosazování ostře bolševické konfrontační politiky, což nezůstalo bez důsledků. Výsledek sjezdu totiž pobouřil členskou základnu, která se v krátké době ztenčila ze sta tisíc asi na dvacet tisíc členů. Od strany se také odvrátila velká část Rudých odborů vedených Josefem Haisem. Dvacet šest poslanců a senátorů KSC vydalo rezoluci, v níž protestovali proti výsledkům sjezdu a ultralevé politice nového vedení strany, za což byli coby tzv. likvidátoři linie V. sjezdu KSC ze strany vyloučeni. Nedůvěru novému směru pak vyjádřila i dosavadní intelektuální chloubka KSC, spisovatelé se stranou spojení - Ivan Olbracht, S. K. Neumann, Marie Majerová, Josef Hora, Jaroslav Seifert, Helena Malířová a Vladislav Vančura. I přes jejich nesouhlas byla bolševizace strany ukončena a vedení se ujala stalinská frakce plně poslušná direktiv Moskvě.¹¹⁹

---

¹¹⁷ REIMAN, P., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 253.

¹¹⁸ Lze pouze litovat, že z předsjezdových diskuzí i samotného sjezdu neexistuje žádný audiovizuální záznam. Bez něj lze jen ztěžší posoudit, zda vše probíhalo tak, jak si to představovali tvůrci filmu Dvacátý devátý natočeného v roce 1974, v němž Klement Gottwald svým „tatičkovským“ laskavým projevem přesvědčí zasloužilé dělníky, že Jílkovo vedení to s nimi a věcí komunismu opravdu nemyslí dobře. Když pak Jílek s Bolenem svými podlými intrikami dokáží, že jim jde jen o moc a pozice, nikoliv o blaho socialismu, prohlédne i trochu naivní Antonín Zápotocký a podpoří mladé stalinisty. Oportunistům s naškrobenými límečky pak nezbude, než poslechnout démonického Rudolfa Bechyněho v podání Václava Lohniského a vrátit se z vandru domů.

¹¹⁹ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 78–79.

Politika KSČ v době hospodářské krize

Vše tedy naznačovalo, že KSČ pomalu, ale jistě špěla ke krachu. Ovšem nástup velké hospodářské krize umožnil komunistům postavit se do čela stávkového hnutí a boje za zlepšení sociálních podmínek nezaměstnaných. Strana rezignovala na působení na tzv. dělnickou aristokracii (kvalifikované a trvale zaměstnané dělníky) a pod hesly boje proti fašistickému Československu a kapitalismu se postavila do čela masy nekvalifikovaných a hlavně nezaměstnaných dělníků, kteří s prohlubováním krize tvořili více než polovinu celé dělnické třídy.¹²⁰

Celé stávkové hnutí a hnutí nezaměstnaných se stalo silně destabilizujícím prvkem společnosti, hmatatelné výsledky však nebyly velké a projevovaly se spíše na lokální úrovni.¹²¹ I při této pro KSČ příznivé situaci však dokázali komunističtí funkcionáři zasadit ránu sami sobě školáckými chybami. V roce 1930 totiž vedení Rudých odborů pod heslem boje proti gentskému systému podpor v nezaměstnanosti deklarovalo změnu z odborů podpůrných na bojové a přestalo členům podpory vyplácet, což vedlo k dalšímu odlivu členů. Navíc na radikalismus při stávkových akcích většinou nejvíce dopláceli řadoví dělníci a sympatizanti, kteří byli po stávkách vždy mezi prvními propuštěnými a často byli také trestně stíháni. Nelze ovšem popírat, že celkově znamenalo pro komunisty vedení hnutí nezaměstnaných velký úspěch, zejména díky velmi ostrému napadání až sabotování všech sociálních opatření. KSČ se vcelku úspěšně pokoušela masu nezaměstnaných nasměrovat proti republice a přiblížit tak sociální revoluci. Komunisté vystupovali s jasně demagogickými požadavky na zrušení gentského systému, zavedení plné státní podpory a řady bezplatných služeb. Vše se mělo hradit z nově zavedené milionářské dávky.¹²²

Tato strategie však přinesla KSČ mírnou změnu dosavadního ostře antisocialistického směru. Na místní úrovni vznikající akční výbory se tvořily na širší základně a často se jich účastnili i nekomunističtí dělníci. Na VI. sjezdu KSČ byl dokonce zamítnut návrh vedení Rudých odborů na začlenění akčních výborů do Rudých odborů, což nadále umožnilo zapojení širších vrstev dělnictva. Nejsilnější pozice získávala KSČ hlavně v pohraničí mezi německými dělníky, které krize postihla nejsilněji. Ovšem s tím, jak sílilo Hitlerovo hnutí v sousedním Německu, posilovala v českém pohraničí i jeho odnož DNSAP. Mezi komunisty

---

¹²⁰ RÁKOSNÍK, Jakub. Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921–1938. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 1. Praha, 2004. s. 49.

¹²¹ *Tamtéž*, str. 53

¹²² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938) : Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha, 2002. s. 99.

a DNSAP panovaly logicky silné antipatie, které však rozhodně nebránily oběma stranám při spolupráci při organizaci konkrétních akcí. Obě strany totiž spojovalo nepřítelství k československému státu a touha po jeho rozbití. Obě k tomu měly své důvody – KSČ kvůli nastolení diktatury proletariátu a DNSAP kvůli odtržení Sudet a jejich připojení k Německu. Společné akce často kvůli selhání státního aparátu končící tragicky (např. ta v Duchcově 4. února 1932, kde byli zabiti čtyři dělníci) komunistům v jejich snahách jen nahrávaly. KSČ se vcelku oprávněně domnívala, že cesta už může vést jedině směrem k sociální revoluci.¹²³

Paradoxně právě tyto úspěchy, podle KSČ plynoucí z vhodné aplikace politiky budování jednotné fronty zdola, vedly k dalšímu pokárání ze strany Kominterny. KSČ se totiž pod dojmem velmi úspěšné mostecké hornické stávky pokusila navrhnout změnu směru dosavadní komunistické linie. Klement Gottwald vystoupil na XII. plenárním zasedání exekutivy KI v září 1932 s referátem, ve kterém navrhl neoznačovat dále sociální demokraty za sociálfašisty a neobracet se jen na dělníky, nýbrž i na jejich sociálně demokratické předáky a organizace. Vystoupení Gottwalda doplnili Jan Šverma s Josefem Guttmannem, kteří kritizovali postoj Komunistické strany Německa k Výmarské republice a německým sociálním demokratům. Následná reakce byla neobyčejně tvrdá, čeští komunisté byli obviněni z nebezpečného ústupu z třídních pozic a donuceni k návratu k linii určené Kominternou.¹²⁴

Otázka vztahu KI a KSČ se znovu otevřela v lednu 1933 po nástupu Hitlera k moci, kdy KSČ se souhlasem Internacionály připustila, že vítězství nacismu v Německu může znamenat hrozbu pro československé dělnictvo. Gottwald v té době napsal dopis sociálním demokratům, v němž navrhoval spolupráci. Z pochopitelných důvodů však byla odmítnuta. Kominternu vývoj znovu zvrátila a donutila KSČ projevující přílišnou volnost ve vztahu k sociální demokracii k dodržení strategie „třída proti třídě“. Komunistická internacionála začala prosazovat tezi o tom, že vítězství fašismu v Německu otevřelo dveře revolučnímu vzmachu celé německé dělnické třídy a postoj KPD ve vztahu k Hitlerovi byl správný. Vedení III. internacionály pověřilo KSČ zesílením boje proti sociální demokracii. Poté, co bylo vedení strany osobně podrobena ostré kritice v Moskvě a obviněno z oportunistu. Gottwald obětoval Guttmanna a od jeho názorů se distancoval.

Od září 1933 se politika KSČ vracela do starých kolejí boje proti sociálfašismu. Václav Kopecký tehdy označil situaci v Československu za fašistickou diktaturu prováděnou

---

¹²³ KLÍMEK, Antonín, *Velké dějiny země Koruny české - díl XIV. (1929–1938)*. Praha, 2002. s. 127.

¹²⁴ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 78–79 nebo KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky: Díl druhý*, s. 113–114.

Hrad a socialistickými stranami. Heslem dne se stalo: „Za sovětské Československo!“ Jediný, kdo se nepodřídil, byl Josef Guttman, který v prosinci vypracoval rozsáhlé memorandum, v němž opětovně varoval před vítězstvím fašismu v Německu. Guttman požadoval nápravu chyb ve strategii německých komunistů i celého komunistického hnutí, čímž se dopustil takřka svatokrádeže. Odměnou mu bylo vyloučení ze strany a cejch trockisty a kontrarevolucionáře.¹²⁵

To už však byla na obzoru další změna, která českým komunistům notně zamotala hlavy. V roce 1934 došlo ke změně zahraniční politiky Sovětského svazu snažícího se o zapojení do systému kolektivní bezpečnosti a dokonce vstup do Společnosti národů. SSSR hledal vhodné spojence a navázal diplomatické styky s Francií i Československem, což vedlo až k podepsání dohod o vzájemné pomoci mezi SSSR a oběma výše zmíněnými státy.¹²⁶ Tento směr začala s jistým zpožděním kopírovat i Kominternu poučená postupem antifašistů v Rakousku, Španělsku a Francii. Tato pomalá změna kurzu vyvrcholila na VII. kongresu KI v létě 1935, kde byla jasně deklarována nová strategie protifašistické lidové fronty.¹²⁷

Zatímco SSSR i Kominternu měnily strategii, doma se Gottwald a KSČ poučení předchozími nezdary raději drželi boje proti českému imperialismu pod heslem: „*Proti československé fašistické diktatuře – za diktaturu proletariátu!*“. Pověstnou kapkou, kterou číše trpělivosti státního aparátu přetekla, se stal leták „*Ne Masaryk – ale Lenin!*“ vydaný během prezidentských voleb v květnu 1934. Na Klementa Gottwalda, Václava Kopeckého, Josefa Krosnáře a Josefa Štětka byly vydány zatykače. První dva jmenování se raději uchýlili do Moskvy, druzí do ilegality, z níž však brzy vystoupili a vydali se trestnímu stíhání. Celá strana se ponořila do poloilegality, vedení sídlilo v Moskvě a Rudé právo bylo zakázáno a vycházelo pouze ilegálně. Do čela strany se postavili politicky pružní Jan Šverma a Rudolf Slánský, kteří začali kormidlo strany stáčet mírně doprava. Naznačované sblížení se sociálními demokraty ovšem opět již v zárodku potlačila Komise exekutivy KI (zasedal v ní Gottwald i Šmeral), která pražské vedení tvrdě kritizovala, byť podobnou politiku již tolerovala v západní Evropě. Šverma musel s dalšími vstřícnými kroky směrem k sociální

---

¹²⁵ NIKLÍČEK, Ladislav. Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií. *Soudobé dějiny* 2, 1995, č. 2-3, s. 248.

¹²⁶ KLIMEK, A., *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIV.*, s. 293–298

¹²⁷ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 130–142.

demokracii počkat na souhlas Moskvy, který přišel s již výše zmíněnou sovětsko-československou smlouvou podepsanou až v předvečer voleb 16. května 1935.¹²⁸

Předvolební období komunistickou stranu zastihlo při zásadním obratu komunistického hnutí k politice lidové fronty boje proti fašismu. V předvolebním čase šlo však stále ještě o váhavé a nejisté krůčky, neboť pod vlivem dřívějších zkušeností panovala obava z nepřiliš dlouhého trvání nové politické linie. Navíc si museli komunističtí agitátoři lámat hlavu s nalezením přijatelného vysvětlení, proč se z včerejších nepřátel stali dnešní spojenci, ať už na domácí či zahraniční scéně.

KSČ ve volbách do poslanecké sněmovny získala 849 509 hlasů a 30 poslaneckých mandátů, ve volbách do senátu pak 740 696 hlasů a 16 senátorských křesel.¹²⁹ Stala se čtvrtou nejsilnější stranou a povolební vývoj ukázal, že by se mohla platně zapojit do politického systému meziválečného Československa. Již několik dní po volbách vystoupil Jan Šverma v parlamentu a deklaroval ochotu československých komunistů bránit stát před fašistickým nebezpečím. KSČ pod jeho vedením také výrazně přispěla ke zvolení Edvarda Beneše československým prezidentem v prosinci roku 1935. Brzo však pokárán Moskvou za to, zašel příliš daleko a svou pozici si zachránil hlubokou sebekritikou. Byl nahrazen navrátilivším se Klementem Gottwaldem, který byl amnestován v předvečer prezidentských voleb. Již v polovině roku 1936 postoupila politika lidové fronty proti fašismu mnohem dále, než když za ni byla Moskvou kritizována v roce 1935.¹³⁰

---

¹²⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. KSČ – úspěchy a neúspěchy v klíčově významných parlamentních volbách v roce 1935. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 1. Praha, 2004. s. 68–70.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 71.

¹³⁰ Více k povolebnímu vývoji KSČ viz SOMMER, Vítězslav. Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII.sjezdem KSČ : Případ Stanislava Budína. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 5. Praha, 2005. s. 78-111.

Postavení KSČ v politickém systému První republiky

Politologové mají o pozici KSČ v meziválečném Československu jasno. Jednalo se o stranu „antisystémově orientovanou“,¹³¹ „radikálně levicovou a populistickou“,¹³² jež „představovala v politickém systému ČSR v období let 1921 - 1938 v podstatě cizí politický element, který sledoval cíl zlikvidovat stávající politický a hospodářský systém, nastolit diktaturu proletariátu a vybudovat socialismus.“¹³³ Bývá chápána jako něco importovaného ze zahraničí, něco, co vlastně do našeho politického systému nepatří: „Sovětský svaz byl hlavním inspirátorem vzniku komunistické strany v Československu a od samotného vzniku ji také prostřednictvím Komunistické internacionály ovládal... Od počátku své existence strana procházela neustálými krizemi. Ty byly způsobeny rozpory mezi romantickou, neplodnou doktrínou komunismu a skutečnou povahou českého dělníka, který byl sice radikální, ale neztrácel smysl pro realitu. Dalším významným důvodem krizí byly proměny v politickém a ideologickém kurzu Komunistické internacionály, která se přizpůsobovala vnitropolitickým bojům v Sovětském svazu. Mnoho řadových členů i politiků KSČ se postupně vracelo do sociální demokracie.“¹³⁴

KSČ bývá vytýkáno, že se „vědomým vydělením z klasického parlamentně-politického soupeření, ba jeho otevřeným odmítáním zbavovala možnosti ovlivňovat každodenní politické procesy a potencionálně promítnout svou víceméně stabilní voličskou podporu v konkrétní reálné výsledky“¹³⁵ a „z hlediska komunistického se má parlamentu použití jen jako tribuny k agitaci, neboť tato ‚demokratická žvanírna‘ má býti v očích proletariátu diskreditována“.¹³⁶

Výše uvedené je jistě pravda a KSČ můžeme považovat za antisystémovou stranu nepřátelskou státnímu zřízení Československé republiky, která se svými radikálními požadavky a agitací snažila o delegitimizaci soudobého politického režimu, a to jak v oblasti sociální, tak národnostní. Zároveň pro ostatní politické subjekty nepředstavovala věrohodného partnera. Lze to však tvrdit absolutně? Byla takovou komunistická strana po celou dobu existence První republiky?

¹³¹ BALÍK, S., *Politický systém českých zemí 1848–1989*. s. 56.

¹³² VODÍČKA, Karel - CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : historie a současnost*. Praha, 2003. s. 31.

¹³³ MAREK, Pavel. Komunistická strana Československa. In MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004 : I. Díl období 1861–1938*. Brno, 2005. s. 739.

¹³⁴ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890–1939*. Plzeň, 2000. s. 33.

¹³⁵ FIALA, Petr, et al. *Komunismus v České republice : vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno, 1999. s. 28.

¹³⁶ ČAPEK, Emil. *Politický vývoj a strany v ČSR*. In *Československá vlastivěda : Stát*. Praha, 1931. s. 494.

Zejména politika KSČ v první polovině dvacátých let a v druhé polovině let třicátých bývá často interpretována jako racionálnější, méně dogmatická a nepřátelská vůči státu.¹³⁷

Symbolem jakéhosi komunismu „s lidskou tváří“ se stal Bohumír Šmeral, jehož vlivu lze podle některých historiků přičítat zásluhu, že komunistická strana nebyla v prvních letech své existence bolševickou avantgardou revoluce, ale masovou radikálně socialistickou stranou, která přímo navazovala na tradice středoevropské sociálnědemokratické tradice. Radikální socialismus v tomto smyslu nemá být vnímán jako synonymum (bolševického) komunismu, ale jako hnutí usilující v době poválečné krize o urychlené provedení sociálních změn silou „revoluční vlny“. Na rozdíl od komunismu bolševického nemělo jít o nastolení

---

¹³⁷ Tento historický narativ můžeme najít např. v dokumentu Příčiny historické porážky strany, který byl součástí Zprávy ÚV KSČS o činnosti strany od mimořádného sjezdu KSČ schválené 18. sjezdem Komunistické strany Československa 3.-4. listopadu 1990: „V roce 1921 vznikla Komunistická strana Československa jako součást procesu hledání východisek z krize dělnického hnutí po I. světové válce. Faktické selhání II. Internacionály, tragická zkušenost I. světové války i obě ruské revoluce v roce 1917 radikalizovaly členy jednotlivých socialistických stran a posouvaly těžiště i charakter jejich činnosti směrem doleva. Byl to jev obecný a z hlediska dané historicko-spoločenské situace zcela pochopitelný, reagoval mj. i na neschopnost tehdejších vládnoucích skupin řešit vysoce vyostřené rozpory světa... KSČ vznikla jako strana masová. Šmeralovo vedení KSČ, složené většinou z vůdčích osobností marxistické levice v sociální demokracii, si od počátku uvědomovalo těžkosti, které mohou vzniknout z jednoznačného přiklonění se ke Komunistické internacionále, spojeného s nekritickým přejímáním ruských zkušeností. Sám B. Šmeral se obával mechanické aplikace teorie i praxe ruských bolševiků. Zastával názor, že revoluční dělnická strana se v Československu nemá formovat na základě popření sociálního demokratického, ale naopak, výběrem toho nejlepšího z něho. Politika Šmeralova vedení tvoří proto bezesporu jednu z neúspěšnějších a nejdemokratičtějších etap v historii strany. Prvé desetiletí existence komunistické strany u nás bylo provázeno řadou nesporných politických úspěchů, především tím, že se prosadila do vědomí široké veřejnosti... Ne náhodou získala KSČ v parlamentních volbách v roce 1925 téměř milión hlasů a stala se překvapivě druhou nejsilnější politickou stranou v Československu. Komunisté dokázali získat důvěru rozhodující části levicově orientovaných představitelů české kultury, vědy a umění, aktivně působili v dělnické a pokrokové tělovýchově, jako jediná politická strana si získali respekt všech národů a národností žijících v Československu... Od poloviny dvacátých let se však pod přímým tlakem vedoucích orgánů Kominterny postupně stále více prosazovala v praxi komunistických stran i KSČ tzv. bolševizace, která nebyla tvůrčím uplatňováním sovětských zkušeností, ale pouze vynuceným kopírováním stalinských metod řízení a činnosti strany... Tvořící se mechanismus kultu osobnosti a od roku 1926 stále častější Stalinyovy zásahy do činnosti Kominterny negativně ovlivnily celý další vývoj mezinárodního komunistického hnutí... Třicátá léta jsou pro KSČ obdobím střetů především dvou tendencí. Tendence přejímání stalinského modelu a tendence živě a pružně reagovat na společenskou realitu, na potřeby pracujících, na situaci v Československu a v Evropě. Tato druhá tendence přinesla nesporné výsledky zejména v hospodářských a sociálních bojích vrcholících Mosteckou stávkou v roce 1932, kde vedle sebe po dlouhé době stanuli komunisté a sociální demokraté, a pak především v boji proti fašistickému ohrožení republiky zevnitř i zvenčí... Přes existující ideologickou strnulost a netolerantnost, která se projevovala v ideových postojích i praktické činnosti strany, působili v KSČ proudy i jednotlivci, například J. Šverma, J. Guttman, J. Budín, V. Clementis, L. Novomeský a další, kteří dál zápasili o tvůrčí chápání marxismu a otevřenou lidovou i národní politiku strany. V této souvislosti lze připomenout zápas o prosazení myšlenek VII. kongresu Komunistické internacionály, postoj komunistů při projednávání státního rozpočtu v roce 1935 a samozřejmě postoj při volbě dr. E. Beneše prezidentem Československé republiky. Ve druhé polovině 30. let vznikala v řadě míst republiky spontánně spojenectví pokrokových demokratických sil za aktivní účasti komunistů, mnohde dokonce z jejich iniciativy. Zásadním způsobem se měnil vztah československé veřejnosti ke komunistům v době Mnichova, kdy se KSČ zcela jednoznačně postavila na obranu demokracie a republiky. Zvlášť je třeba zdůraznit postoj německých členů KSČ, kteří zůstali v československém pohraničí prakticky jedinou oporou československé státnosti a demokratického charakteru země. Ne náhodou se po obsazení pohraničí na podzim roku 1938 a nacistické okupaci na jaře příštího roku stali komunisté spolu se sociálními demokraty, představiteli pokrokové inteligence a nositeli národních idejí, prvním terčem fašistické zvěle.“ Cit. dle Zpráva ÚV KSČS o činnosti strany od mimořádného sjezdu KSČ. [cit. 2010-04-5] Dostupné z WWW: <<http://www.sds.cz/view.php?cislocianku=2006040901>>.

„diktatury proletariátu“ sovětského typu a nahrazení parlamentní demokracie jiným režimem. Radikální socialisté naopak žádali její zdokonalení a prohloubení zespolečněním soukromého vlastnictví výrobních prostředků, spravováním a řízením výroby propojeným s požadavky dělnické samosprávy či podílu na zisku.¹³⁸ Spor mezi radikálním a reformním socialismem nebyl veden „pro a proti Marxovi“, ale „o Marxě“, rozdíl tedy nebyl v cíli, ale v metodě,¹³⁹ což myslím výstižně ilustruje Zdeňkem Kárníkem citovaný výrok Bohumíra Šmerala, který pronesl na ustavujícím sjezdu komunistické strany 16. května 1921: *„Hrdě prohlašuji: Já jsem komunista, neboť komunista není kvalitativně nic jiného než o konečných cílech marxistického socialismu nepochybující sociální demokrat.“*¹⁴⁰ Svou roli hrálo i to, že v českém prostředí bylo jen málo takových, kteří Marxovo dílo skutečně studovali, případně mu i dokázali porozumět.¹⁴¹

Členové ustavivší se komunistické strany, povětšinou bývalí sociální demokraté, sice odmítali „kompromisnictví a ministerialismus“ socialistické reformní pravice, na druhou stranu jim však byla cizí železná disciplína a tuhý centralismus po nich vyžadovaný ze strany Komunistické internacionály: *„KSC byla tedy ve svém členstvu, organizaci a stanoviscích svéráznou směsicí formálního či nepochopeného hlášení se ke komunismu jako plánu, jak bez zbytečných odkladů naplnit činem starý socialistický ideál, a radikálně socialistických postupů a praxe, jakými žila většina radikalizovaných dělníků té doby.“*¹⁴²

---

¹³⁸ Viz KÁRNÍK, Zdeněk. Právě a levé politické extrémů v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. sv. 3. Praha, 2004. s. 27–29.

¹³⁹ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 136.

¹⁴⁰ KÁRNÍK, Z., *Právě a levé politické extrémů v Českých zemích*, s. 46. Karla Pfeiferová ve svém příspěvku do sborníku *Zápasy KSC očima pamětníků příznačně nazvaném Záře z východu* vzpomíná, jak jí na její dotaz, co ví o bolševicích a Leninovi odpověděl její „mentor“ starý kovář Šmíd: *„Bolševici to jsou opravdoví socialisté, kteří učení Karla Marxe a Bedřicha Engelse berou doopravdy. Hlavně heslo ‚Proletáři všech zemí, spojte se!‘ Proto také nepodporovali válku, ale bojovali proti válce, kde a jak mohli. A lid šel s nimi, proto zvítězili... Nyní se jedná o to, aby i u nás nastal pro pracující lid obrat k lepšímu.“* Cit. dle HOLÁ, V., *Zápasy KSC očima pamětníků*, s. 14.

¹⁴¹ ŠLEHOFER, L., *Gustav Habrman*, s. 131. Václav Kopecký ve svých pamětech vzpomíná, jak se Bohumíra Šmerala na počátku třicátých let při společné cestě vlakem z Berlína do Prahy ptal, zda to předváleční sociální demokraté mysleli s myšlenkou socialistické revoluce skutečně vážně: *„Soudruh Šmeral odpověděl, že na možnost vítězství socialismu vůbec nemysleli, dávali ho do vzdálené tajemné budoucnosti a se slibem vítězství socialismu prý naložili tak jako katolická církev se slibem království nebeského. Soudruh Šmeral řekl, že soc. dem. předáci se starali o běžné denní věci, parlamentní, odborové, družstevní, věci nemocenských pokladen, a řekl, že ze soc. dem. strany se před první světovou válku vskutku stávala, jak to ličil Lenin, velká církevní sekta, jejíž velekněží jednou do roka, na 1. máje, vytáhli na táborech lidu Marxův ‚Kapitál‘, jako bibli, které se klaněli, ale pak ji zase uzavřeli do tabernakula, aby praktickou politiku soc. dem. dělali po celý rok nejhorší profesionální oportunisté z řad hospodářských a zmeštáčtělých dělnických funkcionářů.“* Cit. dle KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSC: Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSC za socialistické Československo*. Praha, 1960. s. 116.

¹⁴² KÁRNÍK, Z., *Právě a levé politické extrémů v Českých zemích*, s. 47.

Ostatně za ideál bolševické strany nepovažovala KSČ v počátcích její existence ani oficiální komunistická historiografie: „*Komunistická strana Československa měla však v době svého vzniku i některé vážné slabiny, které brzdily uplatňování její vedoucí úlohy v dělnickém hnutí. Většina členů přešla do KSČ z různých sociálně demokratických i anarchistických organizací, rozdělených podle národnostní příslušnosti. Toto složení strany způsobovalo obrovské nesnáze, neboť základní členská masa si přinášela do KSČ četné přežitky sociálně demokratické teorie a praxe a pozůstatky vlivu buržoazní nacionalistické ideologie. Pro většinu členů a funkcionářů strany byl příznačný rozpor mezi pevným odhodláním bojovat za svržení kapitalismu a schopností vést tento boj v důsledně marxisticko-leninském duchu. To platilo i o vedoucích funkcionářích strany – B. Šmeralovi, A. Zapotockém a K. Kreibichovi.*“¹⁴³

Omámení kouzlem Říjnové revoluce, důkazem vědecké platnosti marxisticko-leninské ideologie a naplněním dávného snu proletariátu o rozkotání kapitalistického řádu světa, přihlásili se radikální socialisté v Československu k bolševismu jako k symbolu možnosti změny stávajících pořádků. Neměli přitom patrně zcela jasno o tom, jaké břímě si na svá záda naložili. Přihlášením se ke Komunistické internacionále, „generálnímu štábu světové socialistické revoluce“, se rodící se KSČ zařadila po bok ostatních revolučních komunistických stran v Evropě a jednoznačně posílila svou autoritu mezi dělnickou třídou. Pochodeň revoluce, kterou českoslovenští komunisté převzali, je však začala v rukou brzy pálit. Ve chvíli, kdy příznivci levice přijali jednadvacet podmínek pro vstup do III. internacionály a do názvu nově vzniklé strany vsadili slůvko „komunistická“, stali se součástí světového tábora revolučního dělnického hnutí a pozbyli samostatnosti.¹⁴⁴

Zůstává otázkou, nakolik byla Šmeralova vstřícnější politika umožněna časovým souladem se strategií jednotné fronty, kterou Kominternu tehdy svým národním sekcím ordinovala. Ve chvíli, kdy byla tato strategie opuštěna, byl Šmeral z vedení KSČ brzy odstaven. Aparát Kominterny dokázal díky své autoritě účinně ovlivňovat a kontrolovat politiku jednotlivých členských sekcí i jejich vnitřní záležitosti. Boj o prosazení specifické politiky přizpůsobené zvláštním národnostním podmínkám byl v konfrontaci s moskevským centrem předem prohraný. V druhé polovině dvacátých let se právě pod tlakem Kominterny KSČ vypořádávala se svým sociálně demokratickým dědictvím a bolševizace strany byla završena nástupem Gottwaldova vedení v roce 1929. Po tomto stranickém puči se

¹⁴³ Cit. dle REIMAN, P., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 184.

¹⁴⁴ J. Rupnik uvádí, že Šmeral sám si to asi dobře uvědomoval a komunismus si vybral „z nedostatku něčeho lepšího“. Viz RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany*, s. 51.

podstatně zmenšila členskou základnu KSČ a ostře vyhranily její protistátní postoje. Strana „odmítala prvorepublikové uspořádání jako výsledek imperialistického poválečného versailleského systému tendujícího k fašismu“.¹⁴⁵

Právem tedy bývá období mezi léty 1929 a 1935 považováno za vrchol antisystémového postoje KSČ, který se zmírnil až se změnou politiky Kominterny. Aplikace závěrů VII. kongresu Komunistické internacionály se neobešla bez nesnází a vnitřních sporů, KSČ se však obratem k politice lidové fronty symbolicky přihlásila k boji za obranu republiky. Mohlo by se zdát, že v této chvíli komunisté konečně vstoupili na půdu státu a jejich antisystémová orientace se proměnila.

Z toho, co bylo dosud řečeno, jasně vyplývá, že odpověď na otázku, zda byla KSČ po celou dobu První republiky stejně antisystémová, zní nikoliv. V první polovině dvacátých let bychom mohli nejspíše považovat KSČ za polarizační stranu, jejíž činnost v ideologické rovině nebyla vyloženě protistátní a protidemokratická, avšak její radikální a populistická rétorika zvyšovala polarizaci celého politického systému a pro ostatní strany nepředstavovali komunisté věrohodného partnera. Oproti tomu v období velké hospodářské krize na počátku let třicátých se nejspíše jednalo o typickou antisystémovou stranu zpochybňující existenci československého státu z národnostního i sociálního hlediska a její způsob vedení hnutí nezaměstnaných zapříčiňoval krvavé srážky se státní mocí. Mocenský aparát První republiky v této době zdatně přitvrdil represe vůči komunistům, což svědčí o tom, že KSČ začala být společně s německými nacionalisty vnímána jako hlavní ohrožení demokracie.¹⁴⁶

Od roku 1935 se KSČ sice díky umírněnější rétorice pomalu vymaňovala z politické izolace, ovšem tento postoj, přivítaný většinou členů a sympatizantů strany, byl podmíněn souhlasem Moskvy. Strana, bezvýhradně poslušná příkazů Komunistické internacionály přeměněné v nástroj Stalinovy zahraniční politiky, sice deklarovala svou snahu bránit republiku před fašistickým nebezpečím, ovšem o tom, jak bylo odhodlání komunistů pevné, svědčí rychlost, s níž komunisté změnili svůj postoj po zveřejnění paktu Ribbentrop – Molotov. Komunistickou stranu Československa lze tedy v tomto období považovat za vstřícnou antisystémovou stranu, která se z taktických důvodů vzdala radikální protistátní rétoriky, ovšem na svých ideologických antisystémových postojích skrytě setrvala.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Cit. dle FIALA, P., et al. *Komunismus v České republice*, s. 24.

¹⁴⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : Díl druhý*, s. 150 – 164.

¹⁴⁷ Capoccia za příklad vstřícné antisystémové strany považuje např. Komunistickou stranu Francie taktéž v druhé polovině třicátých let, kdy se aktivně podílela na politice lidové fronty. Viz. CAPOCCIA, G., *Anti-system parties*, s. 29.

Zbývá nám jen období jakéhosi komunistického bezčasí¹⁴⁸ mezi léty 1925 až 1928. Pokud si přečteme kritické hodnocení tehdejší politiky KSČ ze strany Komunistické internacionály, mohlo by se zdát, že komunistická strana byla tehdy stranou téměř prosystémovou.¹⁴⁹ Přesto si myslím, že činnost KSČ v této době byla mnohem bližší epoše, která následovala, než té, která jí předcházela. Po II. sjezdu KSČ v roce 1924 se totiž mění postoj strany k národnostní otázce, tichý a nepřiznaný souhlas s existencí československého státu je nahrazen separatistickou politikou v souladu s tezemi Kominterny, byť zatím jen v oblasti frází.¹⁵⁰ Navíc je třeba brát ohled na to, že to bylo jediné období za existence První republiky, kdy KSČ nebyla v opozici na levé straně politického spektra osamocena. Zároveň šlo o „zlatá léta“ hospodářského růstu Československa, což komunistické radikální rétorice příliš nepřálo.

---

¹⁴⁸ Bezčasí proto, že v historiografii komunistické bývá tato éra líčena formou seznamu úchylek a i v tom málu, co bylo dosud o KSČ napsáno v současnosti, jsou tato léta odbyta několika málo řádky.

¹⁴⁹ „Strana zůstala v době zostřujících se třídních bojů a blížícího se fašistického nebezpečí pasivní a tato pasivita nabývala postupně ostře vystupující oportunistické povahy. Strana se ukázala nepřipravenou k rychlé mobilizaci a k přeskupení svých řad a neschopnou organizovat aktivní odpor mas proti ofenzivě buržoazie nebo vést spontánní akce.“ Cit. dle. Otevřený list EKI členstvu KSČ. *Za bolševickou orientaci KSČ : Sborník dokumentů*. Praha, 1954. s. 126

¹⁵⁰ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 116 - 120. Více viz. JAŠUREK, Igor. Self-determination and Communism in Czechoslovakia 1921 – 1936. *Středoevropské politické studie*. Roč. 2005, č. 2–3. s. 228 - 240

Vnitrostranická organizace

Ač se KSČ svým protistátním a protikapitalistickým programem lišila od ostatních politických stran, po stránce organizační se jednalo o typickou politickou stranu své doby, stranu masovou. Základní politickou jednotku v éře masových stran představovaly, jak již bylo řečeno výše, sociální skupiny. Členství v nich ovlivňovalo vedle politického přesvědčení i další aspekty běžného života všech členů. Základem politického života byla soutěž, soupeření jednotlivých sociálních skupin. Nástrojem této soutěže byly právě politické strany, jejichž prostřednictvím tyto skupiny vznášely své požadavky vůči státu a snažily se dosáhnout uchopení státní moci prostřednictvím dosazení svých členů do klíčových mocenských úřadů.¹⁵¹

Vzestup masových stran je nerozlučně spojen s úspěšným bojem za rozšíření hlasovacího práva. Zatímco starší honorační strany se spoléhaly na kvalitu členské základny, strany masové jsou založeny na množství svých příznivců. Jejich síla spočívala v organizaci a v přenesení politického soupeření i mimo parlamentní tribuny. Politická strana se stala způsobem artikulace požadavků těch segmentů společnosti, které zastupovala, mostem spojujícím občanskou společnost se státem.¹⁵²

Politický program masových stran ovšem nebyl pouhým souborem jednotlivých opatření, ale soudržným a logickým celkem. I proto byla stranická jednota a disciplína nejen praktickou výhodou, ale i nezbytnou součástí politického soupeření. Na druhou stranu organizace strany umožňovala zapojení širokých vrstev straníků do procesu tvorby politiky prostřednictvím stranických sdružení na místní úrovni. Rozhodovací centrum strany leželo mimo parlament a je jím stranický sjezd. Volební kampaň byla vzhledem k rozdělení voličů do sociokulturních skupin založena spíše než na přesvědčování členů ostatních segmentů společnosti na mobilizaci vlastních příznivců. Vzhledem k tomu, že tento model byl poprvé využit stranami socialistickými, hovoří se o tzv. „nákaze zleva“. Ostatní strany, pokud si chtěly zachovat vliv, se musely přizpůsobit.¹⁵³

Komunistická strana v Československu v tomto směru plně navazovala na organizační strukturu strany sociálně demokratické. Základní jednotkou strany byly místní organizace, oproti sociální demokracii byly odstraněny okresní orgány strany, v praxi ovšem zůstaly často

---

¹⁵¹ KATZ, Richard S. – MAIR, Peter. Changing Models of Party Organization and Party Democracy : The Emergence of the Cartel Party. In *Party Politics*, 1995, roč. 1. č. 5. s. 6.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 10

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 7.

zachovány. Na úrovni krajské nekopírovaly organizace hranice volebních krajů, ale průmyslové území či spádovou oblast, počty krajů se v průběhu let měnily, zejména organizační struktura na Slovensku prošla mnoha změnami.¹⁵⁴

Ve vývoji stranické struktury KSČ a ostatně i celé Kominterny můžeme pozorovat výraznou tendenci k nárůstu vlivu byrokratického aparátu strany a koncentraci moci v rukou stále užší skupiny vedoucích pracovníků.¹⁵⁵ Železný zákon oligarchie se zde uplatnil v praxi.¹⁵⁶

Nejvyšší instancí byl sjezd strany, který se měl scházet každoročně. To bylo v praxi dodržováno do poloviny dvacátých let. S tím, jak docházelo k monolitizaci strany, se interval prodloužil na dva roky (mezi léty 1925 a 1931) a do začátku II. světové války už se pak konal sjezd jen v roce 1936, tedy až po pěti letech. Na sjezdu byl volen výkonný výbor, podle stanov nejvyšší orgán strany v době mezi sjezdy. Počet členů výkonného výboru určoval sjezd. Na svém prvním zasedání volil výkonný výbor ze svého středu předsednictvo jako nejvyšší pracovní orgán strany. Výkonný výbor dohlížel na činnost všech stranických organizací (tisk, odbory a další stranické podniky) a byl arbitrem ve sporných záležitostech.¹⁵⁷

Ke změně organizačního řádu strany došlo na nátlak Kominterny na II. řádném sjezdu KSČ v roce 1924 a tato změna měla být hlavním nástrojem překonání sociálnědemokratických tradic fungování strany. Znovu byly zavedeny okresní organizace, původní stranická struktura podle územní příslušnosti, která vyhovovala požadavkům volebního boje a dělník v ní byl považován především za občana a voliče, měla být ovšem nahrazena novou koncepcí, jež měla usnadnit mobilizaci proletariátu k revolučním akcím.¹⁵⁸ Základní organizační jednotkou se měly stát závodní buňky, do nichž patřili všichni členové strany pracující v jedné továrně, dole, dílně, kanceláři atd. Buňku tvořili minimálně tři straníci a ti, kteří nepracovali v závodech, ale např. v domácnosti, se měli přidružit k nejbližší závodní buňce či měli vytvořit přechodné buňky podle místa bydliště.¹⁵⁹

---

¹⁵⁴ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 717.

¹⁵⁵ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 61.

¹⁵⁶ Jde o teorie německého sociologa Roberta Michelse, podle níž ve všech lidských organizacích působí mechanismy a tendence, které nutně způsobují, že po určité době s v každé organizaci soustředí moc do rukou menšiny. Viz MICHELS, Robert. *Political Parties : A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies in Modern Democracy*. Kitchener, 2001.

¹⁵⁷ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 717.

¹⁵⁸ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 66.

¹⁵⁹ Článek III Organizačního řádu KSČ viz *Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa : 31.10.–4.11. 1924*. Praha, 1983. s. 314.

Požadavek vytváření závodních buněk se však u členské základny nesetkal s přílišným pochopením. Překážkou byla jak nedůvěra členstva, které mělo z velké části sociálně demokratickou minulost, tak i fakt, že zakládání závodních organizací strany usnadňovalo represí ze strany zaměstnavatelů a řada komunistických dělníků se z obav ze ztráty zaměstnání nehodlala přespříliš politicky angažovat.¹⁶⁰

V souladu s direktivami Kominterny byly do organizačního řádu zařazeny i zásady tzv. demokratického centralismu¹⁶¹ a za porušení stranické disciplíny byly stanoveny tresty od udělení důtky až po vyloučení ze strany.¹⁶² Posílena byla pozice ústředního výboru, z jehož středu byly voleny výkonné orgány – politické a organizační oddělení. Na IV. sjezdu v roce 1927 byl přijat nový organizační řád, jenž platil až do roku 1946. Nejvýraznější změnou bylo vytvoření čtyřčlenného sekretariátu, který převzal úkoly organizačního byra a jemuž byl podřízen veškerý administrativní aparát strany. Díky tomu se právě sekretariát stal brzy nejvlivnějším stranickým orgánem.¹⁶³

Jedním z exekutivních orgánů strany bylo agitačně propagační oddělení (zkráceně agitprop), jež mělo na starosti komunistickou propagandu a školení stranických kádrů.¹⁶⁴ Agitačně propagační oddělení fungovala ve všech jednotlivých organizačních složkách strany od závodních buněk až po ústředí a řídila agitaci mezi indiferentními dělníky i příslušníky

---

¹⁶⁰ Na konci 30. let se počet členů strany organizovaných v závodních buňkách pohyboval kolem 15% všech straníků. Viz. McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 67.

¹⁶¹ Článek IV Organizační řádu: *KSČ je, jako všechny sekce KI, vybudována na podkladě demokratického centralismu, jehož základní principy jsou tyto:*

- a) volba nižších i vyšších orgánů strany na členských plenárních schůzích, konferencích a sjezdech strany;
- b) periodické skládání účtů orgánů strany jejich voličům;
- c) závazné uznávání usnesení vyšších orgánů strany nižšími, přísná stranická disciplína a rychlé a přesné provádění usnesení všech vůdčích orgánů strany. O stranických otázkách diskutuje členstvo strany, jen pokud nebylo o nich odpovědnými orgány strany rozhodnuto. Je-li usnesení přijato sjezdem KI, strany nebo vedoucími stranickými orgány, musí být bezpodmínečně provedeno i tehdy, není-li část členů či místních organizací s takovým usnesením srozuměna.“

Cit. dle *Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa : 31.10. – 4.11. 1924*. Praha, 1983. s. 314.

¹⁶² *Tamtéž*, s. 319.

¹⁶³ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 719.

¹⁶⁴ Agitprop v této funkci nahradil tzv. Proletkult, což byla organizace, která měla usilovat o vytvoření nové proletářské vědy, umění a etiky podle vzoru ruské vzdělávací organizace Proletarskaja kultura. Prvním ústředním sekretářem Proletkultu se stal S.K. Neumann. Jeho představy o Proletkultu jako o kulturní avantgardě komunistického hnutí narážely u vedení KSČ na nepochopení, neboť mělo o funkci Proletkultu mnohem přízemnější představy. Proto Proletkult jako samostatná organizace zaniká a během III. sjezdu strany v roce 1923 jsou schváleny nové direktivy pro agitačně propagační práci. Viz. CABADA, L., *Komunismus, levicová kultura a česká politika*, s. 73 -81 a 102.

ostatních stran, vést propagandu a výchovnou práci mezi příslušníky komunistické strany, zabezpečovat obsahovou stránku stranického tisku, jeho odběr a kolportaci.¹⁶⁵

Na úrovni ústředí agitačně propagační oddělení vypracovávalo plány a směrnice pro agitační činnost v celé straně a centrálně řídilo všechny kampaně strany včetně těch volebních. Orgánům na nižší úrovni dodávalo letáky, plakáty, osnovy referátů či pořádalo školení pro funkcionáře.¹⁶⁶

Stranické organizace

Vedle agitpropu zřizoval ústřední výbor i další oddělení jako např. oddělení pro práci v odborech, družstvech, mezi ženami, či mezi rolníky. Ke komunistické straně byla také přidružena celá řada satelitních organizací, ať už šlo o odbory (po rozkolu v Odborovém sdružení v říjnu 1922 vznikl Mezinárodní všeodborový svaz, který se po dalším rozkolu transformoval v Ústředí odborových svazů tzv. Rudé odbory), konzumní družstva (pražská Včela, ostravská Budoucnost, liberecký Vorwärts) a další vzdělávací, kulturní a tělovýchovná sdružení.¹⁶⁷

Vlivnou organizací byl Komunistický svaz mládeže, jehož základním úkolem bylo získat dělnickou a rolnickou mládež pro aktivní revoluční boj a vychovávat ji v duchu komunistické ideologie. Svaz řídil práci i mezi studenty a řídil činnost tzv. Komunistické studentské frakce (Kostufra), angažoval se i v armádě, kde se snažil řídit ilegální antimilitaristickou agitaci.¹⁶⁸ Komsomol byl naladěno daleko radikálněji než samotná komunistická strana, v jeho činnosti se projevovaly tendence k „sektářství a avantgardismu“, není proto divu, že jeho členové zastávali zejména v dvacátých letech velmi kritické postoje

---

¹⁶⁵ Návrh organizačního řádu pro agitačně propagační práci In *Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa* : 26. –28.9. 1925. Praha, 1967. s. 289 –290.

¹⁶⁶ *Tamtéž*, s. 296.

¹⁶⁷ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 721

¹⁶⁸ O tom, jak tato činnost zhruba mohla vypadat, píše Stanislav Budín: „*Organizace Komunistické mládeže Vršovice – Vinohrady měla tenkrát (v roce 1928 – pozn. aut.) přes dvacet členů. Byli to chlápci ze starých komunistických rodin, většinou učňové nebo mladí dělníci a několik studentů a úředníků..... Činnost mládežnické organizace spočívala hlavně v tom, že jsme se pokoušeli organizovat učně ze sklárny firmy Dubský, která byla na rozhraní Vršovíc a Nuslí. Nebylo to snadné, protože jsme v továrně neměli žádné kontakty a proniknout tam zvenčí nebylo lehké. Vyráběli jsme letáky, které jsme několikrát rozdávali před závodem, dokud si nás nevšiml vrátný a nepřivolal policii. Po několika měsících se nám přece jen podařilo seznámit se s několika kluky, kteří v závodě pracovali, získali jsme je a dokonce jsme založili ilegální organizaci v závodě. Jako vyvrcholení naší práce, která trvala snad celý rok, se nám podařilo vyvolat v závodě stávkou učňů. Pak jsme agitovali mezi cvičenci FPT, kolportovali Mladou gardu, což byl týdeník Komsomolu, Reflektor, časopis komunistických sportovců, a na nás mladé většinou připadal úkol kolportovat v neděli po rodinách Rudé právo. Právě tak bylo našim úkolem malovat po nocích na zdech a plotech stranická hesla, když se chystala nějaká velká akce nebo před 1. májem a 7. listopadem. Jakmile vysvitlo sluničko, začínali jsme jezdit na výlety a tam hledat po trampských osadách spojení, abychom mohli agitovat mezi trampy.“ Cit. dle BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha, 2007. s. 69.*

k politice vedení KSČ. Právě řadami Komsomolu prošlo množství sympatizantů Klementa Gottwalda, kteří se pak po převzetí strany v roce 1929 stali významnými funkcionáři např. Jan Šverma, Otto Synek, Bruno Köhler a další. Počet členů se pohyboval od 6 000 do 14 000. Činnost Komunistického svazu mládeže byla proto bedlivě sledována státními orgány a byl dokonce dvakrát úředně zakázán (nejprve v roce 1922 a poté o deset let později v roce 1932).¹⁶⁹

Komunistická strana byla velmi úzce napojena i na spolek Dělnická pomoc, jehož činnost spočívala zejména v organizování sbírek určených na podporu proletariátu ohroženého nezaměstnaností či živelnými pohromami doma i v zahraničí. Podobné cíle sledovala i organizace Rudá pomoc, ta ovšem pomáhala zejména perzekvovaným soudruhům a jejich rodinám.¹⁷⁰

Zájmové organizace pokrývaly i oblast sportu, v květnu 1921 vzniká Federace dělnických tělovýchovných jednot, jež se v roce 1926 spojila s dalšími sportovními organizacemi ve Federaci proletářské tělovýchovy. Ta se mj. podílela na organizaci spartakiád a počet jejích členů přesahoval sto tisíc osob.¹⁷¹

Komunisté a jejich sympatizanti se angažovali i v otázce vztahů se sovětským Ruskem. Z iniciativy levicových intelektuálů, mezi nimiž najdeme jména Zdeňka Nejedlého, F. X. Šaldy, či Josefa Ludvíka Fischera, byla v roce 1924 založena Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR (SHKS). Toto sdružení organizovalo přednášky a besedy, zprostředkovávalo ve spolupráci s Všesvazovou společností pro styky se zahraničím zájezdy a delegace do Sovětského svazu. Společnost byla s KSČ spojena jen velmi volně, nikdy se nestala velkou masovou organizací, dopad její činnosti v oblasti vytváření pozitivního obrazu SSSR v československé společnosti byl však nedožitelný.¹⁷²

Další organizací působící v oblasti propagace Sovětského svazu byl Svaz přátel SSSR založený v roce 1930, v němž se angažovali Ivan Sekanina, Julius Fučík, Václav Kopecký či Bohuslav Vrbenský. Na rozdíl od SHKS se počet členů pohyboval v řádech desítek tisíc.

---

¹⁶⁹ Heslo „Komsomol v předmnichovské ČSR“ In *Příruční slovník k dějinám KSČ*. Sv. I. Praha, 1964. s. 316–318

¹⁷⁰ Více k těmto organizacím KŘEŠŤAN, Jiří. KSČ, spolek Dělnická pomoc a vnímání ideje proletářské solidarity v prostředí levicové inteligence v Československu. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 3. Praha, 2004. s. 58–74.

¹⁷¹ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 722.

¹⁷² KŘEŠŤAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky s SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence. In KÁRNÍK, Zdeněk - KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 2. Praha, 2004. s. 88–98.

Náplň činnosti byla velice podobná té Společnosti pro hospodářské a kulturní styky, Svaz přátel však podléhal přímo ústředí KSČ.¹⁷³

Podle organizačního řádu schváleného na II. sjezdu a dle požadavků Kominterny měli komunisté vyvíjet činnost i v organizacích nekomunistických, zejména v reformistických odborech. Smyslem této tzv. frakční práce bylo tyto organizace postupně ovládnout a získat jejich členy pro komunistické myšlenky. Ani tyto pokyny, podobně jako tomu bylo v případě tvorby závodních buněk, se neseskaly u členské základny s přílišným pochopením. Řadoví členové nechápali, proč mají setrvávat a platit členské příspěvky v sociálně demokratických odborech, když již existují samostatné odbory komunistické, pro odborové předáky se zase stala frakční práce komunistů záminkou k jejich hromadnému vylučování.¹⁷⁴

Členská základna a její sociální složení

Českými historiky bývá často zdůrazňováno, že KSČ s téměř 350 000 členy byla jednou z největších komunistických stran a co do poměru k počtu obyvatel dokonce tou úplně největší.¹⁷⁵ Ve svých tvrzeních pravděpodobně vycházejí z řeči Bohumíra Šmerala na ustavujícím sjezdu KSČ.¹⁷⁶ Toto číslo však nejspíše bude dosti nadsazené,¹⁷⁷ neboť podle údajů o placení členských příspěvků byl počet členů v roce 1922 jen 126 000.¹⁷⁸ Pokud by výše uvedené číslo bylo skutečně pravdivé, znamenalo by to, že stranu během jednoho roku opustilo více než 200 000 členů, což je v absolutních číslech dvakrát více než po V. sjezdu strany v roce 1929. Z toho je patrné, že mezi těmi 350 000 tisíci příznivci marxistické levice byla řada těch, jejichž podporu si nově zrozená KSČ nárokovala, ovšem zdaleka ne všichni se členy strany skutečně stali.

¹⁷³ Heslo „Svaz přátel SSSR“ In *Příruční slovník k dějinám KSČ*. Sv. II. Praha. 1964. s. 876.

¹⁷⁴ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 66.

¹⁷⁵ Zdeněk Kárník dokonce uvádí, že po sloučení s německou sekcí se počet straníků vyšplhal až na 400 000. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 146.

¹⁷⁶ „*Jest to rozhodně velký úspěch, úspěch, jehož velikost si uvědomíme, když si připomeneme, že relativně, vzhledem k počtu obyvatel a počtu dělníků v Československu, byli bychom největší stranou III. internacionály, a absolutně podle členů následovali bychom ihned za Komunistickou stranou Ruska a Německa...U nás máme poměr 350 000 organizovaných členů, 13 milionů obyvatel a 3 600 000 dělníků.*“ Cit. dle Projev Bohumíra Šmerala na ustavujícím sjezdu KSČ In *Založení Komunistické strany Československa : Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917 – 1924)*. Praha, 1954. s. 116.

¹⁷⁷ Martin Nechvátal uvádí, že tak vysokým číslem stojí i fakt, že zejména na Slovensku byly kolektivními členy strany i odbory. Viz NECHVÁTAL, M., *Založení KSČ*, s. 28 ..

¹⁷⁸ Viz Zpráva organizační In *Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28. září 1925*. Praha, 1967. s. 43.

Počet členů se ve dvacátých letech pohyboval kolem 100 000, největší pokles nastal v roce 1925 v souvislosti s tzv. „bubníkiádou“, kdy klesl na 72 000 členů.¹⁷⁹ Naopak největší počet členů vykázala strana v roce 1928 v předvečer bolševizace – 150 000.¹⁸⁰ Na začátku třicátých let pak v důsledku sektářské politiky klesl počet členů až na 25 000,¹⁸¹ v prosinci 1932 měla strana 60 000 členů,¹⁸² ovšem v souvislosti s tzv. Guttmanovou aférou se členská základna opět ztenčila na cca 27 000¹⁸³ a začala stoupat až se změnou politiky v roce 1934, takže v lednu 1936 vykázala KSČ 46 712 členů.¹⁸⁴

Podrobná statistická data o sociálním složení jsou k dispozici za léta 1924¹⁸⁵ a 1927,¹⁸⁶ kdy proběhnul soupis za účelem přípravy organizační zprávy ke sjezdu. V obou případech se šetření zúčastnilo cca 2/3 buněk a členů. Pokud se týče národnostního rozdělení příslušníků strany, vykazovala KSČ velkou rozmanitost. V roce 1924 se nejvíce – 61,56 % hlásilo k národnosti české, 20,95 % k německé, 7,97 % straníků byli Slováci, 5,4 % Maďaři, 3,10 % Rusíni a 0,96 % Poláci. Není bez zajímavosti, že téměř 44 % členů bylo katolického vyznání, největší procento katolíků se nacházelo samozřejmě na Slovensku, naopak nejvíce bezkonfesijních v českých průmyslových krajích.¹⁸⁷ Ostatně rozdíly ve struktuře členské základny v českých zemích a na Slovensku byly markantní i v jiných ohledech. Ve slovenských krajích se stávali poměrně více členy strany mladí lidé pod 20 let (5–7 %) a mezi 20–30 lety (40 %), zatímco v Čechách najdeme průměrně jen 1,8 % členů pod 20 let a jen kolem 20 % 20–30letých. O něco lepší to bylo na území s převážnou většinou německých obyvatel, kde mladí představovali kolem 30 %. Téměř polovina členů KSČ na Slovensku neměla za sebou angažmá v jiné politické straně, zatímco třeba v Praze a v Kladně bylo mezi členy strany téměř 95 % bývalých sociálních demokratů. I to možná vysvětluje, proč se právě slovenští a maďarští komunisté často projevovali mnohem radikálněji než jejich čeští soudruzi.

---

¹⁷⁹ Dodatek zprávy ke IV. sjezdu KSČ v Praze 1927 In *Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25.–28. března 1927*. Praha, 1984. s. 489.

¹⁸⁰ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 85.

¹⁸¹ *Tamtéž*.

¹⁸² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky : Díl druhý*, s. 160.

¹⁸³ *Tamtéž*.

¹⁸⁴ KÁRNÍK, Z., *KSČ – úspěchy a neúspěchy v klíčově významných parlamentních volbách v roce 1935*, s. 70.

¹⁸⁵ Zpráva k II. řádnému sjezdu o organizační činnosti Komunistické strany Československa (Sekce III. internacionály). Období 1923–24. In *Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X.– 4. XI. 1924*. Praha, 1983. s. 371–384.

¹⁸⁶ Dodatek zprávy ke IV. sjezdu KSČ v Praze 1927 In *Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25.–28. března 1927*. Praha, 1984. s. 488–512.

¹⁸⁷ Nejmenší počet bezkonfesijních, jen 3,44 % vykazoval kraj Vrútecký, naopak nejvíce jich byla na Kladně (82,15 % a v Praze 74,47 %)

Převážná většina straníků byli muži, kteří tvořili přes tři čtvrtiny členské základny.¹⁸⁸ Většina z členů KSC&Hlavka navštěvovala pouze obecnou školu - 80%, měšťanskou navštěvovalo 17 % straníků a jen 2 % komunistů vystudovalo střední nebo vysokou školu. V roce 1927 tvořili 78,4% členské základny námezdně pracující dělníci,¹⁸⁹ zbytek byly ženy v domácnosti (13,6 %), malorolníci (3,6 %) a intelektuálové, úředníci a maloživnostníci (3,9%).

Placených funkcionářů, kteří tvořili nepřilíš početné tvrdé jádro strany, bylo velice málo - v roce 1924 jen něco kolem čtyři sta padesáti. Navíc proletářský charakter strany kazil fakt, že jen velice málo členů vedení se někdy v životě živilo manuální prací. Převážně šlo o příslušníky střední třídy – právníky, lékaře a inženýry z bohatších rodin, které jim mohli dopřát lepšího vzdělání. V jistém smyslu tedy aparát komunistické strany opravdu tvořil avantgardu dosud nevzdělaného a tudíž neuvědomělého proletariátu.¹⁹⁰ Dělníci sice byli do ústředního výboru voleni a tvořili i většinu kandidátek, ovšem až na výjimky se ocitali mimo volitelná místa. Poměrně silnou pozici měla KSC&Hlavka na venkově. V chudých venkovských krajích, zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi, měli komunisté poměrně mnohem větší podporu než v průmyslových centrech, kde se o vliv museli dělit se sociálními demokraty a národními socialisty.¹⁹¹

Strana se také potýkala s vlažným přístupem členstva ke stranické práci. V roce 1927 vykonávalo pravidelně funkce jim svěřené vedením v buňkách, frakcích a různých komisích pouze 25 % straníků. Zbytek se stranických aktivit zúčastňoval nepravidelně nebo vůbec. Problémem byla pro stranu i nechuť k placení členských příspěvků, jejichž plná výše dosahovala částky tří korun. Tuto sumu však platil jen málokdo, téměř 70 % komunistů platilo snížené jednokorunové příspěvky, určené pro nezaměstnané a samostatně výdělečně nečinné ženy. V situaci, kdy právě členské příspěvky tvořily převážnou část příjmů strany, nedostatek finančních prostředků výrazně ovlivňoval akceschopnost strany.

Právě pasivita členské základny byla častým bodem kritiky na stranických sjezdech a jednáních.¹⁹² „*Pracující lid bude mít jen to, co si svým bojem vymůže. Tento boj pak*

¹⁸⁸ V roce 1924 bylo 76,65 % členů mužského pohlaví, v roce 1927 80,9 %.

¹⁸⁹ Zemědělní dělníci (12,1 %), kovodělníci (9,4 %), stavební dělníci (9,8 %), textiláci (7,5 %), horníci (7 %), dřevodělníci (5 %), železniční zřizenci (4,6 %) atd...

¹⁹⁰ BURKS, R.V. *The Dynamics of Communism in Eastern Europe*. Princeton, 1961. s. 36.

¹⁹¹ Například v doplňovacích volbách v roce 1924 získali komunisté více než 40 % hlasů. Viz *tamtéž*, s. 73 – 78. R. V. Burks ve své práci upozornil, že klasická marxistická teorie vlastně nedokáže vysvětlit vzestup komunistického hnutí ve východní Evropě, neboť jeho hlavní sílu netvořil průmyslový proletariát, nýbrž vedli jej příslušníci střední třídy a hlavní oporou byli rolníci a zemědělní dělníci.

¹⁹² „*Naše organizace a soudruzi nemohou si uvědomit a vžít se do úkolů, které jim ukládá příslušnost ke komunistické straně. Komunistická strana vyžaduje od svých příslušníků trochu více než strana sociálně demokratická. Vyžaduje, pokud možno, soustavnou práci všech a účast na organizačním životě. Organizační*

*organizuje komunistická strana.*¹⁹³ Individuální činnost jednoho každého uvědomělého dělníka měla být tou nejsilnější agitační zbraní a nejlepším prostředkem, jak přesvědčit politicky indiferentní či sociálně demokratické dělníky o revoluční roli proletariátu.¹⁹⁴ Jen skutečně aktivní komunisté se mohli označit platnými členy strany. Na druhou stranu pasivita běžných straníků mohla být i reakcí na zásadní rozpor mezi revolučními cíly komunistické strany a nerevoluční situací, v níž se strana po většinu své prvorepublikové existence nacházela.¹⁹⁵

Stranický tisk

Důležitým nástrojem stranické propagandy byl samozřejmě tisk, KSČ v meziválečném období vydávala desítky různých periodik s různým nákladem i zaměřením. Ústředním tiskovým orgánem strany bylo Rudé právo, která vycházelo dvakrát denně. Stranickým listem byly de facto i Haló noviny, oficiálně „informační a reportážní list pro všechny“. Existovala i krajská periodika, z nichž nejvýznamnější byla brněnská Rovnost či kladenská Svoboda, na Slovensku vycházela Pravda chudoby, Pravda a Hlas ľudu. Své listy měly i národnostní menšiny – německé Vorwärts a Rote Fahne, maďarsky vycházel list Kassai Munkás. Mezi teoretičtější zaměřené časopisy patřila Komunistická revue či později Tvorba.¹⁹⁶

Stranický tisk rozhodně neodebírali všichni členové strany, např. v roce 1927 odebíralo denně některý ze stranických časopisů pouze 26,7 % členů KSČ, 55 % z nich pak nepravidelně a 18,2 % členů neodebíralo vůbec žádný.¹⁹⁷

Komunistický tisk byl samozřejmě objektem přísného dohledu státních orgánů, které jej cenzurovaly a v některých případech dokonce zcela zastavovaly. Zásahy proti komunistům se zostřovaly s tím, jak stoupala agresivita komunistické rétoriky. V 1933 byl novelizován Zákon o mimořádných opatřeních přijatý v posledních dnech existence Revolučního

---

život v našich místních organizacích i ve velkých průmyslových střediscích trpí stagnací . Usnesení sjezdu se neprovádí a neplní a po usneseníh činí nepatrné pokusy, od kterých se brzy uíeče.“ Cit. dle *Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31. X–4. XI. 1924.* s. 395.

¹⁹³ *Osnova řeči k volbám.* NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, k. 75, sg. 1056.

¹⁹⁴ „*Osobní agitace jest nejdůležitější agitace volební. Žádné plakáty, žádné letáky ani schůze nevykonají to, co vykoná soukromá osobní rozmluva. V tomto případě připadá největší úkol našim závodním buňkám a členům. Ovlivňovat dělníky jest heslo bolševizace.*“ Cit. dle *Pokyny pro krajské sekretáře a zmocněnce volebních komisí pro řízení volební akce.* NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, k. 17, sg. 255.

¹⁹⁵ Situace analogická té v Německu, viz WEBER, Hermann. The Stalinization of KPD : Old and New Views. In LAPORTE, Norman – MORGAN, Kevin – WORLEY, Matthew (eds.). *Bolshevism, Stalinism and the Comintern : Perspectives on Stalinization, 1917–53.* Houndmills, 2008. s. 24.

¹⁹⁶ MAREK, P., *Komunistická strana Československa,* s. 725 - 726.

¹⁹⁷ *Dodatek zprávy ke IV. sjezdu KSČ v Praze 1927 In Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25.– 28. března 1927.* Praha, 1984. s. 501.

národního shromáždění. Novela rozšiřovala počet sledovaných činů, proti kterým mohla být mimořádná opatření užita, a zotročoval trestní sankce. Stejněho dne byl schválen i tzv. malý tiskový zákon, který omezil volnou kolportáž tisku a jehož nejasné paragrafy mohly vést ke snížení dostupnosti daných novin a zmenšení jejich nákladu. Zemský úřad mohl zakázat distribuci tiskovin propagujících iredentismus, protistátní aktivity atd., aniž by zakázal samotné periodikum. Významnou změnou bylo i přenesení některých pravomocí soudů v tiskových záležitostech na správní orgány. Současně došlo poprvé k novelizaci Zákona na ochranu republiky z roku 1923, zostřen a doplněn vládními nařízeními byl ještě o rok později. Tato rozšiřovala okruh zločinů, které mohly být podle zákona trestány. Tisk mohl být nejen cenzurován, ale zastaven, pokud přímo či nepřímo vyzýval k rozvracení nebo hanobení Československa, ústavní jednoty či demokraticko-republikánského zřízení.¹⁹⁸

Od roku 1929 až do roku 1937 se tak Rudé právo nesmělo prodávat v trafikách¹⁹⁹, v letech 1933 a 1934 bylo jeho vydávání dokonce na čas úředně zastaveno, přesto i nadále vycházelo ilegálně.²⁰⁰ Perzekuce tisku přinášela nejen ztížení agitační práce, ale i finanční problémy. Během roku 1926 bylo zkonfiskováno 404 čísel nejrůznějších komunistických časopisů, což stranu stálo přes 120 000 Kč, a dalších 177 000 Kčs utratila strana v souvislosti se soudními procesy s obžalovanými redaktory.²⁰¹

Problémem se stával pro dělníky těžko čitelný styl. Články se většinou zaměřovaly na teoretické problémy komunistického hnutí, spíše než na aktuální témata z reálného života. Na

---

¹⁹⁸ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky: Díl druhý*, s. 135–138.

¹⁹⁹ Tuto nevýhodu se KSČ pokoušela kompenzovat distribucí tisku řadovými členy viz vzpomínky dělníka J. Louši: „Při zvyšování tlaku na levé hnutí došlo k tomu, že v trafikách se nesmělo prodávat Rudé právo, ani jej nesměly roznášet školní děti. Při projednávání situace ve výboru přihlásil jsem se dobrovolně k jeho kolportáži. Jednalo se o nedělní Rudé právo, neboť večerníky si kupovali členové i dělníci u kamelotů. Převzal jsem kolportáž s poetem 65 čísel. Během asi 2 let podařilo se mně zvýšit odběr na 170 nedělních čísel a ještě k tomu získával jsem odběratele Tvorby, Meztiskoru a knih komunistického nakladatelství Svoboda. Jelikož pro další počet funkcí, stal jsem se členem obvodního výboru KSČ Břevnov, nemohl jsem zcela stačit kolportovat Rudý tisk, i když mně pomáhala manželka, požádal jsem ve výboru o změnu a navrhl jsem 4 soudruhy, kteří kolportáž po mně převzali a udrželi odběr na stejné výši,“ či L.Šimáka: „O nedělních dopolednech chodilo se rozšiřovat Rudé právo, obvykle ve dvojicích po bytech získat nové odběratele stranického tisku u chudších či bohatších nájemníků prodat aspoň nedělní vydání. Bylo to úsilí strany při budování jednotné fronty obyvatelstva v pohnutých dobách let třicátých,“ a B.Ruty: „Dále bych chtěl poukázat, jak se tenkrát prováděla agitace a stranická práce v organizaci KSČ na Pernikářce na Hanspaulce, ve které jsem byl členem. Předsedou byl Jarda Stára. V této organizaci byl také poslanec s. Štětka, který se spolu s manželkou s námi zúčastňoval agitace odběru Rudého práva. Chodili jsme ve dvojicích. Hlavně jsme získali odběratele, kteří bydleli v suterénech nebo v podkrovních. Tam totiž bydlela dělnická chudina.“ Cit.dle ADÁMEK, Vladimír. *Vzpomínají předváleční členové Komunistické strany Československa šestého pražského obvodu*. Praha 1982.

²⁰⁰ KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky : Díl druhý*, s. 135–138.

²⁰¹ Dodatek zprávy ke IV. sjezdu KSČ v Praze 1927 In *Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25. – 28. března 1927*. Praha, 1984. s. 511.

druhou stranu nedílnou součástí Rudého práva byly sportovní zprávy stejně jako zajímavosti ze zahraničí.²⁰²

Kouzlo komunistické ideologie

Když Jacques Rupnik popisuje vnitřní změny v KSČ v souvislosti s nástupem Gottwaldova křídla do čela strany, vnímá „karlínské kluky“ jako příklad nového typu stranických funkcionářů: „Byla to skupina mladých lidí školených už od roku 1924, bez sociálně demokratické minulosti, avšak těšících se podpoře Moskvy. Mnozí z těchto komunistických aktivistů neuspěli v zaměstnání nebo ve studiu (případně byli bez práce po krátkém pobytu ve vězení), záhy se však stali placenými funkcionáři a rozchod se stranou a s Internacionálou by pro ně znamenal pád zpátky na nejnižší příčky společenského žebříčku a návrat k nejisté existenci. V této době začíná aparát strany zaměstnávat takovýto typ lidí, u nichž má záruku poslušnosti a podřízenosti.“²⁰³

Dnešnímu člověku znalému zločinů spáchaných ve jménu komunismu může být přitažlivost této ideologie nepochopitelná, a proto se mu může zdát logické vysvětlení oné pro nás nepochopitelné oddanosti straně zjištěnými důvody.²⁰⁴ Není však spojení otázky loajality ke

---

²⁰² „Podepsané články a komentáře jsem musel přeložit vždycky doslovně. Vše ostatní jsem přepisoval z české partajní hatmatilky do prosté srozumitelné němčiny, protože jsem se cítil zavázán dělnickým čtenářům, kteří nejspíše skončili školu ve čtrnácti letech... Řeč komunistického tisku trpěla nejen obvyklými žurnalistickými nešvary, tasešnicově spleťtými větami, přemírou vycpávek, adjektiv a otrělých výrazů. Byla prolezlá ruskými stylistickými zvláštnotmi, protože se hodně přebíralo ze sovětského tisku. Tihla k bombastickým přeháněním a k zamlžování komplikovaných a ideologicky sporných okolností gramatickými a stylistickými triky... Ke střízlivým zprávám o různých nedostacích připojovaly redakce pravidelně větu: Pod vedením revoluční komunistické strany povede proletariát další vítězný boj za překonání tohoto stavu a s kapitalistickou třídou zúčtuje... apod... Postupně jsem i sám sklouzl do bažiny partajní hatmatilky. Práce se mi tím ovšem usnadnila. Přefabrikované věty visely jako zatuchlé hadry v šatníku našeho revolučního novinového žargonu a daly se odtud snadno vytáhnout a zapojit do každé zprávy, aniž jsem musel přemýšlet – hodily se všude.“ Cit. dle BEER, Fritz. ...a tys na Němce střílel, dědo? Praha, 2008 s. 117.

²⁰³ RUPNIK, J., *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 45–47.

²⁰⁴ Kritický pohled na prvorepublikové komunisty nabízí článek Bohumila Doležala v Lidových novinách Za co bojoval Jan Šverma, v němž se autor kriticky vyjadřuje k návrhu na udělení státního vyznamenání tomuto významnému funkcionáři meziválečné KSČ: „Poslanecká sněmovna schválila 35 návrhů na udělení vysokých státních vyznamenání. Mezi navrženými je i komunistický funkcionář Jan Šverma, kterého pochopitelně kandidovala KSČM a podpořila ČSSD (plus ještě poslanec Výchovný, jenž se před časem málem stal předsedou KDU-ČSL). Návrh má svou logiku: Šverma se nestačil namočit do zločinů českých stalinistů, zahynul za Slovenského povstání. Pro komunisty - ty bez lidské tváře (z KSČM) i s lidskou tváří (z ČSSD) představuje jakéhosi světce, symbol období, kdy ještě šlo o myšlenku komunismu v její čistotě, neposkrvněnou „přehmaty kultu osobnosti“ (tímto něžným slovním spojením označovali v šedesátých letech komunisté s lidskou tváří i bez ní Stalinovu hrůzovládu). Šverma je pro ně i dnes personifikací úpěnlivé formule „mysleli jsme to dobře“ (kterou opakovali zase v šedesátých letech do omrzení reformně komunističtí intelektuálové, Ludvík Vaculík, Milan Kundera, Ivan Klíma a celá plejáda dalších; mnozí z nich pak reformní komunismus odložili, hned jak poznali, že vyšel z módy). A pak je tu - jako společný jmenovatel s těmi, co komunisty nejsou a nebyli - jakýsi všeobecně lidský moment: Jan Šverma bojoval proti fašismu; je tedy zároveň barvotiskovým symbolem doby, kdy komunisté a demokraté stáli v jednom šiku. Jenomže: důležité není, proti čemu Jan Šverma bojoval; důležité je, za co bojoval. KSČ byla od svého počátku pátou kolonou ruského imperialismu. To, že to tehdy někteří komunisté, ohloupení marxovskou utopií, dost dobře nevěděli, na věci samé nic nemění. Navíc: „obroda“ KSČ v

straně, jejímu vedení a Kominterně, potažmo Sovětskému svazu, výhradně s materiálními pohnutkami nedoceněním významu ideologie pro člověka té doby? Doby, v níž politika tvořila mnohem důležitější část života než dnes? Navíc, není náš pohled zkreslen tím, že dnes již víme, že KSČ se chopila po II. světové válce moci a s ní se do nejvyšších pozic ve státě dostali právě ti, kteří se strany zmocnili v roce 1929? Mohli však ve chvíli, kdy do KSČ ve dvacátých či třicátých letech vstupovali, doufat, že se něco takového vůbec kdy stane skutečností? Ve chvíli, kdy byli komunisté perzekvováni mocenským aparátem, byť samozřejmě ne s takovou intenzitou, jakou byla opozice pronásledována v době protektorátu či v padesátých letech, kdy rozhodnutí stát se komunistou sebou neslo i jistou formu společenského stigmatu,²⁰⁵ jistě museli mít komunističtí příznivci lepší důvody než mlhavou naději na zajištěnou existenci někdy v budoucnu.

Komunisty ze zjištěných pohnutek sice obviňovali i současníci,²⁰⁶ ovšem je třeba říci, že i když na tom byli placení komunističtí funkcionáři jistě lépe než řadoví dělníci či dokonce nezaměstnaní, nemohli si příliš vyskakovat, což potvrzují i slova Václava Kopeckého: „*My, tehdejší komunističtí poslanci jsme, jak známo, odváděli 5 000 Kč měsíčního poslanceckého platu straně a dostávali jsme, pokud jsme byli redaktory, plat kvalifikovaného typografického dělníka. Copak jsme si po uhrazení nejnemnějších nákladů na rodinu mohli něco koupit? A obzvláště já byl proslulý vypůjčováním pětikorun na kafe a cigarety. A Klema na tom nebyl o nic lépe.*“²⁰⁷ Fritz Beer zase vzpomíná, jak měl jako redaktor České komunistické korespondence na starosti rozdělování tučných honorářů zasílaných Inprekorrem – mezinárodní tiskovou korespondencí. Významní komunističtí představitelé, mezi nimiž byli

---

roce 1929, stalinský teror, procesy, hladomor na Ukrajině – aby člověk tohle všechno strávil a nestal se renegátem, musel být buď darebák, nebo blb: nejméně ovšem obojí: někdo, kdo rád a bez velkého hloubání podléhá mámnivé ideologii, protože mu poskytuje pohodlné alibi pro ohavné chování. Jan Šverma patřil ke Gottwaldovým karlínským hochům, kteří na konci dvacátých let vnitrostranickým pučem smetli dosavadní změkčilé vedení strany. Bojoval za zotročení české společnosti Stalinovým impériem. Připusťme na chvíli tu krajně nepravděpodobnou možnost, že nebyl darebák, ale opravdu jenom blb. I v tom případě je třeba optimisticky doufat, že doby, kdy se u nás uděly medaile za blbost, jsou nenávratně pryč.“ Cit. dle Lidové noviny, 26. 5. 2001.

²⁰⁵ HOLUBEC, Stanislav. Kultura každodennosti pražské KSČ v letech 1921–1938 In *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*. roč. 2008 č.1–2. s. 80–81.

²⁰⁶ Můžeme připomenout třeba druhou sloku populární písničky Karla Hašlera Kampak na nás bolševici, v níž se zpívá: „*Šmeral řek si: Takhle zhynem, takhle přece nejde to! Spojil se pak se Stívínem v bolševické dueto. Lenin z výše svého trůnu na pomoc jim poslal Munu, a s ním pytel rublíků, aby tvrdil muziku.*“

Jiří Křesťan zase uvádí, jak v roce 1936 vytýkal Závěš Kalandra Janu Švermovi, že je mu milejší karlínský plat, než bolševická čest. KŘEŠŤAN, Jiří. Intelektuálová bez rozumu? : Učenec Zdeněk Nejedlý a fascinující půvab komunismu. In KÁRNÍK, Zdeněk - KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. sv. 5. Praha, 2005. s. 37.

²⁰⁷ Cit. dle KOPECKÝ, V., *ČSR a KSČ*, s.212.

poslanci a přední funkcionáři strany, proto jemu, tehdy mladému a bezvýznamnému redaktorovi, nadbíhali, aby právě jejich příspěvek byl zveřejněn a oni obdrželi odměnu a finančně si přilepšili.²⁰⁸

Pokud se tedy na okouzlení intelektuálů a vzdělanců komunismem podílely materiální důvody jen malou měrou, co konkrétně je tedy na tomto učení tak přitahovalo? Podle Josefa Marii Bocheňského to bylo hlavně pojetí marxismu-leninismu jako racionálního vědeckého učení, které je zároveň vysoce humanistické, káže svobodu, rovnost, brojí proti vykořisťování a nespravedlnosti, a přitom ukazuje praktickou cestu, jak tyto ideály naplnit. Zároveň jde o absolutní světový názor, který nejenže poskytuje člověku pevnou víru, ale je schopen objasnit i smysl jeho myšlení a jednání.²⁰⁹

Ne nadarmo Stanislav Budín vzpomíná: „*Studium marxistické literatury mělo ještě další význam. Tato teorie totiž přinášela odpověď na všechny otázky. Nejen politické, ale také světonázorové, filozofické, přírodovědecké, estetické, morální. Aspoň jsme o tom byli skálopevně přesvědčeni. Nebyl jediný problém, který by nebylo možno vysvětlit z hlediska dialektického materialismu, nebylo jediné události, ať v životě společnosti nebo jednotlivce, kterou nebylo možné vyložit aplikováním nějakého místa ze spisů klasiků. Tohle byl náš největší objev a hlavní lákadlo, které mě ke komunismu přivedlo.*“²¹⁰

I další z pamětníků Fritz Beer, bratr komunistického novináře Kurta Konrada a sám člen KSČ, se kterou se později rozešel, vzpomíná na důvody svého vstupu do strany podobně: „*Jako tolik mladých lidí jsem hledal recept na všechny tísně a klíče ke světu, v němž jsem byl jako německy mluvící žid dvakrát cizincem. Bratr mi otevřel svůdnou vyhlídku, že bych v řadách komunistického hnutí mohl proměnit dějiny národa, v němž jsem žil, i ve své dějiny... Bylo mi osmnáct a žil jsem ve světě, jehož hodnoty se vůči hledně rozpadaly. Potřeboval jsem víru, že na jeho troskách půjde vystavět říši rozumu a zákonitosti. Oslepilo mě to jako každá víra.*“²¹¹

Meziválečné Československo jistě figurovalo mezi ekonomicky vyspělejšími zeměmi a i sociální systém patřil v evropském dobovém kontextu mezi ty lepší,²¹² přesto jej lze jen stěží srovnávat s konceptem sociálního státu, tak jak si jej představujeme dnes. Nůžky mezi těmi nejbohatšími a těmi nejchudšími byly doširoka rozevřené a pro vnímavého mladého člověka

²⁰⁸ BEER, F., ...a tys na Němce střílel, dědo? s. 101.

²⁰⁹ BOCHENŠKI, Josef M. *Marxismus-leninismus : Věda nebo víra*. Velehrad, 1994. s. 144–145.

²¹⁰ Cit. dle BUDÍN, S., *Jak to vlastně bylo*, s. 56.

²¹¹ Cit. dle BEER, F., ...a tys na Němce střílel, dědo? s. 75–76.

²¹² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky: Díl první*, s. 522.

jistě znamenaly obrazy chudoby a bídy podnět k zamyšlení.²¹³ Svou roli vedle citlivého vnímání sociálních problémů tehdejší doby jistě hráli i racionální úvahy o možnosti změny a vybudování nového společenského řádu podle vzoru sovětského Ruska.²¹⁴

V tomto ohledu byla autorita ruských bolševiků v rámci mezinárodního revolučního hnutí nezpochybnitelná. Říjnová revoluce byla považována za potvrzení vědecké platnosti marxistické ideologie a bolševický model stranické organizace se měl stát univerzálně platným návodem, jak revoluci rozšířit v mezinárodním měřítku. Jen ruští bolševici znali cestu k revoluci. III. internacionála i její jednotlivé národní sekce proto měly být vybudovány podle ruského vzoru a ve svém snažení mohly uspět jen v případě bezvýhradné poslušnosti a železné disciplíny.²¹⁵ Úloha strážců a šířitelů revoluce nebyla slučitelná s existencí názorových proudů a frakcí, komunistické hnutí mohlo přežít a expandovat jen v případě naprosté ideové jednoty.²¹⁶ „*Být komunistou totiž odteď neznamenalo být marxistou, ale věřit v marxismus ztělesňovaný Sovětským svazem, tedy marxismus v interpretaci bolševické strany,*“ napsal François Furet.²¹⁷

Strana se stává ztělesněním revoluční ideologie a je to ona, která autoritativně rozhoduje o tom, co je absolutní pravda a jaká má být správná stranická linie. Ten, kdo jde proti stanovisku strany, je sektář, odpadlík a zrazuje posvátnou věc.²¹⁸ Postupně se komunisté vytvořili kánon posvátných textů klasiků marxismu-leninismu i nový panteon a celé hnutí se proměnilo v období církevní sekty. Bolševismus, ač navenek zuřivě odmítající existenci boha, se vlastně sám stal politickým náboženstvím.²¹⁹

---

²¹³ „*V odlehlých vesnicích, kde byli bez práce skoro všichni a kde už nebyly obchody ani možnost příležitostného výdělku, byl však tvrdý hlad. Na jaře jsme ze zoufalství jedli mladé výhonky trávy,*“ vyprávěla mi jedna mladá žena. *Vypadala na padesát a bylo jí třicet. její poslední dítě zemřelo pár měsíců po porodu, protože neměla mléko...v nemocnici v Nejdku jsem prvně viděl otok z hladu a opuchlá břich dětí.*“ Cit. dle BEER, F., ...*a tys na Němce strlel, dědo?* s. 117.

²¹⁴ KŘEŠŤAN, J., *Intelektuálové bez rozumu?*, s. 45.

²¹⁵ „*Zkušenosti vítězné diktatury proletariátu v Rusku názorně ukázaly těm, kdo nedovedou myslet nebo kdo neměli příležitost o této otázce přemýšlet, že bezpodmínečná centralizace a nejpřísnější kázeň proletariátu je jednou z hlavních podmínek vítězství nad buržoazií.*“ Cit. dle LENIN, Vladimír Iljič. *Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu.* Praha, 1972. s. 40.

²¹⁶ FURET, François. *Minulost' jednej ilúzie : Esej o idej komunizmu v 20. storočí.* Bratislava, 2000. s. 129–131.

²¹⁷ Cit. dle *tamtéž*, s. 131.

²¹⁸ ARON, Raymond. *Opium intelektuálů.* Praha, 2001. s. 121.

²¹⁹ „*Náboženství politiky patří k obecnějšímu jevu zvanému světské náboženství. Tento termín obvykle definuje více či méně rozvinutou soustavu, přesvědčení, mýtů, obřadů a symbolů, která dodává posvátný ráz nějaké světské entitě a činí z ní předmět kultu, zbožňování a oddanosti... Náboženství má původ v nejneodbytnějším lidském instinktu, neboli podříditi se v každém případě nějaké víře, ať už náboženské, politické nebo společenské. Charakteristika tohoto citu je velmi prostá: zbožňování bytostí, považované za vyšší, bázeň před magickou mocí, která je jí přisuzována, slepá podřízenost jejím příkázáním, nemožnost zpochybnit její dogmata, touha tato dogmata šířit a tendence považovat za nepřátele všechny, kdo jej nepřijímají. Ať už se odvolává na neviditelného Boha, na kamennou nebo dřevěnou modlu, na hrdinu nebo politickou myšlenku, má-li tento cit zmíněný*

„Hned po své smrti v roce 1924 byl Lenin díky hláсанé nesmrtelnosti svých myšlenek sám prohlášen za nesmrtelného. Jeho tělo bylo balzamováno a uctíváno jako svatí pravoslavné církve. Mýtická a symbolická ikonografie byla postavena podle vzoru a formulací ikonografické tradice pravoslavného náboženství. Také nová eschatologická mytologie světového komunismu absorbovala tradiční směry tisícileté ruské tradice a ruského nacionalismu spojené v mýtu třetí Římské říše. Došlo k jejich synkretické kombinaci s materialistickým scientismem, proletářským internacionalismem a uctíváním modernizace. Marxistický ateismus se tak přetvořil v nové náboženství.“²²⁰

Nebylo by asi správné domnívat se, že za sakralizací myšlenky komunismu byl jen chladným mocenským kalkulem bolševiků obrátivší myšlenku Karla Marxe o náboženství jako opiu lidstva ve svůj prospěch. Zbožštění komunistické ideologie bylo částečně i reakcí na poptávku ze strany lidových mas vycházející z instinktivní potřeby víry a přesvědčení. Komunistické mýty a rituály se staly jedním z aspektů komunistické identity poskytující jedinci bezpečný přístav sounáležitosti a jednoty.²²¹ Stejně tak spojení s ruskými bolševiky poskytovalo legitimitu jednotlivým národním komunistickým stranám a pro ty slabé či dokonce zakázané a perzekvované strany byla Kominternu jediným podpůrným pilířem.²²²

Volání po jednotě a striktní disciplíně vycházelo nejen shora, z moskevského centra, ale i zdola, od jednotlivých národních sekcí. Většina komunistů byla opravdu přesvědčena o nutnosti vytvoření skutečně centralizované světové strany, v níž budou národní zájmy podřízeny mezinárodním požadavkům. Negativním příkladem jim v tom byla II. internacionála se svou volnou federální strukturou, kterou komunisté považovali za hlavní důvod její pasivity a selhání.²²³

Pudovou potřebu jednoty a až panický strach, že komunista bude z lůna strany a tím pádem i celé komunistické society vyobcován, potvrzují i slova Stanislava Budína, když vzpomíná na své postoje v druhé polovině dvacátých let v souvislosti s bojem mezi Stalinem a spojenou opozicí v roce 1927: „I na mne působily Stalinovy argumenty, ale nejdůležitější bylo cosi jiného. Jakmile bylo zřejmé, že vše spěje k rozkolu, že ideové rozpory jsou tak hluboké, že už není možné smíření, a že ve výhledu je další štěpení revolučního hnutí, téměř

---

charakter, je vždy náboženského rázu.“ Cit. dle GENTILE, Emilio. *Politická náboženství*. Brno, 2008. s. 23 a 29.

²²⁰ Cit. dle *tamtéž*, s. 67.

²²¹ *Tamtéž*, s. 31.

²²² McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 37. Důkazem může být i to, že žádná ze skupin odštěpených z KSC, ať už to byla Bubníková Neodvislá strana komunistická v ČSR či tzv. „likvidátoři“ z roku 1929 nezískala výraznější podporu.

²²³ *Tamtéž*, s. 25.

*instinktivně jsem se postavil na stranu většiny. Bylo mi jasné, že světové dělnické hnutí už nesnese dalšího štěpení, že vedle dvou masových hnutí, sociálně demokratického a komunistického, nemůže mít oprávněnou existenci další strana. Proto bylo nevyhnutelné, aby různé opoziční skupiny vylučované z komunistického hnutí zůstaly jen malými a izolovanými sektami... Já jsem však v té době překonal období svého nietzscheovství, povýšená a hrdá izolace byla teď pro mě nesnesitelná a největší štěstí jsem spatřoval v tom, že patřím k velkému kolektivu, že zapouštím kořeny v půdě, z níž jsou živeny miliony lidí, kteří cítí a myslí stejně jako já. Tato téměř pudová touha patřit někam, být součástí velkého celku, se na dlouhou dobu stala podvědomým motivem mého jednání a chování. Mezi trockisty mě neočekávalo nic než živoření v izolaci, v sektě.*²²⁴

Stát se komunistou a právoplatným členem strany vyžadovalo jistý stupeň zasvěcení a změny způsobu myšlení, náhledu na svět a třeba i slovníku.²²⁵ Zároveň se nejednalo o jednorázový akt. Pokud chtěl být člověk pravým bolševikem, musel na sobě neustále pracovat, musel být schopen ve světle neustále se měnících podmínek reinterpretovat stranické pokyny tak, aby nepřestal sledovat správnou generální linii strany, což občas vyžadovalo velmi flexibilní myšlení. Železná disciplína a jednota však byla považována za nezbytnou k naplnění historické mise komunistické strany.²²⁶

---

²²⁴ Cit. dle BUDÍN, S., *Jak to vlastně bylo*, s 56.

²²⁵ „Můj bratr Kurt, který v Praze studoval medicínu, mě představil svým přátelům z Komunistické studentské frakce a nechal mě s nimi samotného... používali podivných slov, jejichž význam jsem sotva tušil – agitprop a litobman, smířlivec a levý úchylkář, komsomol, polit_byro, systémová krize a světová revoluce.“ Cit. dle BEER, F., *...a tys na Němce střílel, dědo?*, s. 117.

²²⁶ STUDER, Brigitte. Stalinization : Balance Sheet of Complex Notion. In LAPORTE, Norman – MORGAN, Kevin – WORLEY, Matthew (eds.). *Bolshevism, Stalinism and the Comintern : Perspectives on Stalinization, 1917-53*. Houndmills, 2008. s. 53.

Program KSČ

KSČ a její postoj ke státu

Dlouhodobým programovým cílem KSČ bylo vytvoření nové sociálně spravedlivé společnosti revoluční cestou. Hlavní náplní činnosti byla přípravě této revoluce, rozvracení kapitalistického státu, který je vždy nástrojem utlačování masy pracujících ze strany buržoazie. Konkrétní strategie a taktika byla určována direktivami Komunistické internacionály.

III. sjezd v roce 1925 schválil rezoluci, podle níž se Československo nacházelo v období kapitalistické restaurace. Koaliční vláda byla nástrojem této restaurace a využívala státního aparátu k omezování sociálních a politických výdobytků dělnické třídy. Kapitalismus nebyl podle komunistů schopen řešit hospodářské problémy a pouhá změna složení vlády prostřednictvím parlamentních voleb nemohla vést k nápravě tohoto stavu: „*Pouze boj za vládu dělnickou a rolnickou, vedený komunistickou stranou v čele mas, spolu s vytvářením vlastních nástrojů třídní moci (a nikoliv hlasovacím lístkem a na půdě parlamentu) může vést k osvobození pracujících. Pouze diktatura proletariátu je schopna změnit od základu podmínky života hospodářského a provést rekonstrukci na základě socialistickém.*“²²⁷ Boj za každodenní požadavky neměl být cílem, ale prostředkem mobilizace příznivců pro revoluční úkoly.

Pokud se začteme do předvolebních výtisků Rudého práva, volebních provolání a letáků, mohou se nám předvolební hesla zdát zdaleka ne tak radikální jako výše zmíněná rezoluce. Pod slogany „Proti koalici! Proti každé kapitalistické vládě! Za vládu dělníků a rolníků!“²²⁸ se mohla skrývat nejen revoluční strana, ale i radikální ne nutně antisystémová opozice. Podobně to možná vnímali i tehdejší voliči, kteří se domnívali, že se KSČ po volbách ujme vládní zodpovědnosti. I proto museli komunisté po veleúspěšných volbách vysvětlovat svůj postoj k účasti ve vládě v agitační kampani „Proč nejdou komunisté do vlády?“²²⁹

Oproti tomu předvolební rétorika v roce 1929 nemohla nechat na pochybách o negativním postoji komunistů ke státu nikoho. Podle komunistických teoretiků prošla po skončení I. světové války Evropa třemi stádii. První charakterizovalo revoluční vzepětí a

---

²²⁷ *Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa : 26.–28.9. 1925.* Praha, 1967. s. 259.

²²⁸ Politická směrnice pro volební agitaci. NA f.1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1011, k. 63.

²²⁹ *Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25.–28. března 1927.* Praha, 1984. s. 304.

konflikty mezi komunisty a sociálními demokraty, druhé období bylo érou kapitalistické stabilizace a třetí fáze, do níž Evropa na konci dvacátých let vstupovala, byla obdobím stupňujících se vnitřních rozporů kapitalistického tábora. Stabilizaci na národní úrovni doprovázela racionalizace a modernizace pracovního procesu vedoucí ke zvýšení produktivity práce, ovšem pouze za cenu zvyšování nezaměstnanosti a snížení životní úrovně dělníků. V mezinárodním měřítku se měla krize odbytu vyvolat hrozba konfliktů a válek mezi imperialistickými státy. Prosazení této teorie tzv. „třetího období“ na V. kongresu Kominterny v roce 1928 bylo počátkem obratu komunistického hnutí vlevo, jehož hlavním projevem byla taktika „třída proti třídě“ a teorie „sociálfašismu“.²³⁰

Tento obrat kopírovala i KSČ a v duchu příkazů Kominterny deklarovala, že v situaci nebezpečí války, fašizace státního aparátu a zostřujících se třídních bojů *„mohou být cíle strany dosaženy pouze násilným svržením dosavadní kapitalistické společnosti, ozbrojeným povstáním, nastolením diktatury proletariátu.“*²³¹ K dosažení tohoto cíle musela strana nutně překonat staré sociálně demokratické metody práce a nesmlouvavě bojovat jak s oportunisty ve vlastních řadách, tak se sociálfašisty v řadách ostatních levicových stran. Taková rétorika samozřejmě vedla k zostření dohledu státního aparátu nad aktivitami KSČ i zvýšené perzekuci straníků i cenzury tisku. Na stránkách Rudého práva se v té době objevuje občas více bílých míst než textu. Tyto zásahy utvrzovaly vedení komunistické strany v tom, že je třeba začít budovat ilegální stranickou strukturu.²³²

Stížnosti na perzekuci ze strany státních orgánů byly ostatně folklorem volebním kampaní. V roce 1925 předcházelo volbám zatčení dvou čelních představitelů strany – Bohumila Jílka a Václava Housera, kteří byli obviněni z velezrady, proti čemuž stranický tisk zuřivě protestoval. V roce 1929 měla zase podle Rudého práva policie připravit provokaci, díky níž by mohla obvinít komunisty z pokusu o atentát na představitele II. internacionály Emila Vandervelda.²³³ V roce 1935 komunisté brojili proti chystané předvolební registraci stran: *„Vůči komunistické straně mají být uplatněna na podkladě registrace stran k volbám křiklavá výjimečná opatření. Mají jí být upřena práva, která přísluší druhým legálním stranám. Strana jednoho milionu revolučních dělníků, jediná skutečná zástupkyně pracujícího lidu, jediná skutečně protikapitalistická a socialistická strana má býti vyřazena z účasti na volbách, aby tak původci bídy a utrpení pracujících mas byli ve volbách zbaveni*

²³⁰ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 69–72.

²³¹ Cit. dle Politické teze V. sjezdu KSČ In *Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929*. Praha, 1978. s. 480.

²³² *Tamtéž*, s. 481.

²³³ Atentátová provokace proti KSČ. *Rudé právo* 6.10.1929.

nejnebezpečnějšího a nejpovolanějšího žalobce....Sveřepými útoky na vaše základní politická práva vypovídají vám reakce a fašismus před volbami troufalý boj. Vaše odpověď může být jen jediná: nastoupiti jako jeden muž k nejrozhodnějším protestům.“ Avšak kromě emotivních výzev na svou obranu dokázala KSČ vůči plánované registraci stran argumentovat velmi věcně. Jako hlavní námitky v dokumentu K plánované registraci politických stran se uvádí, že registrace stran nemůže zaručit demokratizaci stran, neboť ta závisí jedině na vůli a smyšlení členské základny. Navíc by se toto opatření na obranu demokracie mohlo obrátit proti demokracii samotné, neboť by potom vládní strany rozhodovaly o stranách opozičních, což by mohlo vést k jejich likvidaci a mechanickému zajištění současných vlád. Podle KSČ pak k obraně demokracie zcela postačuje platný zmocňovací zákon, zákon o rozpouštění a zastavování činnosti stran a zákon na ochranu republiky.²³⁴

Ačkoliv se takto srdnatě strana bila za demokracii, při obraně strany a funkcionářů, případně práv a požadavků dělníků neváhala užít i nestandardních prostředků. Na ilegální schůzi vedení I. kraje KSČ v roce 1935 vyzýval soudruh Synek k masové kampani za propuštění zatčeného poslance Krosnáře. K vyšetřujícímu soudci měly být vysílány každodenní deputace, jež ho měly obtěžovat do té doby, než vypracuje návrh na propuštění dotyčného.²³⁵

Před volbami v roce 1935 komunisté svůj nepřátelský postoj ke státu zmírňovali. Z Československa tak už nebyl stát fašistický, nýbrž měšťácký. Sice se stále objevovaly letáky, ve kterých si mohl člověk dočíst, že *„stát měšťácký patří jen buržoazii, které slouží....Má sice dnes formu demokratickou, ale je to forma, která zahaluje fakt, že.....proti pracujícímu lidu je tu diktatura – za demokracie více méně zahalená, za fašismu otevřená,“*²³⁶ ale více a více se prosazoval názor, že československý stát měli hájit i sami komunisté. Nejprve byl formulován mírnou oklikou a zdůvodňován pouze ulehčením třídního boje, jak se můžeme dočíst v Materiálu pro referenty k otázkám samosprávy: *„Lenin zcela jasně píše: Práví-li Engels, že v demokratické republice stát neméně než za monarchie zůstává nástrojem útlaku třídy třídou, neznamená to naprosto, že forma útisku proletariátu je lhostejná, jak učí někteří anarchisté. Širší, volnější, zjevnější forma třídního boje a třídního útisku znamená pro proletariát ohromné ulehčení v boji za odstranění tříd vůbec, proto je-li současná měšťácká demokracie ohrožena fašismem, musíme ji my komunisté bránit!“*²³⁷ Na veřejné schůzi

²³⁴ *Protí plánované registraci politických stran.* Výstřížkový archiv Ministerstva vnitra, f. 506/0/43, ka 2447

²³⁵ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j.598/35, k. 1218.

²³⁶ *Stát měšťácký nebo proletářský.* NA f.letáky ÚV KSČ č.1079, a.j. 152, k. 7.

²³⁷ *Materiál pro referenty.* NA f.1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1056, k. 75.

v Lucerně 26. února 1935 potvrdil změnu vztahů KSČ ke státu Jan Šverma, když varoval před fašismem v podobě Národního sjednocení, které nyní přebralo od „imperialistického“ státu nálepku největšího nepřítele pracujících, a dokonce se jménem komunistů vyznal k lásce k české zemi. Na stejné schůzi pak Bohumír Šmeral vyzval k obraně Československa, neboť případná porážka by znamenala konec národní existence.²³⁸

Podle KSČ jsou v dobách krize celé masy hnány k odporu, neboť cítí, že vládnoucí kapitalistický řád nemůže zabezpečit jejich blednou existenci, proto si stát už nemůže vystačit s ideovým působením na masy, kterým je dosud udržoval v klidu. Kapitalisté se v důsledku toho uchylují k diktatuře a fašistickým potlačovacím opatřením. Jediným řešením je vytvoření široké dělnické fronty, jež se v akční jednotě postaví fašismu. KSČ by ráda stanula na půdě republiky a bojovala za záchranu demokracie, ale nemůže, jelikož „za kapitalismu není demokracie pro pracující, skutečná demokracie pro pracující dělníky je jen v Sovětském svazu, kde se miliony dělníků a rolníků účastní vedení státu a hospodářství, jen pracující mohou volit a být voleni!“²³⁹

Komunisté a ostatní politické strany

Odrazem postojů KSČ ke státu byly i vztahy mezi sociálními demokraty a komunisty. Rozkol v socialistickém hnutí vyhloubil mezi oběma stranami hluboký příkop, který nebylo lehké překonat. Nutno podotknout, že se o to obě strany ani příliš nepokoušely. První vlašťovkou byl pokus o vytvoření jednotné fronty na počátku dvacátých let, o němž již byla zmínka výše. Myšlenka sjednocení roztržitého socialistického hnutí našla mezi dělníky velký ohlas, v rámci Kominterny se však vedly spory o způsob uplatnění této taktiky – zda budovat jednotnou frontu zdola, působením na sociálně demokratickou členskou základnu, či shora, dohodou mezi vedeními obou stran.²⁴⁰

Důsledkem vítězství druhého přístupu bylo přijetí tezí o dělnicko-rolnické vládě jako mezistupni mezi kapitalismem a diktaturou proletariátu. Komunisté byli jen krůček od vstupu do vlády. Sbližování komunistů a sociálních demokratů však rázně ukončil nezdar KPD na podzim 1923. Neúspěšný pokus o uchopení moci zpochybnil dosavadní aplikaci taktiky jednotné fronty. Jednotná fronta měla být nadále pojímána jako manévr k odhalení sociálně

---

²³⁸ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j.4720/35, k. 1218.

²³⁹ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j.8708/35, k. 1219.

²⁴⁰ HÁJEK, M., *Jednotná fronta*, s. 27–33.

demokratických vůdců a termín dělnicko-rolnická vláda jako synonymum diktatury proletariátu.²⁴¹

Vyvrcholením animozit mezi komunisty a sociálními demokraty bylo všeobecné přijetí teorie sociálfašismu. Svou roli hrálo vedle direktiv Kominterny i samotné jednání sociálních demokratů, kteří se jako členové vládních koalic v evropských zemích často podíleli na perzekuci komunistů. Události, jako berlínský „Blutmai“, kdy berlínská policie v čele s velitelem sociálním demokratem Karlem Friedrichem Zörgiebelem ve dnech 1–3. května 1929 zabila při pouličních potyčkách přes třicet demonstrantů a další stovky zranila, komunisty v jejich přesvědčení o fašizaci sociálních demokratů jen utvrzovaly.²⁴²

Obdobně tomu bylo i v československých podmínkách, kde tvořila sociální demokracie pevnou součást vládních koalic, zatímco KSCĚ se octla na místě opozičního solitéra, který bojoval proti všem. Mocně působilo i trauma z rozkolu socialistického hnutí, sociální demokraté obviňovali komunisty z toho, že rozvrátili úspěšnou vládní stranu, komunisté naopak vyčítali sociální demokratům, že zradili revoluční ideje v době reálné možnosti provedení socialistické revoluce.²⁴³

V roce 1925 vytýkali komunisté sociálním demokratům, že se ze zastánců dělnické třídy proměnili v oporu buržoazie, v parlamentu zlenivěli, zpohodlněli a nechali se zkorumpovat. „*Sociální demokracie proměnila svou politickou moc v policajtské pendreky, jimiž byli stlučeni dělníci... nechala střílet 23krát do dělníků, přičemž bylo 43 osob zabito a řada těžce raněna.*“²⁴⁴

Jde jistě o tvrdá slova, ovšem v kontextu komunistické rétoriky v roce 1929 by se jednalo spíše o laskavé komplimenty. Za sociálpatriotů, jak zněla nejhrubější nadávka pro sociální demokraty v roce 1925, se stali sociálfašistickými mrvami.²⁴⁵ Za všechnu bídu dělnického stavu mohli samozřejmě sociální demokraté, přičemž jejich rejduům nezabránilo ani to, že byli poslední čtyři léta v opozici: „*Čeští i němečtí sociální demokrati a čeští socialisti, kteří byli v tzv. oposici, prováděli, skrývajíce se za oposiční a radikální fráze, toto dílo hladu, fašismu a války spolu s buržoazií všech národností. Schvalovali a podporovali racionalisaci, lámali a zrazovali hospodářské boje dělnictva, verbovali stávkokaze,*

---

²⁴¹ Tamtéž, s. 89–93.

²⁴² McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 101.

²⁴³ SOMMER, Vítězslav. Reformisté a revolucionáři – zrádci a rozkolníci. In FAJMON, Hynek – BALÍK, Stanislav – HLOUŠKOVÁ, Kateřina (eds.) *Dusivé objetí : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno, 2008. s.21.

²⁴⁴ *Rudé právo* 5.11.1925

²⁴⁵ Pryč se sociálfašistickými mrvy. *Rudé právo*, 26.11.1929.

*spolupracovali se zaměstnavateli a jejich špiclovským aparátem v závodech; souhlasili se zavedením daně ze mzdy. Schvalovali fašisaci veřejné správy...*²⁴⁶

Jak se později ukázalo, vnímání sociálních demokratů coby největšího nepřítele komunistů bylo tragickým omylem a v Německu usnadnilo nástup Hitlera k moci. I přes četné kritické hlasy se Kominternu neodhodlala až do roku 1934 svou linii změnit.²⁴⁷ První vlaštovka, která ohlašovala budoucí vývoj vedoucí až k přelomovému VII. sjezdu KI, vzlétla v únoru 1934 ve Francii. Proti demonstracím krajní pravice razantně vystoupila Komunistická strana Francie, která společně se socialisty organizovala generální stávku, a společně se jim podařilo pravicový nápor zastavit. Na konferenci v Ivry se francouzští komunisté vyslovili pro „jednotu za každou cenu“ a podepsali se socialisty dohodu o akční jednotě.²⁴⁸

Tato zkušenost společně se změnou sovětské zahraniční politiky a v neposlední řadě s nástupem bulharského komunisty Georgi Dimitrova do čela Kominterny zapříčinila, že se generální linie během několika měsíců zcela obrátila, Komunistická internacionála vycouvala ze slepé uličky sektářské politiky a na kongresu v červnu 1935 přijala novou doktrínu známou jako lidová fronta.²⁴⁹

Cíl –diktatura proletariátu– se nezměnil, ovšem taktika ano. Místo plánování revolučních převratů a vyostřené konfrontace přišla realističtější politika spolupráce s ostatními socialistickými a dokonce i liberálními stranami ve snaze zabránit fašistické diktatuře. Jednotná lidová fronta se stala mezistupněm mezi buržoazní demokracií a diktaturou proletariátu. Teze kongresu umožnily komunistickým stranám postavit se na stranu obránců demokracie a získaný antifašistický étos komunisté bohatě zúročili po druhé světové válce. Po roce 1945 se mohli prezentovat jako jediní praví odpůrci fašismu a tato aureola hrdinů jim zajistila nebývalou podporu a popularitu.

Změna orientace Kominterny umožnila KSČ, v jejímž čela stáli po dobu nuceného exilu Klementa Gottwalda v Moskvě Jan Šverma a Rudolf Slánský, provádět politiku přátelštější k republice, byť se to neobešlo bez komplikací a zásahů ze strany Moskvy. Povzbuzení úspěchem francouzských soudruhů se pokusili KSČ vymanit z politické izolace, byť se při

---

²⁴⁶ NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1056

²⁴⁷ Robert C. Tucker tvrdí, že za odmítáním společného postupu SPD a KPD je Stalinův zájem na tom, aby v Německu zvítězil nacismus. Podle něj Stalin doufal, že Hitler brzy vtáhne Německo do konfliktu se západními mocnostmi, a poskytne tak SSSR potřebný čas k přípravě na válku SSSR se západními imperialisty, o jejímž vypuknutí Stalin nepochyboval. Více viz TUCKER, Richard C. *Stalin : Revoluce shora 1928–1941*. Liberec, 1995. s. 185

²⁴⁸ HÁJEK, M., *Jednotná fronta*, s. 216–221.

²⁴⁹ McDERMOTT, K. – AGNEW, J., *The Comintern*, s. 121.

dřívějších pokusech dočkali pouze pokárání ze strany Internacionály. Na zasedání Ústředního výboru KSČ v listopadu 1934 vystoupil Jan Šverma s referátem „Socialistické souručenství na odboj proti fašismu a na výboj za socialism“. V něm volal po změně taktiky socialistických stran, které se místo spojení s buržoazií měly dát cestou jednotného postupu s komunistickou stranou na obranu před fašismem. Socialistické souručenství se pak stane základnou revolučního boje za svržení kapitalismu. Předpokladem pro uskutečnění tohoto spojení je společný postup nejen v parlamentu, ale i na nižších úrovních, např. v závodech. Jednotná fronta měla být budována nejen zdola jako dosud, ale komunisté se měli obracet i na vedení reformistických stran a dokonce pomýšleli na vytvoření dělnicko-rolnické vlády jako záštity proti útokům mezinárodního fašismu.²⁵⁰

Komise exekutivy KI, která se sešla 23. listopadu 1934 za tyto postoje pražské vedení tvrdě zkritizovala a dokonce nechala Gottwalda s Kopeckým sepsat nové usnesení, v němž byl dále za úhlavního nepřítele označován Masaryk a socialisté, a poslalo jej do Prahy. KI tedy zasáhla, aby v Československu zakázala politiku, kterou již na západě nejen tolerovala, ale dokonce podporovala. Už v červenci zahájil generální tajemník Kominterny Georgi Dimitrov na základě francouzských zkušeností a se Stalinovým svolením při přípravě VII. kongresu KI diskuzi o budoucím vztahu komunistů k sociální demokracii a ostatním nekomunistickým organizacím a určení nového směru a linie komunistické taktiky. V této komisi zasedal i Klement Gottwald a je tedy s podivem, že proti Švermovu vedení zasáhl, když v podstatě jen předjímal rozhodnutí VII. kongresu.

I přes pokárání ze strany Moskvy proces opatrného sblížení komunistů se sociálními demokraty pokračoval i během předvolební kampaně. Označení sociálfašista se vytratilo a komunisté vyzvali socialistické strany ke společným akcím. Vzhledem k neustále se měnícím postojům KSČ však k těmto iniciativám nepanovala na straně sociální demokracie důvěra, a proto byly odmítány.²⁵¹

Náhradním cílem verbálních ataků dříve vedených proti vládě, Hradu a sociálním demokratům se stali čeští fašisté - Národní sjednocení. Následující řádky myslím nepotřebují komentáře: „*Vůdcové jsou kapitalisté Preiss, Hodáč, Kramář a korupčníci jako Stříbrný. Národní demokracie byla až do roku 1934 ve vládě a je za všechno odpovědná....Štvou proti Sovětskému svazu a marxismu a Preiss obdivuje hitlerismus. Jejich cílem je krvavé potlačení*

---

²⁵⁰ SOMMER, Vítězslav. *Za socialistické sjednocení : Komunisté, jednotná fronta a postoje jejich partnerů v Československu v letech 1934 až 1936*. Praha, 2005. Diplomová práce. FF UK. s. 41–42.

²⁵¹ *Tamtéž*, s. 68.

celého dělnického hnutí, zničení všech dělnických organizací, volná cesta pro neomezené snižování mezd, nucená práce nezaměstnaných a odejmutí podpor. Také válečné spojenectví s Polskem a Německem proti Sovětskému svazu. Pořádají šovinistické štvance proti Němcům a Židům a přitom s nimi spolupracují ve Svazu průmyslníků.....Dávají si platit od Hitlera a Goebbelse, čachrují s největšími nepřáteli českého lidu o rozdělení ČSR a chtějí zaprodati pracující lid ČSR jako otroky do protibolševického tažení..... Štvou české dělníky proti německým, aby tak zabránili, aby se čeští i němečtí dělníci nespojili v boji proti společnému nepříteli, internacionálnímu a v ČSR panujícímu kapitalismu.“²⁵²

Mezi sudetskými Němci získávala nacionálními hesly podporu Henleinova SdP, která výrazně posilovala právě na úkor KSČ, takže od komunistického tisku dostala také co proto. Komunisté henleinovce obviňovali nacionální demagogie a pokrytectví. Lacinými antikapitalistickými hesly podle nich chtějí reakční nacisté odvést německé dělníky od třídního boje. Jde však jen o iluzi, neboť mezi utlačovateli a utlačovanými nelze vytvořit národní pospolitost. Fašistická diktatura znamená jen slepou poslušnost oproti důvěře, kterou obdarovávají své socialistické vůdce dělnické masy.²⁵³ Fašisté zdůvodňovali utrpení Němců českým útlakem a navrhovali připojení k Hitlerově Třetí říši. Komunisté naopak varovali německé dělníky před touto cestou, neboť vede jen do „pekla Třetí říše, k nejstrašnějším mukám německého lidu“.²⁵⁴

Zároveň si vedení KSČ zcela realisticky dokázalo přiznat, kde stranu v pohraničí tlačí bota. Trpělo odlivem mladých příznivců, neboť, jak řekl Karel Kreibich v dubnu 1935 na schůzi v Praze, „*Henlein organizuje mladé v pohraničí za 5 Kč a buřta.*“²⁵⁵ Sympatizanti a členové KSČ v pohraničí se také často stávali terčem útoků henleinovců, a proto se mnoho z nich raději příliš neangažovalo, např. se báli přispívat na volební fond. Komunisté si často stěžovali, že zatímco jejich schůze jsou zakazovány, ty SdP jsou bez problémů povolovány.²⁵⁶

Politická opatření, která by vedla k potlačení fašistické hrozby, jsou formulována jednoduchým heslem: „*Žádná práva fašistům! Všechna práva pracujícímu lidu!*“ Po vítězných volbách by KSČ nechala rozpustit všechny fašistické organizace (podle letákové rétoriky tedy všechny ostatní politické strany). Nacionální otázka by se vyřešila v podstatě

²⁵² *Osnova referátu pro voličské schůze*, NA f.1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1020, k. 69.

²⁵³ *Materiál pro referenty*, NA f.1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1057

²⁵⁴ *Komunismus-jediná záchrana* NA f.letáky ÚV KSČ č.1079, a.j. 152

²⁵⁵ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j.8386/35

²⁵⁶ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j.9192/35

sama od sebe, neboť dělníci jsou bratři a nezáleží jim na národnosti, takže německý dělník by jistě dal přednost bratrskému soužití s dělníkem českým v socialistickém Československu před životem v Hitlerově Německu, kde ho nečeká nic jiného než kapitalistický útlak.²⁵⁷

Návrhy na zlepšení životní úrovně

Zatímco odmítavý postoj ke státu v politickém systému komunisty izoloval, jejich snaha o zlepšení sociálního postavení dělníka konkrétními návrhy jim získávala velké sympatie, byť šlo o požadavky demagogické a leckdy naivní. Velkým důrazem na sociální otázky oslovovala KSČ nespokojené poskytujíc jim alespoň iluzi možného zlepšení poměrů.²⁵⁸ V celém tomto snažení se odrážela dvouvrstevnost politiky komunistické strany. Tu důležitější část programu tvořil boj proletariátu proti kapitalismu a plnění úkolů Komunistické internacionály. Tu méně důležitou, ovšem pro dělníky daleko více atraktivní a srozumitelnou, konkrétní sociální požadavky jako např. zvýšení mezd, otázka podpory v nezaměstnanosti atd. Ač byly tyto požadavky v politice strany akcentovány, přece jen byly druhořadé, neboť bez komplexní změny společnosti nemohlo dojít ke zlepšení životní úrovně utlačovaných vrstev. Jinými slovy, nebyl principiální rozdíl mezi mzdou 0,50 a 2 Kč a mezi 7 hodinovou a 12 hodinovou pracovní dobou, neboť stále jde o vykořisťování.²⁵⁹

I v této oblasti můžeme pozorovat rozdíly v akcentu na konkrétní programové požadavky v jednotlivých volebních kampaních. Velký důraz na každodenní požadavky kladla KSČ před parlamentními volbami v roce 1925. Pod hesly „Proti koalici! Pro vládu dělníků a rolníků!“ šla KSČ do voleb s požadavky osmi hodinové pracovní doby, zvyšování dělnických mezd, zrušení gentského systému a zavedení státní podpory nezaměstnaných. Dále se komunisté dožadovali práva na sebeurčení národů, uznání sovětského Ruska, rozluky státu a církve a v neposlední řadě socializaci výroby a dělnickou kontrolu nad závody obchody a bankami. Tyto jednotlivé požadavky ovšem zůstaly ve formě obecných a jednoduchých hesel a nebyly dále rozpracovány v návrhy konkrétních opatření.²⁶⁰

O poznání podrobněji vyjádřili komunisté své programové teze v oblasti ekonomické a sociální v roce 1935. Rozpočtová kampaň KSČ byla vedena pod heslem „Ať platí bohatí“ Podle jednoho z letáků zaplatili dělníci a střední vrstvy 91%, zatímco velkokapitalistům byly odepsány 4 miliardy na daních, 6 miliard nezaplatili, 5 miliardami byli sanováni, z čehož

---

²⁵⁷ *Materiál k otázkám samosprávy*, NA f.1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1056

²⁵⁸ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 737.

²⁵⁹ *Materiál pro referenty*, NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1057

²⁶⁰ Volte komunisty! *Rudé právo*, 28.11.1925

plynulo jánošíkovské poučení: „Vzít bohatým, dát chudým!“²⁶¹ Konkrétní návrhy v oblasti berní bylo např. zvýšení zvláštní daně z příjmů nejméně na 15%, zvýšení daně z tantiém nejméně o 100%, zavedení daně kartelové, daně z majetku milionářů, zdanění zbrojařů, postihnutí majetku vyvezeného kapitalisty do zahraničí, zvýšení daněprostého minima u daní důchodové a všeobecné výdělkové, snížení spotřebních daní, daní a dávek za bydlení u nejchudších vrstev a konečně oddlužení drobných zemědělců, živnostníků a samosprávných sborů.²⁶² Mezi další „tradiční“ plány komunistů po dobytí moci (tedy nikoliv po vítězných volbách!) patřilo vyvlastnění všech velkopodniků, bank a velkoobchodů, a to bez náhrady, stejně tak vyvlastnění velkostatkářské a církevní půdy, která bude dána bezplatně do užívání zemědělským dělníkům a rolníkům.²⁶³

KSČ vystupovala proti gentskému systému podpor v nezaměstnanosti. Považovala ho za nástroj, kterým státní aparát ovládá nezaměstnané i odborové svazy, neboť z nich vytvářel pouze na státních příspěvcích závislé pokladny a oslaboval v nich duch dělnického boje.²⁶⁴ KSČ tedy požadovala změnu na systém plných státních podpor. Komunisté chtěli prosadit bezplatné sociální pojištění všech vrstev pracujících na úkor státu a firem. Požadovali zkrácení pracovního týdne na 40 hodin, o čemž, jako o opatření ke zvýšení zaměstnanosti, tehdy uvažovala i vláda, ovšem KSČ ho chtěla prosadit bez současného snížení mezd, což by si samozřejmě podniky nemohly dovolit. Dlouhodobým požadavkem pak byla podpora v nezaměstnanosti ve výši nejméně 10 Kč denně pro svobodné a 20 Kč pro ženaté. Nouzové práce měly být zřizovány zejména v oblastech nejvíce postižených vysokou nezaměstnaností (severní Čechy, Podkarpatská Rus, Slovensko) a navíc měly být honorovány tarifními platy. Je zjevné, že spíše než o reálně proveditelné návrhy šlo opět o mobilizační hesla.²⁶⁵

Nezapomínalo se ani na zemědělce, stejně jako dělník ve městě, i malý rolník na vesnici je podle komunistické rétoriky vykořisťován pány, proto mu nezbývá než vstoupit do společenství dělníků a aktivně bojovat za zlepšení své životní úroveň. Komunisté velmi ostře útočili na politiku agrární strany a obviňovali ji ze zadlužení drobných zemědělců a domkařů. KSČ slibovala rolníkům rychlé oddlužení na úkor bank, družstev a dalších věřitelů, prosazení

---

²⁶¹ *Poplatníci, uvažujte*, NA f.letáky ÚV KSČ č. 1079, a.j. 152, k. 7

²⁶² *Materiál k vládnímu návrhu č.266 o přímých daních*, NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1056

²⁶³ *Oč usilují komunisté*, NA f.letáky ÚV KSČ č. 1079, a.j. 152, k.7.

²⁶⁴ RÁKOSNÍK, J., *Zásady ochrany a boje nezaměstnaných*, s. 58.

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 60-61.

odkladu exekučních dražeb, zákazu všech exekučních řízení a zahajování všech nových berních i soudních řízení.²⁶⁶

Ženám KSČ slibovala „uskutečnění sociální rovnoprávnosti ženy a muže, provedení rozhodných opatření na ochranu mateřství a povede plánovitý kulturní boj proti zotročení ženy“.²⁶⁷ Ženy podle KSČ těžce pociťovaly nezaměstnanost svých manželů, přitom jsou nejvýznamnější složkou národa, protože vychovávají syny na jeho obranu. KSČ ženám slibovala, že pomůže jejich mužům najít práci a ulehčí tak ženám jejich těžký život. Ve svých letácích se komunisté obraceli na ženy zejména zdůrazňováním jejich nízkých platů a nevyhovujících podmínek, v nichž musí žít jejich děti.²⁶⁸ Letáky určené ženám se zaměřovaly více na konkrétní změny, které hodlají komunisté prosadit, než na burcování k revoluci. Dále se v těchto materiálech častěji objevovala problematika vysokých činží či cen základních potravin. Postavení ženy v kapitalistickém Československu bylo srovnáváno s rolí žen v Sovětském svazu. V SSSR byla již dosažena úplná rovnoprávnost, takže ženy mohly pracovat ve všech odvětvích průmyslu a dostávaly stejnou mzdu jako muži.²⁶⁹

Stranou nezůstaly ani pracovní podmínky pro mladé, plná zaměstnanost mladých a také prostor, který jim komunismus v SSSR poskytnul k sebevzdělávání a kulturnímu i sportovnímu vyžití. Zároveň mladé lidi varovali před výdobytky, jichž by si mohli užívat v Československu, neboť právě kinem, trampíngem či sportem by mohl být mladý člověk korumpován. Jak na schůzi komunistické mládeže v Michli prohlásil soudruh Čihák: „*Mládež dnes apeluje na to, že špatně žije. Ale já říkám, že si to zavinila sama. To jsou samé sporty, football a trampíng. Vy nevíte, že si to na Vás vymyslela buržoazie, aby Vás odvrátila od myšlenek politických. Dnes vám ovšem začíná svítat, když na ten sport, na ten football nemáte v kapse koruny. A já říkám, sebrat se, nechat toho sportu, který nepřivede mladého člověka na žádný průboj a k žádné zkušenosti, a začít se zajímat o své živobytí!*“²⁷⁰

Kampaň v roce 1929 byla vedena pod heslem „Proti hladu, fašismu a imperialistické válce“ a voliče spíše než konkrétními požadavky mobilizovala k boji proti vnitřnímu i vnějšímu nepříteli takto: „*Ostří naší volební kampaně musí být namířeno proti sociálfašismu, jakožto nejnebezpečnějšímu nepříteli pracujícího lidu, nepříteli, který je povolán prováděti*

²⁶⁶ Komunisté malozemědělskému a vesnickému lidu, NA f. letáky ÚV KSČ č. 1079, a.j. 152, k. 7

²⁶⁷ Oč usilují komunisté. NA f. letáky ÚV KSČ č. 1079, a.j. 152., k. 7

²⁶⁸ „Za bídu, za hlad svých dětí, za nezaviněné starosti života, sčtujte dnes s koalici. Pryč s lidmi, kteří nás pět let ožebračovali. Dnešní měšťácká koaliční vláda cení více život koně než život dítěte. Na chov koní bylo na rok 1926 odhlasováno 50 783 429 Kč a na sociální péči o mládež 17 073 767 Kč.“ Cit. dle Ženy, matky, hospodyně NA f.letáky ÚV KSČ č.1079, a.j. 152, k. 7.

²⁶⁹ Materiál k MDŽ, NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 1056

²⁷⁰ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j. 8382/35, k. 1219.

*buržoazní program hladu, fašismu a imperialistické války. Stejně energicky nutno bojovati proti renegátství jakožto spojenci sociálfašismu. Nezbytným předpokladem uplatnění správné linie ve volební kampani je konečně neúprosný boj proti pravému nebezpečí ve vlastních řadách.*²⁷¹ I z tohoto krátkého úryvku je patrné, že v roce 1929 byly volby pro KSČ jen příležitostí k mobilizaci proletariátu k revoluční akci a jakékoliv nerevoluční požadavky by byly jen projevem oportunistické pravicové úchyvky.

---

²⁷¹ Cit. dle *Resoluce ÚV KSČ ze dne 3. října 1929 k otázce parlamentních voleb a akce k 7. listopadu*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 1370, k. 24

Volební agitace

Předvolební kampaně od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 bývají považovány v kontextu polistopadového vývoje za něco převratného a nového. Stoupající míra agresivity politické reklamy a využívání forem negativní reklamy vzbuzuje u publicistů a novinářů obavy ze zhrubnutí a vulgarizace politické kultury.²⁷² V porovnání s prvorepublikovými volebními kampaněmi mezi léty 1920 a 1935 však ty moderní zůstávají jen slabým odvarem. Předvolební boj v meziválečném Československu byl opravdu bojem v pravém slova smyslu, v němž politické strany užívaly všech možných prostředků, jak oslovit své příznivce a poškodit své protivníky. Nouze při tom nebyla o pomlouvačné pamflety, hanlivá hesla ani fyzické útoky, což se může dnešnímu voliči zdát jen těžko představitelné. Na druhou stranu rozhodně nechyběl humor a politická karikatura, tedy věci, se kterými se voliči v dnešních předvolebních kláních příliš nesetkávají.²⁷³

Charakter volebních kampaní byl dán i specifickým stranickým systémem Československa, o němž bylo již pojednáno výše. Jednotlivé partaje měly velmi početný stabilní elektorát a volič byl se svou preferovanou stranou spojen velmi silným poutem, neboť četl takřka výhradně stranický tisk, byl členem stranických odborů a také stranických zájmových organizací. Předvolební agitace na příznivce ostatních stran tím byla velice ztížena. Agresivní osočování konkurentů nemělo za cíl přetáhnout k sobě voliče jiných stran, ale naopak zmobilizovat vlastní příznivce.

Svou kampaň cílila KSČ především na dělníky bez ohledu na národnost. Jak již bylo výše poznamenáno, komunisté měli silné pozice v některých průmyslových centrech, ale i v chudých zemědělských oblastech na Slovensku. Při hodnocení komunistické propagandy nesmíme ovšem zapomínat na to, že komunistická strana neměla primární zájem na vítězství ve volbách, šlo jí zejména o mobilizaci mas svých příznivců a demonstraci vlastní síly. Volební kampaň byla vlastně jen zintenzivněním agitační a informační práce mezi potencionálními příznivci, která je měla přimět k vyjádření jejich sympatií vhozením toho správného lístku do volební urny a k jejich případnému vstupu do strany. Všechny tyto aktivity byly prostředkem, jak povzbudit proletariát k revoluční akci.²⁷⁴

---

²⁷² MATUŠKOVÁ, Anna. Volby 2006 - marketingová revoluce? In NĚMEC, Jan ; ŠŮSTKOVÁ, Markéta. *III. kongres českých politologů : Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, 2006. s. 792–806.

²⁷³ Např. k volbám v roce 1925 KVAČEK, Robert. Poctivost i v politice : Předčasné volby v roce 1925. In *Dějiny a současnost*. roč. 2006, č. 5, s. 38–41

²⁷⁴ „Volby nejsou pro komunistickou stranu samoučelem, nýbrž příležitostí k hromadné popularizaci revolučních hesel, k hromadné mobilizaci pracujících mas pro třídní boj, jsou příležitostí k upevnění politických i

Vztah komunistických stran k volbám se odvíjel i od jejich postoje k parlamentu jako takovému. Na počátku 20. let minulého století zejména němečtí komunisté odmítali parlament jako přežitek buržoazní demokracie a hlásali jeho nahrazení sověty a závodními radami. Argumentovali přitom selháním předválečné sociální demokracie, která podle nich podlehla „parlamentnímu kretenismu“ a pozbyla všechen revoluční etos.²⁷⁵ Na tyto názory reagoval Lenin, podle nějž měla být parlamentní půda využita k agitaci a propagandě, která by jinak byla ilegální a zároveň svou účastí na parlamentním životě měli komunisté demaskovat buržoazní systém a zničit jej zevnitř. Neopominutelným byl i fakt, že většina dělnické třídy podléhala „demokratickým“ iluzím o významu parlamentní akce, tudíž účast ve volbách i práce v zastupitelském sboru byla možností, jak na tyto masy působit.²⁷⁶

I KSČ přistupovala k volbám různě, zatímco celý měsíc před volbami v listopadu 1925 dominovala na titulních stránkách Rudého práva volební hesla, o čtyři roky později informovalo Rudé právo zejména o stávkovém boji severočeských horníků a konání voleb připomíná jen drobné heslo v dolním rohu.²⁷⁷ V roce 1925 byly volby pro KSČ jednou z nejdůležitějších akcí, v roce 1929 je vedení pojímalo jako jednu z mnoha mobilizačních kampaní a předeheru oslav výročí říjnové revoluce: „*V nynější situaci mají pro nás volby zvláštní význam tím, že mohou být dobrou přípravou akce 7. listopadu a mobilisace proletariátu Československa k solidární akci s rakouským proletariátem...Generální linie volební kampaně je dána tím, že volby jsou pro nás pomocnou akcí k mobilisaci mas pro 7. listopad.*“²⁷⁸

Příprava na volební kampaň i volební kampaň samotná nebyla příliš dlouhá, v obou případech trvala cca měsíc. V roce 1925 měly první týden kampaně proběhnout přípravné práce, výroba letáků a plakátů, v týdnu druhém se mělo přistoupit k vydání závodních časopisů, započít měla osobní agitace a kolportace letáků v ulicích. Třetí týden se začalo s volebními schůzemi v menších městech, na poslední neděli před volbami byla naplánována

---

organizačních posic revolučního hnutí.“ Cit. dle *Oběžník sekretariátu ÚV KSČ č. 14 z 24. září 1929*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 368, ka 24.

²⁷⁵ D'AMATO, Paul. Marxist and Elections. *International Socialist Review*. [online]. roč. 2000, č. 13, [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://www.isreview.org/issues/13/marxists_elections.shtml>.

²⁷⁶ „...strana revolučního proletariátu je povinna účastnit se parlamentních voleb právě proto, aby vychovávala zaostalé vrstvy své třídy, aby probouzela a uvědomovala nevyspělé, zdeptané a neuvědomělé vesnické masy. Pokud nejste s to rozehnat buržoazní parlament a jakékoliv reakční instituce jiného typu, jste povinni v nich pracovat, právě proto, že jsou tam ještě dělníci, ohlupovaní kněžními a vesnickou odloučeností; jinak se vydáváte v nebezpečí, že se z Vás stanou prachobyčejní mluvkové.“ Cit. dle LENIN, V. I., *Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu*. S. 73.

²⁷⁷ *Rudé právo*, 7.10.1929.

²⁷⁸ Cit. dle *Oběžník sekretariátu ÚV KSČ č. 14 z 24. září 1929*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 368, k. 24.

masivní agitace v obvodech, kde měli komunisté slabší pozice, a konečně poslední týden před volbami měla být kampaň zakončena projevy ve velkých městech, zorganizováním demonstrací v závodech a také narušováním schůzí politických soupeřů.²⁷⁹

Financování volební kampaně

Ani v období první republiky nebyla volební kampaň levnou záležitostí. Zatímco většina ostatních stran se mohla spolehnout na osobní majetek předních straníků či na sponzorské dary zájmových skupin, které za nimi stály, KSČ byla zcela odkázána na členské příspěvky, výdělek za prodej stranických tiskovin a na platy komunistických poslanců a senátorů, kteří je odevzdávali ve prospěch strany.²⁸⁰ Finanční situace strany se zhoršovala s tím, jak klesal počet členů, což značně omezovalo jakékoliv investice do volební kampaně.²⁸¹

Na začátku kampaně měly krajské sekretariáty mobilizovat všechny dostupné finanční zdroje, požádat o peněžní dary spřízněné zájmové organizace a uspořádat sbírky a prodej tzv. volebních známek. Tyto známky měly podobu papírových lístečků s natištěným heslem²⁸² v různých nominálních hodnotách, v roce 1925 se prodávaly známky za 2, 5, 10 a 20 Kčs,

---

²⁷⁹ *Připomenutí pro agitační a propagační volební práci ve volebním období.* NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 257, k. 17.

²⁸⁰ V této souvislosti je zajímavé líčení Václava Kopeckého, jak vládní strany užívali k nátlaku na KSČ i její špatnou finanční situaci: „*Nechci v souvislosti s tím opomenout zaznamenaní jedné humorné příhody, která se udála ve Vladislavském sále při volbě T.G.Masaryka prezidentem republiky v roce 1934. V době, kdy se ve Vladislavském sále ohlašovala kandidatura T.G.Masaryka na presidentský stolec a kdy se odevzdávaly do urn hlasovací lístky, jsme my, komunističtí poslanci a senátoři, sborově vykřikovali různá hesla :“Pryč s měšťáckou demokracií!“; „Ať žije diktatura proletariátu!“; „Ne Masaryk, ale Lenin!“ apod. K vykřikování hesel podle ujednání dával znamení poslanec soudruh Štětka, sedící v první lavici a mající při sobě seznam hesel, jež měla být postupně vykřikována. V jedné chvíli již bylo oznamováno, že T.G.Masaryk dostal většinu hlasů a byl zvolen prezidentem republiky, jsme byli udiveni, že soudruh Štětka nedává signál k vykřiknutí hesla, jak bylo smlouveno, že vůbec přestal dávat signál k pronášení dalších hesel, jež jsme měli provolávat až do našeho demonstrativního odchodu z Vladislavského sálu. Začali jsem to pak soudruhu Štětkově vyčítat a říkali jsme mu, že nás vlastně ve chvíli politické demonstrace umlčoval. Soudruh Štětka nám to pak vysvětlil. Řekl, že tehdejší předseda poslanecké sněmovny agrární poslanec František Staněk, který předsedal Národnímu shromáždění, volícímu presidenta republiky, vzkázal soudruhu Štětkově, že pozoruje, že kdykoliv Štětka zvedne ruku, tak na jeho pokyn začnou komunističtí poslanci a senátoři vykřikovat svá hesla, a že „jestliže poslanec Štětka ještě jednou zvedne svou pracku, tak budou všem komunistickým poslancům a senátorům na dva měsíce odebrány diety“.* Soudruh Štětka vysvětloval, že se ve své lavici, v níž seděl vedle soudruha Zápotockého, radili, co tedy dále dělat. A tak v zájmu zachránění diet, jež znamenaly statisíce Kč pro stranu v době poloilegality, rozhodli se od vykřikování dalších hesel upustit. A tak soudruh Štětka, mající před sebou lítostivé oči staré pokladnice soudružky Křenové, již nezdvihl ruku k pokynu k vykřikování hesel, ačkoliv prý ho ruka stále k zdvižení sváděla.“ Cit. dle KOPECKÝ, V., *ČSR a KSČ*, s. 232.

²⁸¹ Martin Groman cituje ve své práci o Stanislavu Budínu zprávu policejního ředitelství o situaci ve straně na počátku roku 1930, v níž se uvádí, že členské příspěvky docházejí z krajů na ústředí jen velmi nepravdělně a činí asi 15 000 Kč měsíčně, přičemž jen náklady na provoz aparátu strany stojí 50 000 Kč. Roční příjmy strany podle této zprávy činily asi 2 500 000 Kč, přičemž asi milion z této částky tvořila podpora z Moskvy, ovšem výdaje byly téměř dvakrát takové – 4 600 000 Kč. Viz. GROMAN, Martin. Stanislav Budín : Komunističtí bez legitimace. *Soudobé dějiny*, 3, 2004, s. 21.

²⁸² Např. v roce 1935 na nich bylo natištěno: „„Protifašistický volební fond KSČ. V jednotné frontě proti hladu, fašismu a válce, za chléb, půdu a svobodu“ NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, a.j. 725, k. 40

v roce 1929 měly být prodávány výhradně čtyřkorunové známky, jež ovšem bylo možné rozstříhnout na poloviny či čtvrtiny a prodat za poměrnou částku, v roce 1935 byly známky nejlevnější - prodávaly se za 20h, 50h a 1 Kčs. Distribuovány byly jak mezi členy strany, pro něž to byl de facto obligatorní mimořádný členský příspěvek – volební daň, jak stojí v pokynech ústředí, tak i mezi nestraníky.²⁸³

Další příjmy měly plynout z výtěžků divadelních představení, koncertů či promítání filmů. Nakolik bylo tyto aktivity výnosné a zda se je vůbec podařilo zorganizovat, se však dnes už můžeme pouze dohadovat. Výsledek sbírek byl různý, např. v Praze bylo před volbami v roce 1935 vybráno mezi dělníky do 25. dubna 106 409 Kč, přičemž velikost příspěvků se pohybovala mezi dvaceti korunami, které věnovali dva elektrikáři ze Strašnic, až po pěti set korunovou splátku z částky 2000 Kč, kterou se zavázali odvést pekaři z Michle. Celkem byly náklady na předvolební kampaň odhadovány na tři čtvrtě milionu korun, takže stotisícová částka, kterou komunisté vybrali v Praze necelý měsíc před začátkem voleb, byla vcelku solidním úspěchem.²⁸⁴ Ne všude to ovšem šlo tak dobře. Na schůzi v Novém Ehrenberku (dnes Nové Křečany, okr. Děčín – pozn. autora) 17. března informoval soudruh Emil Kindermann své spolustraníky, že jejich oblastní organizace dosud z 30 000 Kč, které měla obstarat pro volební fond, vybrala zatím jen 620 Kč, a je tedy třeba zintenzívnit agitační práci a prodávat volební lístky dům od domu.²⁸⁵

Postupná centralizace strany se projevila i v organizaci volební kampaně. V roce 1925 si měly podle pokynů ústředí jednotlivé krajské sekretariáty vybrané prostředky ponechat a využít na agitaci dle vlastního uvážení, přičemž neměly očekávat, že by jim ústředí mimo centrálně distribuovaných volebních svolání a brožur ještě jakkoliv finančně přispívalo.²⁸⁶ V roce 1929 už kraje jednu polovinu vybraných finančních prostředků odváděly stranické centrále a druhou si mohly si ponechat. V roce 1935 výtěžek z prodeje volebních známek a sbírek krajská vedení odváděla celý, resp. jednotlivé kraje měly stanoveny částku, kterou musely odevzdat, a vše, co vybraly navíc, jim zůstalo. Ústředí strany je za to na oplátku zásobovalo volebními materiály, osnovami referátů na schůze a shromáždění či vysílalo do krajů své referenty.

---

²⁸³ „Bez ohledu na to, kupuje-li je člen strany nebo jiný sympatizující, mají být prodány za účelem nejrychlejšího sebrání výtěžku. Každý člen strany však musí koupiti nebo prodati nejméně jednu známku.“ Cit. dle *Oběžník sekretariátu ÚV KSČ č. 14 z 24. září 1929*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, ka 24, sg. 368.

²⁸⁴ *Rudé právo*, 28.4. 1935

²⁸⁵ *Zpráva o schůzi KSČ 17.3. 1935 v Novém Ehrenberku*. NA f. Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23, a.j. 6652/35, k. 2519.

²⁸⁶ *Záležitosti voleb – pokyny sekretariátu ÚV KSČ*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945, sg. 368, k. 24.

Metody agitace

Nedostatek finančních prostředků měl být nahrazen nadšenou prací členské základny, která se měla stát hlavní hybnou silou volební kampaně. Politickou agitaci prováděli členové na místní úrovni, přičemž byli vždy úkolováni obvodní nebo okresní organizací KSČ. Ta také kontrolovala, jak nižší složky, tedy uliční, vesnické a závodní buňky, jim svěřené závazky plnily. Okresní sekretariáty měly za úkol před volbami vytvořit okresní volební sekretariát, v němž úřadovali členové Rudého volebního výboru. Členové výboru poskytovali straníkům propagační materiály i rady, jak postupovat při volební agitaci. Volební výbory dále organizovaly skupiny dobrovolníků tzv. rudých volebních pomocníků, kteří se rekrutovali z řad členů strany, sympatizantů i dělníků sdružených v jiných socialistických stranách. Na jejich bedrech ležela příprava volebních schůzí, kolportování letáků a stranického tisku, osobní agitace v závodech, sbírka na volební fond, vylepování plakátů a ničení plakátů konkurence.²⁸⁷

Vedení konkrétní buňky rozdělilo jí přidělený rajón na menší oblasti, do kterých pak vyrazila agitační dvojice se seznamem domů, případně dělnických rodin k navštívení. Tyto dvojice rozdávaly propagační materiály a snažily se voliče přesvědčit, aby volili KSČ, začali odebírat stranický tisk, přispěli na volební fond či vstoupili do strany. Podobně se postupovalo i v továrnách, v každé dílně měl být alespoň jeden komunistický důvěrník, který by působil na své spolupracovníky. Pokud komunisté neměli možnost dostat se dovnitř fabriky, agitovali alespoň před jejími branami. Pořádány byly také jakési „spanilé jízdy“ komunistů do oblastí, kde byly jejich pozice slabé. Agitační kolona pochodujíc v sevřeném šiku demonstrovala sílu strany a zpěvem písní a rudými zástavami lákala co největší počet zvědavců. Poté, co jeden z účastníků přednesl krátký referát, se všichni rozešli agitovat přímo do domů. O jednom takovém rudém nájezdu referuje Rudé právo z 29. března. 1935: „*Tisíc tři sta padesát komunistů vyšlo v Praze do dělnických rodin a agitující komunisté byli všude s nadšením přivítáni. Setkali se s mnoha sociálně demokratickými a národně socialistickými dělníky a viděli, jak jsou zklamáni politikou jejich stran a zapálení pro bojovné socialistické souručenství. I příznivcům Národního sjednocení jsme vysvětlili naši pravdu a otevřeli jim oči. Získali jsme 261 nových členů, 487 odběratelů Rudého práva, 155 odběratelů Červánků a 191 odběratelek Rozsévačky.*“ *Další podobný výjezd, tentokráte na venkov se měl konat těsně*

---

²⁸⁷ Rudé právo, 31.3. 1935

*před volbami, kdy v týdnu mezi 11. a 18. květnem vyzývalo Ústředí KSČ pod heslem „Nechť není jediné vísky, kam bychom nezanесли myšlenku komunismu“.*²⁸⁸

S tím, jak mělo docházet k organizační přestavbě strany a přeměně základních organizací z místních na závodní, vedení naléhalo, aby se agitace a předvolební kampaň přesunula do továren a fabrik. Zatímco v roce 1925 šlo spíše o krajevou záležitost, pokyny sekretariátu o čtyři léta později hovořily jasně: „*Volební agitace musí být vedena úplně na základě nových pracovních a bojových metod. Staré sociálnědemokratické metody volební agitace musí být úplně překonány. Nejdůležitější zásady těchto nových metod jsou tyto – přeložení těžiště agitace do závodů...Nejsilnější vybudování a využití závodních časopisů a dělnického dopisovatelství.*“²⁸⁹ Před volbami v květnu roku 1935 již směrnice k provedení kampaně v závodech tak radikálně nehovořily. Komunisté již věděli, že jejich sympatizantům hrozí za politickou činnost na pracovišti vyhazov či snížení platu, proto se omezovali spíše na pokoutní metody šíření propagačních letáků formou jejich tajného umístění do pracovních skříněk či odložených kabátů.²⁹⁰

Individuální ústní agitace, pokud měla být úspěšná, samozřejmě kladla velké nároky na samotné agitátory, kteří museli být důkladně ideově připraveni. Každé krajské i okresní vedení mělo vybrat ze svých řad schopné soudruhy a soudružky k proškolení v kurzech agitátorů, při nichž jim bude vysvětlena volební strategie a dostanou materiály určující hlavní linii volebních řečí. Tito řečníci se pak dále ještě specializují na projevy směřované různým skupinám např. dělníkům, rolníkům, schůzím odpůrců atd. Tyto snahy však často narážely na nezáměr a pasivitu členů a nedostatek schopných kádrů v regionech.²⁹¹

Tento způsob agitace samozřejmě nebyl jediným prostředkem politické propagandy během předvolební kampaně. Prostředky agitace se vyvíjely a od prostého kolportování letáků v roce 1925 došlo až k plánům na využití tzv. moderních reklamních prostředků jako pronajmutí tramvaje či automobilu vyzdobeného volebními slogany a vlajkami v roce 1935. V kampani měly být využity domy ochotných soudruhů, na nichž měla být vyvěšena volební hesla a rudé prapory. Agitátoři také vylepovali plakáty a samolepky.²⁹² Od roku 1929 pokyny

---

²⁸⁸ *Rudé právo*, 10.5.1935

²⁸⁹ Cit. dle *Příloha k oběžníku sekretariátu ÚV KSČ č. 14 z 24. září 1929*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 368, k. 24.

²⁹⁰ *Agitační metody a prostředky pro volební období 1935*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, a.j.722, k. 40.

²⁹¹ *Dopis agitpropu krajským výborům z 19. 7. 1925*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 1011, k. 63.

²⁹² „*Nálepková agitace politických stran byl v podstatě dobrý nápad, ale již v prvních předvolebních dnech zvrhla se v hrozný nešvar a budila všeobecný odpor, kromě toho, že v nesčetných případech došlo touto agitací k poškození cizího majetku. Zejména si stěžují obchodníci, kteří nestačili každodenně umývat a odškrabávat s výkladních skříní nálepky socialistů i sjednocených, již mezi sebou konkurovali jak v početnosti, barevně*

k vedení kampaně počítaly i s využitím reklamy v kinech, zejména v dělnických čtvrtích a na periferiích. Oblastní organizace měly také pořádat promítání filmů, samozřejmě nejlépe sovětských. V pokynech pro vedení volební kampaně byly popsány postupy, jak vytvořit transparent a přehodit jej přes tramvajové dráty tak, aby jej nešlo lehce sundat. Najdeme v nich mj. návod, jak vyrobit primitivní promítací přístroj z lepenkové krabice, rour a dvou optických čoček. Straníci byly nabádáni k malování hesel na stěny domů, pokud možno tak, aby nápisy nešlo odstranit, a dostává se jim rad, jak efektivně ničit materiály protivníků. Měli působit i na nezaměstnané najaté ostatními politickými stranami k distribuci volebních letáčků, plakátů a provolání, aby tyto materiály odevzdávali komunistům a ti je mohli zničit.²⁹³

Dnes již můžeme jen těžko zjistit, na kolik se skutečnost přibližovala přáním vedení strany. Oprávněně se můžeme domnívat, že v tomto případě byla teorie mnohem zelenější než strom života. Jako důkaz nám mohou posloužit i hlášení Policejního prezidia o situaci ve straně: „*Methody tyto nevymykají se z rámce obvyklé agitace KSČ, avšak jak bylo provedeným šetřením zjištěno, nejsou prováděny v takovém měřítku, jak by si ústředí KSČ přálo. Hlavní agitace komunistická omezuje se pouze na hromadné rozhazování a vylepování celé řady letáčků, výzev apod.*“²⁹⁴

Agitace měla probíhat i formou kulturních představení, ať už divadelních či hudebních. Tradice agitačně-propagačního amatérského divadla navazovala na ruskou tradici tzv. modrých halenek. Tyto malé divadelní společnosti hrály nenáročné satirické skeče většinou inspirované aktuálními událostmi a jejich cílem bylo obecnstvo nejen pobavit, ale i poučit a vyburcovat. Představení byla scénicky velice strohá, což umožňovalo divadelníkům hrát v podstatě kdekoliv.²⁹⁵ Tato forma agitace se uchytila zejména v Německu, jen v samotném Berlíně existovaly desítky takových agitačně-propagační hereckých skupin pojmenovaných např. Rudý blesk, Rudá vlna, či Rudý megafon. Jejich vystoupení sestávající z hraných

---

*pestrosti i často hrubosti a nevkusy. Také pražské tramvaje i autobusy byly nálepkami velmi obohaceny a ač zřízení velmi pozorně činnost nálepkářů sledovali, nepodařilo se skoro nikdy pachatele dopadnouti. Nejhuře ovšem byli postiženi majitelé aut. V nestřeženém okamžiku nalepili jim kluci, studenti i páni(!) na karoserii tolik nálepek, že vůz vyhlížel, jako když vyjede z agitační kanceláře. Na druhé straně byl majitel tak zmalovaného auta vystaven nebezpečí, že bude jeho vůz poškozen od lidí, jimž právě nalepené nálepky nebyly sympatické. Stalo se to v několika případech, že auto docela indiferentního soukromníka bylo polepeno nálepkami sjednocených v zápětí přešlepeno trojkami a čtyřkami socialistů, nebo dokonce byla u takového auta poškozena karoserie i sklo, jako se to stalo v sobotu na Smíchově. Zkrátka s nálepkami se napáchalo tolik hanebností, že to vzbudilo všeobecný odpor i u straníků a nakonec to odnesli třebaš neviní, politickými agitátory svedení mladí lidé.“ Cit. dle Nálepkáři přidělali obchodníkům práci. *Lidové listy*, 24.5.1935.*

²⁹³ Pokyny o přípravě, formách a metodách volebních agitace. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, a.j.722, k. 40.

²⁹⁴ Cit.dle Hlášení prezidiu zemského úřadu z 11.5.1935. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, a.j.725, k. 40.

²⁹⁵ MALLY, Lynn. Exporting Soviet Culture: The Case of Agitprop Theater. *Slavic Review*. roč. 2003. s. 325.

scének, zpěvu a tance byla mezi dělníky velice oblíbená.²⁹⁶ Podobné skupinky samozřejmě vznikaly i v Československu, v Praze např. působily spolky Svítání, Jiří Wolker či El Carova recitační skupina známá pod názvem Rudá úderná brigáda.²⁹⁷

Pro dělnické publikum byla jistě tato forma stranické propagace přijatelnější než suché a často nesrozumitelné stranické materiály. „*V Krušných horách jsem v jedné tělocvičně navštívil zábavný večer komunistické strany. Mandolínová kapela hrála dělnické písně, žena z domácnosti zazpívala sentimentální operetní šlágr, krotitel psů přiměl pěknou čivavu tančit na jevišti. Byla to obvyklá směska: trochu kýč, špetka revolučního patosu a pár cirkusových čísel. Ale pak vstoupili pružným krokem na scénu čtyři mládenci v dělnických bundách a šlachovitý černovlasý muž usedl ke klavíru... Byl to básník Louis Fürnberg a jeho skupina Echo von Links. Recitovali a zpívali, hráli satirické scény, smáli se světu a chválili vzpurné činy. Pak zazpívali lidové balady, jejichž hudba a slova horovaly, šeptaly i hřměly a ze střízlivého sálu s tělocvičným nářadím vyčarovaly slavnostní divadlo, barikádu, revoluční tribunál i milostné lože. Posluchači byli nadšeni...*“²⁹⁸

Obraz SSSR jako nástroj volební propagandy

Důležitým nástrojem propagandy byly články a letáky o „dělnickém ráj na zemi“ sovětském Rusku.²⁹⁹ Obrazy sovětského blahobytu byly dávány do kontrastu s bídnou situací dělnictva v Československu, přičemž nejintenzivnější bylo toto srovnání v dobách hospodářské krize. Většina řečníků či autorů článků plynule přecházela od líčení tuzemské situace větou: „...všude je krize, jen v 1/6 světa pod vedením Stalina není nezaměstnaných a nouze...“ k oslavě Sovětského svazu.³⁰⁰ Důvod toho, proč krize v SSSR není, dotyční agitátoři viděli v rozdílném společenském systému. V Sovětském svazu díky revoluci již není kapitalismus a všechny výrobní prostředky vlastní dělníci, kteří nevyrábí pro zisk, jen pro vlastní potřebu. Nemůže dojít k hospodářské krizi z nadvýroby, protože až budou mít všichni dělníci všechno, pak dojde ke zkracování pracovní doby.

²⁹⁶ BODEK, Richard. The not-so-Golden Twenties: Everyday life and Communist agitprop in Weimar-era Berlin. *Journal of Social History*. roč. 1996, č. 1. s. 65 – 67.

²⁹⁷ HOLUBEC, S., Kultura každodennosti pražské KSČ, s. 77.

²⁹⁸ BEER, F., ...a tys na Němce střílel, dědo? s. 121.

²⁹⁹ „*Buňky musí systematicky pracovat za tím úkolem, aby se každému dělníkovi dostalo vysvětlení o Sovětském Rusku, o světovém míru, o vítězství proletariátu a o každém pokroku ve všech odvětvích v Sovětském Rusku. Nekomunističtí dělníci musí být upozorňováni na pomluvy svých vůdců a svého tisku obrácené proti Sovětskému Rusku... Musí být neúnavně agitováno pro uznání Sovětského Ruska, pro obchodní smlouvu se Sovětským Ruskem a pro zamezení každého válečného ohrožení Sovětského Ruska.*“ Cit. dle Agitačně-propagační práce v buňce. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 1011, k. 63.

³⁰⁰ *Materiál pro referenty*, NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945, sg. 1057, k. 76.

Na schůzích vystupovali účastníci různých exkurzí do SSSR, kteří posluchače seznamovali s ruskou realitou. Není pochyb o tom, že všechny zájezdy byly pečlivě zrežirovány a i jejich účastníci pečlivě vybíráni. Návštěva v Rusku pro ně často znamenala splnění snu a obrovský emocionální zážitek. „*My komunisté cítíme, že jsme v zemi, kde je u vesla pracující lid, v zemi, která patří i nám, zahraničním komunistům. Je to ohromující dýchat vzduch země, v níž zvítězila dělnická třída. Jak dlouho budeme muset čekat u nás, než se dostaneme tak daleko?*“³⁰¹ Pokud se takové myšlenky honily v hlavě Pavla Reimana, není divu, že kouzlu Sovětského svazu podléhali i řadoví členové strany. Výroky o zkušenostech s pobytem v SSSR se dnes mohou zdát komické, přesto si myslím, že jejich autoři byli o jejich pravdivosti upřímně přesvědčeni. Na besedě v lidovém domě na Pankráci vystoupil předseda Spolku přátel Sovětského svazu Dr. Bohuslav Vrbenský s referátem Výstavba socialismu v SSSR. Návštěvníci besedy se tak například dozvěděli: „*Ve všech státech vedle sebe existují dvě koleje – zákonodárná a správní. Zákonodárce zákon odhlasuje a vláda a podřízené úřady jej vykonávají. V Rusku je každý volen. Dokonce ani Stalin(!) nemůže konati svou vládu o své vůli. Je tedy pochopitelné, že člověk, který svou funkci řádně nekoná, jí může být zbaven, prostě tím, že se odvolá.*“ Dále Vrbenský vyzdvihl národnostní politiku SSSR, neboť poskytl plnou svobodu Polákům, Lotyšům a Finům, za což teď tyto národy Sovětský svaz ani neuznávají. Na stejné schůzi Ing. Miroslav Šmok nadšeně vyprávěl, jak pracující ruská mládež toužící po vzdělání ve dnech svého pracovního volna obléhá knihovny a kulturní instituce.³⁰² Erik Frešl vystoupivší na přednášce o sovětské mládeži 22. března 1935 v Praze zase posluchačům sdělil, že jediné fronty, které v SSSR zůstaly, jsou fronty na knihy a časopisy.³⁰³

Dne 9. června 1934 navázalo Československo se Sovětským svazem diplomatické styky, takže celá předvolební kampaň probíhala za neustávajících diplomatických jednání mezi ČSR a SSSR, což samozřejmě neváhali komunisté propagandisticky využít. Intenzivní jednání vyvrcholila uzavřením československo-sovětské koaliční smlouvy v předvečer parlamentních voleb. Není tedy divu, že právě před volbami v roce 1935 byl příklad Sovětského svazu využíván nejčastěji. Vstup SSSR na diplomatickou scénu a uzavření smluv s Francií a Československem se stal pro KSČ, která předtím brojila proti Československu jako imperialistickému státu, jistým argumentačním oříškem, ovšem to nic neměnilo na tom, že

---

³⁰¹ Cit. dle REIMAN, P., *Ve dvacátých letech*, s. 177.

³⁰² NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j. 6262/35, k. 1218.

³⁰³ NA f.Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23,a.j. 10833/35, k. 1219.

uzavření československo-sovětské smlouvy představovalo nebývalé vítězství KSČ a skvělý propagační triumf vzhledem k tomu, že byla uzavřena těsně před volbami.

V roce 1925 KSČ naopak se sovětským vzorem příliš neoperovala a soustředovala se spíše na domácí témata, v Rudém právu se před volbami objevilo jen několik málo článků, které se situací v SSSR zabývaly. Jeden z nich například srovnával sociální zabezpečení v tehdejší Československu a Sovětském svazu³⁰⁴ Materiály pro referáty na voličských schůzích také příliš zmínek o Rusku neobsahovaly. V roce 1929 se projeví ve vedení kampaně změny v orientaci celého komunistického hnutí. S tím, jak získával hegemonní postavení v čele ruské komunistické strany Stalin, prosadila se i jeho teze o vybudování socialismu v jedné zemi. Zatímco v předchozích letech byla světová revoluce považována za nezbytný předpoklad přežití bolševického Ruska, nyní naopak pouze přežití SSSR zaručovalo další šíření revoluce. Aktivity Kominterny a národních komunistických sekcí se staly nástrojem sovětské zahraniční politiky, která pokládala útok západních imperialistů za nevyhnutelný.³⁰⁵ „*Přípravy imperialistické války proti Sovětskému svazu jsou dnes ústředním problémem československého imperialismu. V přípravách na válku proti SSSR hraje významnou úlohu zbrojařský průmysl, který se vyvíjí za vedení koncernu Škodových závodů, Živnobanky a zásahů státního aparátu a vykazuje zvláště rychlé tempo svého vzrůstu, takže ČSR stává se dnes muniční zásobárnou celé střední a východní Evropy pro tažení proti Sovětskému svazu.*“³⁰⁶

Úkolem komunistů bylo proto zabránit československým imperialistům v útoku na Sovětskému svazu, který společně se svými spojenci zuřivě plánují. Volbou KSČ se tedy dělník vyslovil pro obranu Sovětského svazu: „*Manifestujte 27. října své sympatie se Sovětským svazem! Volte komunisty!*“³⁰⁷

Volební schůze

Stejně jako dnes i za první republiky tvořily volební schůze, shromáždění a meetingy nezbytnou součást volební kampaně. Jejich význam byl v tehdejší době umocněn neexistencí televizního vysílání, takže osobní setkání s kandidáty na schůzích bylo prakticky jedinou možností, jak se mohli voliči s představiteli politických stran „vizuálně“ seznámit. Zatímco v současnosti na nás obličej politiků útočí takřka denně z obrazovek a stránek tisku, nebylo

³⁰⁴ Sociální, invalidní a nemocenské pojištění v sovětském Rusku – a u nás. *Rudé právo*, 14.11.1925.

³⁰⁵ McDERMOTT, K.–AGNEW, J., *The Comintern*, s. 79.

³⁰⁶ Cit. dle Politické teze V. sjezdu KSČ In *Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929*. Praha, 1978. s. 488.

³⁰⁷ *Rudé právo*, 20.10.1929.

za první republiky vůbec neobvyklé, že voliči tváře kandidátů či poslanců neznali.³⁰⁸ I proto byl volebním schůzím přikládán obrovský agitační význam. Konání schůzí měla alespoň dle ideálních představ Sekretariátu ÚV KSČ předcházet náročná příprava. Pro celkový úspěch schůze bylo nezbytné propagovat konání schůze, proto měla být veřejnost v co nejširší možné míře informována prostřednictvím plakátů a kolportovaných letáků o místě a času. Vzhledem k finančním problémům KSČ byl masový tisk podobných jednoúčelových letáků problémem, proto měly sloužit hlavně jako návod k ústní agitaci a jejich obsah měl být šířen zejména kolektivním předčítáním např. v době odchodu z práce.

Dojem na účastníky schůze měl dělat nejen obsah, tedy samotná prezentace politického programu, ale i forma. Velikost sálu byla vybrána úměrně k očekávané návštěvnosti, neboť je zřejmé, že dvě stě lidí v místnosti pro pět set se může jevit jako agitační fiasko, zatímco ten samý počet v místnosti pro sto padesát lze prezentovat jako předvolební triumf. Dekorace předsálí i samotného sálu rudými vlajkami, hesly, plakáty a vyobrazeními komunistických vůdců, stejně jako vhodné osvětlení řečnického pultu umocňovalo celkový dojem a působilo na přítomné. Existovala centrálně stanovená osnova průběhu schůze i návrh rezolucí vypracovaných agitpropem, jež se lišily podle toho, o jakou schůzi šlo. Organizován měl být už samotný příchod účastníků na místo konání. Jednotlivé místní organizace se měly sejít a na schůzi se vypravit ve společném průvodu s prapory a za zpěvu písní.

Schůze pak byla zahájena fanfárami, při kterých do sálu nastoupili praporečníci, jednotliví řečníci a pořadatelský sbor. Poté bylo zvoleno čestné předsednictvo schůze z řad největších osobností komunistického hnutí a pracovní předsednictvo, jež tvořili přítomní dělníci a sympatizanti. Následuje referát hlavního řečníka a po něm v krátkém sledu projevy dalších zúčastněných představitelů komunistické strany, pokud možno krátké a úderné. V případě, že řečníků bylo mnoho, doporučovalo se udělat v půli schůze krátkou přestávku ke kulturnímu oživení schůze kolektivním zpěvem volebních písniček. Na škodu nebylo ani vystoupení představitelů jiných politických stran či zájmových organizací s příslibem, že budou volit společně s komunisty, takovéto vystoupení však mělo být připraveno dopředu. Na

---

³⁰⁸O tom svědčí i to, že na politických karikaturách, které byly nejčastějším zobrazením podoby politiků v novinách, jsou představitelé politické reprezentace identifikováni nejen dle svých typických rysů, ale často je i písemně uvedeno, o koho se vlastně jedná. Nemalou roli zde jistě také hrála finanční náročnost pořizování fotografií a jejich tisk na stránkách stranických periodik: „*Pro chudobu našeho hnutí v materiálním smyslu bylo jistě charakteristické, že mezi komunisty byl význačnou výjimkou ten, kdo měl fotografický aparát. Proto z 20 let činnosti KSČ za první republiky je tak málo fotografií zachycujících manifestace strany, revoluční události nebo vedoucí soudruhy v jejich mladším věku. Fotografie soudruha Gottwalda byly rozšířeny hlavně zásluhou zatýkacího rozkazu, který byl spolu se snímky rozeslán na četnické stanice a na všechna úřední místa v republice při trestním stíhání čtyř komunistických poslanců pro velezradu.*“ Cit. dle KOPECKÝ, V., *ČSR a KSČ*, s. 235.

závěr schůze byly čteny pozdravy a usnesení závodů a kolektivů, které se zavázaly, že budou hromadně volit KSČ. Zakončení schůze pak mělo vystupňovat náladu v sále a vést ke kolektivnímu prohlášení závazku všech přítomných práci za vítězství dělnické třídy. Za zpěvu Internacionály je pak organizován společný odchod.

Alespoň v případě těch větších schůzí bylo toto schéma opravdu dodržováno, jak se můžeme přesvědčit v Rudém právu z pondělí 29. dubna: „*Již o půl 8. hodině večerní je Lucerna skoro plná. Do osmi hodin se naplňují místa k stání a ochozy. Sál je dekorován rudými prapory a transparenty. Čtyři velké transparenty hlásají hesla KSČ Fašismus poroba – socialismus svoboda, Sovětský svaz – náš program, Komunismus – jediná záchrana, Tento režim musí být smeten. Přesně v 8 hodin první voličská schůze zahájena pochodem z fanfár. Nastupují rudé prapory, celý sál se zvedá a tleská. Soudruh Krosnář se blíží k amplionu, navrhuje čestné předsednictvo Stalin, Thälmann, Dimitrov, Gottwald, Kopecký, Štětka. Každé z těchto jmen, drahých každému pražskému dělníkovi, je uvítáno ovacemi...*“³⁰⁹

Před volbami se konaly stovky menších či větších schůzí, např. v první týdnu kampaně v roce 1925 bylo naplánováno přes 500 schůzí, nejvíce v Praze, v Liberci a na Kladně.³¹⁰ O tom, jak byly tyto schůze navštěvované, mnoho nevíme, neboť na svědectví dobového tisku příliš spoléhat nemůžeme. Bylo pravidlem, že úspěchy vlastních akcí stranické deníky zveličovaly a agitaci soupeřů naopak očeřovaly. Demonstrace a schůze komunistů vždy končily oslnivým úspěchem, zatímco schůze sociálních demokratů naprostým fiaskem. Sociálně demokratický tisk samozřejmě o stejných akcích referoval přesně naopak.³¹¹

Důležitou součástí organizace každé schůze byla i její obrana před útokem politických soupeřů, zejména ze strany pravicových politických stran. Přítomný pořadatelský sbor má být natolik početný a vycvičený, aby dokázal případné provokatéry včas zpacifikovat. Nejdůležitější místa v sále musí být přívrženci komunistů obsazena již nějaký čas před začátkem schůze, aby se předešlo obsazení těchto prostor odpůrci. Dle sekretariátu měla být v každém kraji vytvořena jakási úderná jednotka o počtu asi sto padesáti mužů, která by jednak sloužila k ochraně volebních schůzí, ale také dělnických domů, či redakcí komunistického tisku.³¹²

³⁰⁹ Do útoku! *Rudé právo*, 29.4.1935.

³¹⁰ *Rudé právo*, 24. 10. 1925

³¹¹ OSYKOVÁ, Linda. Sociální demokrati kontra komunisti pred parlamentnými voľbami v 20. rokoch 20. storočia na Slovensku. *Forum Historiae*. č.1 roč. 2010. Dostupné z WWW: <http://www.forumhistoriae.sk/main/texty_1_2010/osykova.pdf>. s. 9.

³¹² *Agitační metody a prostředky pro volební období 1935*. NA f. 1480/0/1 KSČ ÚV 1921–1945a.j.722, k. 40,.

Samozřejmě ani komunisté se nemají nechat zahanbit a mají narušovat volební schůze politických oponentů. Alespoň papírově se tak nemělo dít fyzickým násilím, ale věcnou diskuzí. Důležité bylo zmobilizování sympatizantů KSČ i ostatních dělnických stran k návštěvě těchto schůzí a obsazení klíčových míst v sále ještě před příchodem protivníků. Následně pak měl být vyvinut nátlak, aby bylo slovo uděleno i komunistickému referentovi. V případě, že se tak nestane, mají komunisté narušovat průběh schůze provoláváním hesel a zpěvem.³¹³

Ovšem realita nebyla zdaleka tak mírumilovná a často docházelo k násilným konfrontacím, jako například v únoru roku 1935 v Trnavě, kde komunisté přepadli schůzi Národního sjednocení a rozhodně nepostupovali dle výše uvedených příkazů a doporučení. Došlo k nefalšované hospodské rvačce, při které létaly vzduchem židle a v rukách přítomných se blýskaly nože, což vedlo k několika krvavým zraněním. Většina sympatizantů Národního sjednocení se musela zachránit útekem a vyskákala z oken.³¹⁴ Ovšem ani komunisté nebyli takovýchto ataků ušetřeni a zejména v pohraničí se jejich schůze a často i samotní příznivci a členové strany stávali častým terčem útoků ze strany německých nacionalistů a lidé v obavách z možného napadení raději své sympatie ke KSČ nedávali příliš najevo.³¹⁵

V československých podmínkách byly násilné střety záležitostí třicátých let. Ačkoliv byli hlavními terči slovní kritiky KSČ sociální demokraté, ve rvačkách se komunisté střetávali spíše s českými či německými fašisty.³¹⁶ O tom, že se komunisté šarvátkám s oponenty nebránili, svědčí i svědectví soudruha Mráze: „*V průběhu své činnosti v třicátých letech jsme ani my nebyli ušetřeni nevítaných návštěv reakčních bojůvek, jež měly narušit naši práci. Nejprve to byli fašisté v roce 1935. Svolali do hostince u Piskáčků veřejnou schůzi, na které promluvil jejich vůdce Rudolf Gajda. Ač to byla schůze veřejná, nebyli jsme do místnosti vpuštěni a na žádost pořadatelů vyvedeni četníky mimo budovu. Tam jsme se však nerozešli a čekali na odchod fašistů ze schůze. Postupně se kolem nás shromažďovali další soudruzi a po informaci čekali s námi na věci příští. Když skončila schůze, nejevili vycházející fašisté mnoho srdnatosti, když viděli zástup čekajících. A také jen prošli kordonem četníků a došli k nám, dostali nadílku, kterou nečekali. Ne však suvenýry, ale nějakou tu ránu. Sám náčelník Gajda, když poznal, co se děje, zmizel po útěku svých soukmenovců zadním vchodem do*

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ *Národní listy*, 19. 2. 1935

³¹⁵ NA f. Prezidium policejního ředitelství Praha (PP), sg. 87/23, a.j. 9192/35, k. 1218.

³¹⁶ „*V obraně i v útoku jsme se musili mnohdy vrhat přímo do tlamy rozběsněné fašistické bestie. Na Střeleckém ostrově a na Slovanském ostrově se po štvavých vystoupeních Štřbrného, Perglera, Hodáče odehrávaly krvavé srážky se zfašizovanými vysokoškoláky, kteří, když měli převahu, zuřivě a surově bili a týrali spolu s policií naše dělníky a mládež...*“ Cit. dle KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ*. s. 160.

dvora, kde měl auto.“³¹⁷ O podobných incidentech referuje Rudé právo z 15.5.1935, vtipně parafrázujíc známé hlavní heslo Národního sjednocení Nic Než Národ, pod titulkem Nic Než Nářez. Na druhou stranu rvačky a politické násilí nikdy nedosáhlo intenzity střetů mezi komunisty a nacisty na přelomu dvacátých a třicátých let v Německu, kde šlo v podstatě o pouliční válku s desítkami mrtvých a stovkami zraněných.³¹⁸

---

³¹⁷ Cit. dle ADÁMEK, V. *Vzpomínají předváleční komunisté*. s. 36.

³¹⁸ ROSENHAFT, Eve. *Beating the Fascist? : The German Communist and Political Violence 1929–1933*. Cambridge, 1983. s. 6–7

Závěr

V jistém smyslu patřila meziválečná doba spíše do století předcházejícího než do století dvacátého. Do období divokého kapitalismu, kdy byl boj dělníků za politické, hospodářské a sociální požadavky opravdu bojem. Z pohledu dnešního člověka, pro nějž se politická aktivita smrškla na vhození volebního lístku do urny, mohou mobilizační hesla a výzvy k akci plná militantních výrazů vypadat jako přehnaná klišé, nesmíme však podceňovat ochotu dělníků aktivně se zapojit do boje za zlepšení svých životních podmínek. Tehdejší doba byla politikou prosáklá daleko více než ta dnešní. Příslušnost k určitému politickému táboru představovala jednu ze základních složek identity jedince a účast na politických akcích, demonstracích patřila ke společenským rituálům.

Komunistická strana zcela v duchu marxisticko-leninské ideologie vnímala politiku jako střet společenských tříd a v tomto smyslu přistupovala i ke své agitační práci mezi dělníky. Cíl byl jasný, zničení stávajícího kapitalistického řádu a nastolení diktatury proletariátu. O způsobu dosažení tohoto cíle se vedly alespoň ve dvacátých letech rozsáhlé diskuze. Shoda ovšem panovala na tom, že ovládnutí buržoazních institucí, jako byl parlament, ve volbách nemá být cílem, ale prostředkem, jak tyto dlouhodobé záměry uskutečnit. Komunisté nevnímali volby jako středobod zájmu, jak tomu bylo u ostatních politických stran, nýbrž jako jednu z mnoha akcí, při nichž mohli na své skutečné i potencionální příznivce působit.

Metody politické agitace se nevymykaly dobovému kontextu, rozhodující propagandistickou roli hrál stranický tisk. Neméně důležitá byla i osobní aktivita členské základny při agitační práci. Komunisté se snažili rozšířit politickou práci i do závodů, jejich snahy však nebyly příliš úspěšné z důvodů obav před perzekucí ze strany zaměstnavatelů.

Pokud se voliči rozhodli svůj hlas věnovat kandidátce KSČ, strana to jen přivítala. Zastoupení v parlamentu pro ni znamenalo praktické výhody, parlamentní aktivity se však neměly stát samoúčelnými. Budoucnost měla být vytvářena nikoli ve volebních místnostech a poslaneckých lavicích, ale v ulicích a závodech. Volební kampaň byla tedy nástrojem mobilizace mas k revoluční akci, proletariát měl být veden k sebeuvědomění si své historické role.

Viděno touto optikou můžeme říci, že KSČ zaujímala po celou dobu trvání První republiky ostře negativistické postoje k soudobému státnímu zřízení. Intenzita odmítání se samozřejmě v čase měnila, opomenout nelze ani rozpory mezi frázemi a politickou realitou, ale není snad pochyb o tom, že rovině ideologické opravdu představovalo KSČ

antisystémovou opoziční stranu. Drobné rozdíly mezi jednotlivými lety jsou také dobře patrné. Zatímco v roce 1925 byla hlavním terčem komunistické kritiky vládnoucí koalice, v roce 1929 komunisté štváli proti Československu jako příkladu fašistického a imperialistického státu. V roce 1935 se zase hlavními nepřáteli stali němečtí a čeští fašisté.

Když porovnáme materiály z jednotlivých let, můžeme mít vcelku oprávněný dojem zejména u těch z let 1925 a 1935, že komunistická rétorika, na rozdíl od zuřivého štvání proti sociálfašistům v roce 1929, nepřekračuje meze toho, co bychom očekávali od radikální opozice. K tomu je třeba dodat, že vedle domácích zdrojů měly obrovský vliv na program KSCĚ direktivy Komunistické internacionály. Jednotlivé termíny užitá v politické agitaci mohly být v praxi naplňovány jinými významy. Např. heslo dělnicko-rolnické vlády v roce 1925 mohlo vzbudit u dělníků podléhajících „demokratickým iluzím“ dojem, že KSCĚ má zájem vstoupit do vlády, podle pokynů Kominterny šlo vlastně jen o synonymum pro diktaturu proletariátu. Stejně tak volání po socialistickém souručenství a jednotné frontě proti fašistickému nebezpečí v roce 1935 mohlo být v jednu chvíli skutečnou výzvou ke společné akci se sociálními demokraty, nebo také pláštíkem pro přetahování sociálnědemokratických dělníků do vlastních řad. Záleželo jen na interpretaci, konkrétní významy dávalo sloganům stranické vedení poslušné zase příkazů Internacionály.³¹⁹

Podřízenost KSCĚ je jeden z důvodů, proč bych se přiklonil k tomu názoru, že v roce 1925, již nebyla KSCĚ jen polarizační stranou s omezeným koaličním potenciálem. Kominternu v roce 1924 neváhala zasahovat do personálních záležitostí strany, program bolševizace vyhlášený V. kongresem Komunistické internacionály vytyčil před stranu úkolynutně vedoucí k izolaci a antisystémové orientaci. Strana měla podřídit svou činnost v rámci československého politického systému potřebám mezinárodního revolučního hnutí a také měla výrazněji akcentovat národnostní rozpory uvnitř mladého státu.

Pokyny Kominterny nepadaly na zcela úrodnou půdu, ať už z toho důvodu, že komunističtí funkcionáři, povětšinou bývalí sociální demokraté, neměli příliš touhy podřízovat se cizím příkazům, či dokázali vyhodnotit zjevné rozpory mezi radikální myšlenkami a nerevoluční situací, v níž se strana nacházela, a snažili se je přizpůsobit aktuální situaci. Toto zmírňování útočné rétoriky v obavách ze ztráty masové podpory svědčí o tom, že KSCĚ v té době můžeme považovat za vstřícnou antisystémovou stranu.

---

³¹⁹ To, jaké potíže působila řadovým neustálá změna postojů strany, dokladuje i historik Fritze Beera z května 1940, o tom jak se jeho starý známý, přesvědčený komunist, dostal do sporu se stranou: „Poslal jsem to,“ vysvětloval, „do naší vsi nedošel žádný stranický oběžník a prostě jsem myslel, že jsme pro válku. A včera večer jsem se dozvěděl, že je imperialistická.“ Cit. dle BEER, F., ...*a tys na Němce střílel, dědo?*, s. 216.

Kontrast mezi radikalismem revolučních frází a nemožností je realizovat v praxi vedl k pasivitě členské základny i nespokojenosti u části převážně mladých straníků. Mladí komunisté zažívali podobné znechucení jako těsně po válce stoupenci marxistické levice (nyní tvořící vedení strany) rozhořčení politikou a postoji sociálně demokratických vůdců. Strana podle nich zapadla do bahna parlamentní politiky a nebyla schopna vést masy. Aby to napravili, rozhodli se vrátit revolučním frázím jejich obsah. Využili příznivých okolností – obratu celého komunistického hnutí vlevo a stranu i s pomocí Moskvy v roce 1929 ovládli.

Kampaň před parlamentními volbami nesoucí se v duchu teorie sociálfašismu a taktiky třída proti třídě nenechala nikoho na pochybách, že cílem komunistů je svržení stávajícího režimu násilnou cestou. V národnostní otázce hlásali komunisté právo národů na sebeurčení až k odtržení, takže aplikace jejich politiky by znamenala rozbití republiky. KSČ můžeme v této době považovat za typickou antisystémovou stranou, jejíž extrémistické postoje posílil příchod hospodářské deprese. V reakci na radikalizaci komunistického hnutí zosťil státní aparát dohled nad činností strany, přesto se nikdy neodhodlal k tomu, stranu zakázat. Strana se začala připravovat na přechod do ilegality a podle hesla „čím hůře, tím lépe“ stupňovala tlak na vládnoucí garnituru.

Změnu v postoji strany přinesla opět změna generální linie Kominterny. I když byl vliv zahraničního vedení na přijetí taktiky lidové fronty rozhodující, změna předchozí sektářské politiky měla své zastánce i na domácí scéně. Ostatně českoslovenští komunisté se ji sami v souvislosti s německými zkušenostmi pokoušeli modifikovat, ovšem proti vůli Kominterny nemohli své návrhy prosadit. Volební kampaň před parlamentními volbami v roce 1935 byla prvním pokusným balonkem nové politiky. Návrhy na sblížení se sociálními demokraty se sice neujaly, ale zmírnění útočné rétoriky přineslo alespoň částečné vymanění se z izolace, kam stranu předchozí nesnášlivá politika zahrnala.

Po volbách se vstřícnost komunistů stupňovala, i jejich zásluhou byl na konci roku Edvard Beneš zvolen prezidentem, a všichni očekávali, že zapojení KSČ se bude dále stupňovat. O to větší byl šok, když se ve straně v prvních měsících roku 1936 rozpoutala kampaň proti pravicovému oportunismu, jehož projevem měla být politika KSČ v předchozích měsících. Jan Šverma a Rudolf Slánský stojící po dobu nepřítomnosti Klementa Gottwalda v čele strany museli vykonat potupnou sebekritiku, šéfredaktor Stanislav Budín byl ze strany jako podvratný živel vyloučen. Skutečným významem této kampaně nebyla opětovná revize stranické politiky, ale dokončení stalinizace strany a vytvoření kultu Gottwaldovy osobnosti podle sovětského vzoru. Již v létě totiž Gottwald na VII. Sjezdu

potvrdil ochotu postupovat společně s ostatními socialistickými stranami při obraně republiky před fašistickým nebezpečím. Předchozí spory však mezi oběma tábory vyhloubily tak hlubokou propast, že se ji i kvůli nedůvěře sociálních demokratů nepodařilo překlenout. Ačkoliv se strana z izolace částečně vymanila, šlo spíše o změnu fasády než skutečnou změnu politiky. Cílem komunistů zůstalo rozvrácení demokratické společnosti, byť se z mnoha důvodů pokoušela spolupracovat ostatními stranami na bázi antifašismu. V rovině stranického systému se vzdálenost od ostatních subjektů zmenšovala, antisystémové postoje v rovině ideologické zůstaly zachovány, můžeme tedy KSČ v druhé polovině třicátých let oprávněně považovat za vstřícnou antisystémovou stranu.

Prameny a literatura

Archivy

Národní archiv (NA): fond Prezidium policejního ředitelství (PP)
fond 1480/0/1 KSČ ÚV 1921-1945
fond Letáky ÚV KSČ č.1079
fond Výstřížkový archiv Ministerstva vnitra 506/0/43

Tisk

Rudé právo, roč. 1925, 1929 a 1935

Edice a tištěné prameny

ADÁMEK, Vladimír. *Vzpomínají předváleční členové Komunistické strany Československa šestého pražského obvodu*. Praha, 1982.

BEER, Fritz. *...a tys na Němce střílel, dědo?* Praha, 2008.

BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha, 2007.

ČAPEK, Emil. Politický vývoj a strany v ČSR. In *Československá vlastivěda : Stát*. Praha, 1931. s. 463–511.

HOLÁ, Věra – DOSKOČILOVÁ, Růžena (eds.). *Zápasy KSČ očima pamětníků*, Praha, 1971.

KOPECKÝ, Václav. *ČSR a KSČ : Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha, 1960.

LENIN, Vladimír Iljič. *Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu*. Praha, 1972.

Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 2.–5. února 1923. Praha, 1989.

Protokol II. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 31.10.–4.11. 1924. Praha, 1983.

Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.–28.9. 1925. Praha, 1967.

Protokol IV. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25.–28. března 1927. Praha, 1984.

Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929. Praha, 1978.

REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých letech : Vzpomínky*. Praha, 1966.

Za bolševickou orientaci KSČ : Sborník dokumentů. Praha, 1954.

Založení Komunistické strany Československa : Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917–1924). Praha, 1954.

Literatura

- ARON, Raymond. *Opium intelektuálů*. Praha, 2001.
- BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno, 2007.
- BOCHEŇSKI, Josef M. *Marxismus-leninismus : Věda nebo víra*. Velehrad, 1994
- BODEK, Richard. The not-so-Golden Twenties: Everyday life and Communist agitprop in Weimar-era Berlin. *Journal of Social History*. 1996, č. 1. s. 55–78.
- BRADOVÁ, Eva. *Od lokálních mítinků k politickému marketingu : teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno, 2005.
- BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie : Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha 1992.
- BURKS, R.V. *The Dynamics of Communism in Eastern Europe*. Princeton, 1961.
- CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň, 2000.
- CABADA, Ladislav. *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890 – 1938*. Plzeň, 2005
- CAPOCCIA, Giovanni. Anti-system parties : A conceptual reassessment. *Journal of Theoretical Politics*. 2002, č.1, s. 9–35.
- ČADA, Václav. *KSČ v období 1921–1948 : Strategie a taktika*. Praha, 1988.
- FIALA, Petr, et al. *Komunismus v České republice : vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno, 1999.
- FIALA, Petr - STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*. Brno, 2009
- FURET, François. *Minulosť jednej ilúzie : Esej o idei komunizmu v 20. storočí*. Bratislava, 2000.
- GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral 1914–1941*. Praha, 1986.
- GENTILE, Emilio. *Politická náboženství*. Brno, 2008.
- GROMAN, Martin. Stanislav Budín : Komunista bez legitimity. *Soudobé dějiny*, 2004, č. 3, s. 9–44
- HÁJEK, Miloš. *Jednotná fronta : K politické orientaci komunistické internacionály v letech 1921–1935*. Praha, 1969.
- HARNA, Josef. Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938. In MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 I. Díl : období 1861-1938*. Brno, 2005. s.535–549.
- HOLUBEC, Stanislav. Kultura každodennosti pražské KSČ v letech 1921–1938 In *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*. 2008, č. 1–2. s. 71–90
- HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír. Česká republika – konsensuální nebo majoritní model demokracie. *Politologická revue*. roč. 2002, č.1, s. 3-21
- JASŮREK, Igor. Self-determination and Communism in Czechoslovakia 1921–1936. *Středoevropské politické studie*. 2005, č. 2–3. s. 228 - 240
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938) : Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha, 2000.

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938) : Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930– 1935)*. Praha, 2002.
- KÁRNÍK, Zdeněk. KSC – úspěchy a neúspěchy v klíčově významných parlamentních volbách v roce 1935. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 1. Praha, 2003. s. 63–88
- KÁRNÍK, Zdeněk. Pravé a levé politické extrémity v Českých zemích a Československu především meziválečné doby, zvláště pak fašismus a komunismus. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. sv. 3. Praha, 2004. s. 12–57
- KATZ, Richard S. – MAIR, Peter. Changing Models of Party Organization and Party Democracy : The Emergence of the Cartel Party. In *Party Politics*, 1995, roč. 1. č. 5. s.5–31
- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad : Hrad a Pětka (1918– 1926)*. Praha, 1996.
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české - díl XIV. (1929–1938)*. Praha, 2002.
- KREJČÍ, Oskar. *Nová kniha o volbách*. Praha, 2006.
- KŘEŠŤAN, Jiří. Intelektuálová bez rozumu? : Učenec Zdeněk Nejedlý a fascinující půvab komunismu. In KÁRNÍK, Zdeněk –KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. sv. 5. Praha, 2005. s. 15–41
- KŘEŠŤAN, Jiří. KSC, Společnost pro hospodářské a kulturní styky s SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence. In KÁRNÍK, Zdeněk - KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 2. Praha, 2004. s. 88–98
- KŘEŠŤAN, Jiří. KSC, spolek Dělnická pomoc a vnímání ideje proletářské solidarity v prostředí levicové inteligence v Československu. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 3. Praha, 2004. s. 58–74.
- KUBÁT, Michal. Teorie antisystémové strany. *Politologický časopis*. roč. 2007, č. 2, s. 110-123
- KUNC, Jiří. *Stranické systémy v re/konstruaci : Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. Praha, 2000.
- KVAČEK, Robert. Poctivost i v politice : Předčasné volby v roce 1925. In *Dějiny a současnost*. 2006, č. 5, s. 38–41
- LIPSET, Seymour M. – ROKKAN, Stein. *Party Systems and Voter Alingments : Cross-National Perspectives*. New York 1967
- MALÍŘ, Jiří. Systém politických stran v českých zemích do roku 1918. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004 I. Díl : období 1861–1938*. Brno, 2005. s.17–58
- MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 I. Díl : období 1861-1938*. Brno, 2005
- MALLY, Lynn. Exporting Soviet Culture: The Case of Agitprop Theater. *Slavic Review*. 2003. č. 2 s. 324–342
- MAREK, Pavel. Komunistická strana Československa. In MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kol. *Politické strany : Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 : I. Díl období 1861-1938*. Brno, 2005. s. 711–746
- MATES, Pavel. Právní úprava postavení politických stran v první republice. In VALENTA , Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.). *Československo 1918–1938 : Osudy demokracie ve střední Evropě*. Praha, 1999. s. 152–154.

- MATUŠKOVÁ, Anna. Volby 2006 - marketingová revoluce? In NĚMEC, Jan ; ŠŮSTKOVÁ, Markéta. *III. kongres českých politologů : Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, 2006. s. 792–806.
- McDERMOTT, Kevin – AGNEW, Jeremy. *The Comintern : A History of International Communism from Lenin to Stalin*. Basingstoke, 1996.
- NECHVÁTAL, Martin. *15.5.1921 Založení KSČ : Ve službách Kominterny*. Praha, 2002.
- NIKLÍČEK, Ladislav. Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií. *Soudobé dějiny* 2, 1995, č. 2-3, s. 237-253.
- NOVOTNÁ, Tereza. Volební systém první Československé republiky a jeho reformy. In NOVÁK, Miroslav; LEBEDA, Tomáš a kol. *Volební a stranické systémy : ČR v mezinárodním srovnání*. Dobruška, 2004. s. 165–196.
- Průruční slovník k dějinám KSČ*. Sv. I a II. Praha, 1964.
- RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity : Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*. Praha, 2008.
- RÁKOSNÍK, Jakub. Zásady ochrany a boje nezaměstnaných v kontextu programu KSČ v letech 1921–1938. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 1. Praha, 2003. s.43–62
- REIMAN, Pavel. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha, 1961.
- ROSENHAFT, Eve. *Beating the Fascist? : The German Communist and Political Violence 1929–1933*. Cambridge, 1983.
- RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa : od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002.
- SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*, Praha, 2001.
- SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy : schéma pro analýzu*. Brno, 2005.
- SKILLING, H. Gordon. The Comintern and Czechoslovak Communism 1921–1929. *American Slavic and East European Review*. roč. 20, 1960, č. 2, s. 641–655.
- SKILLING, H. Gordon. The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia. *American Slavic and East European Review*. roč. 14, 1955, č. 3, s. 346–358.
- SOMMER, Vítězslav. Kampaň proti pravicovému oportunistu před VII.sjezdem KSČ : Případ Stanislava Budína. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 5. Praha, 2005. s. 78-111.
- SOMMER, Vítězslav. Reformisté a revolucionáři – zrádci a rozkolníci. In FAJMON, Hynek – BALÍK, Stanislav – HLOUŠKOVÁ, Kateřina (eds.) *Dusivé objetí : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno, 2008. s. 18–23.
- SOMMER, Vítězslav. *Za socialistické sjednocení : Komunisté, jednotná fronta a postoje jejich partnerů v Československu v letech 1934 až 1936*. Praha, 2005. Diplomová práce. FF UK.
- STRMISKA, Maxmilián. Demokracie, extremismus, antisystémová orientace. In FIALA, Petr. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno, 1998. s. 27–44
- STUDER, Brigitte. Stalinization : Balance Sheet of Complex Notion. In LAPORTE, Norman – MORGAN, Kevin – WORLEY, Matthew (eds.). *Bolshevism, Stalinism and the Comintern : Perspectives on Stalinization, 1917-53*. Houndmills, 2008. s.45–65.

ŠLEHOFER, Lukáš. *Gustav Habrman : cesta sociálního demokrata od „anarchismu“ k „revisionismu“*. Praha, 2009. Rigorózní práce. FF UK.

TUCKER, Richard C. *Stalin : Revoluce shora 1928–1941*. Liberec, 1995.

VODIČKA, Karel - CABADA, Ladislav. *Politický systém České republiky : historie a současnost*. Praha, 2003.

WEBER, Hermann. The Stalinization of KPD : Old and New Views. In LAPORTE, Norman – MORGAN, Kevin – WORLEY, Matthew (eds.). *Bolshevism, Stalinism and the Comintern : Perspectives on Stalinization, 1917–53*. Houndmills, 2008. s. 22–44

Internetové zdroje

D'AMATO, Paul. Marxist and Elections. *International Socialist Review*. [online]. 2000, č. 13, [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://www.isreview.org/issues/13/marxists_elections.shtml>.

KOPEČEK, Lubomír. Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky. *Středoevropské politické studie* [online]. 2002, č. 2 - 3, [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <www.cepsr.com/clanek.php?ID=36>.

Projev Klementa Gottwalda na půdě Národního shromáždění 21.12.1929. Stenoprotokoly Národního shromáždění RČS. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm>>.

OSYKOVÁ, Linda. Sociální demokrati kontra komunisti pred parlamentnými voľbami v 20. rokoch 20. storočia na Slovensku. *Forum Historiae*. [online]. 2010, č.1, [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.forumhistoriae.sk/main/texty_1_2010/osykova.pdf>.

Zpráva ÚV KSČS o činnosti strany od mimořádného sjezdu KSČ. [cit. 2010-04-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.sds.cz/view.php?cislocianku=2006040901>>.

Zákon č.121/1920 Sb ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. [cit. 2010-04-5]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.